

Økologisk Byfornyelse og Spildevandsrensning

Nr. 21 2002

Økologisk renovering og vedligeholdelse af parcelhuse

Økologisk byfornyelse og spildevandsrensning
Nr. 21 2002

Økologisk renovering og vedligeholdelse af parcelhuse

Pernille Almlund, Astrid Jessen og Morten Elle
Danmarks Tekniske Universitet, BYG

Miljøstyrelsen vil, når lejligheden gives, offentliggøre rapporter og indlæg vedrørende forsknings- og udviklingsprojekter inden for miljøsektoren, finansieret af Miljøstyrelsens undersøgelsesbevilling.

Det skal bemærkes, at en sådan offentliggørelse ikke nødvendigvis betyder, at det pågældende indlæg giver udtryk for Miljøstyrelsens synspunkter.

Offentliggørelsen betyder imidlertid, at Miljøstyrelsen finder, at indholdet udgør et væsentligt indlæg i debatten omkring den danske miljøpolitik.

Indhold

FORORD	3
SAMMENFATNING OG KONKLUSIONER	5
<i>Baggrund og formål</i>	5
<i>Undersøgelsen</i>	5
<i>Hovedkonklusioner</i>	6
<i>Identifikation af parcelhusejerne</i>	6
<i>Nogle få simple råd</i>	7
SUMMARY AND CONCLUSIONS	9
1 INDLEDNING	11
1.1 BAGGRUND	11
1.2 FORMÅL	13
1.2.1 <i>Vidensindsamling på visse temaer:</i>	14
1.2.2 <i>Få indsigt i parcelhusejeren som aktør</i>	14
1.2.3 <i>Overblik over aktører</i>	14
1.2.4 <i>Foldere til parcelhusejerne</i>	14
1.2.5 <i>Fremtidige strategier for formidling</i>	14
1.2.6 <i>Projektets videre forløb</i>	15
1.3 PROJEKTFORLØB	15
1.3.1 <i>Personskifter</i>	15
1.3.2 <i>Første fase: april 1999 – juli 1999</i>	15
1.3.3 <i>Anden fase august 1999 – februar 2000</i>	16
1.3.4 <i>Tredje fase marts – december 2000</i>	16
2 MÅLGRUPPENS IDENTITET	17
2.1 CASE STUDIET AF PARCELHUSEJERNE	17
2.1.1 <i>Karakterisering af 3 typer parcelhusejere</i>	18
2.2 METODE	19
2.3 ANALYSE AF CASESTUDIET AF PARCELHUSEJERE	19
2.3.1 <i>De ældre oprindelige husejere</i>	20
2.3.2 <i>De velhavende 50-årige, hvor børnene er flyttet hjemmefra</i>	24
2.3.3 <i>De nye husejere – børnefamilierne</i>	29
2.4 DELKONKLUSION PÅ ANALYSEN	34
2.5 DIALOGVÆRKSTED – RECEPTIONSANALYSE	35
2.5.1 <i>Jeg talte med 200, og der kom 2</i>	35
2.5.2 <i>Mødet</i>	36
2.5.3 <i>Analyse af dialogværksted</i>	37
2.6 OPSAMLING	38
3 FOLDERNES UDFORMNING	41
3.1 VALG AF TEMAER	41
3.1.1 <i>Radikalitetsstigen</i>	41
3.1.2 <i>Kriterier til at vælge temaer</i>	43
3.1.3 <i>Et rum, en ressource, en bygningsdel</i>	44
3.2 STRATEGI OG OPBYGNING	45
3.2.1 <i>Målgruppen</i>	46
3.2.2 <i>Foldernes indhold</i>	47
3.2.3 <i>Virkemidler til målgruppen</i>	49
3.2.4 <i>Intentioner med de tre foldere</i>	49

3.2.5	<i>Medie og stedet for distribution</i>	50
3.2.6	<i>Det videre arbejde</i>	51
3.3	OPSUMMERING	51
4	DE MANGE FORSKELLIGE INTERESSENER	53
4.1	IDENTIFIKATION AF INTERESSENER	53
4.2	HOVEDPUNKTER FRA INTERVIEW MED INTERESSENER	54
4.2.1	<i>Interview med VVS-installatør Olai Kofoed</i>	55
4.2.2	<i>Interview med Bjarne Christensen</i>	56
4.2.3	<i>Interview med Henrik H. Jespersen</i>	58
4.3	OPSAMLING	60
4.3.1	<i>Hvad vil kunderne have?</i>	60
4.3.2	<i>Hvad vil firmaerne med miljøet?</i>	61
5	FREMTIDIG FORMIDLINGSSTRATEGI	63
5.1	MÅLGRUPPENS VIDERE IDENTIFIKATION	63
5.2	NYE CENTRALE MÅLGRUPPER FOR AT NÅ MÅLET	64
5.2.1	<i>Det 'offentlige'</i>	64
5.2.2	<i>Producenter og håndværkere</i>	65
5.3	NYE VIRKEMIDLER	66
	LITTERATURLISTE	69
	BILAG 1 - SPØRGESKEMA	75
	BILAG 2 - SPØRGERAMME TIL PARCELHUSEJERNE	83
	BILAG 3 - DIVERSE FØLGEBREVE, TEKST	93
	BILAG 4 - PRÆSENTATION AF DIALOGVÆRKSTED	99
	BILAG 5 - HVOR KOMMER TALLENE FRA?	101
	BILAG 6 - SPØRGSMÅL TIL FAGPERSONER	103

Forord

Denne rapport sammenfatter resultaterne af projektet 'Økologisk renovering og vedligeholdelse af parcelhuse'. Projektet blev gennemført i perioden marts 1999 til november 2001 under Aktionsplanen til fremme af økologisk byfornyelse og spildevandsrensning – tema 2: 'Økologiske byggematerialer og konstruktioner'.

Formålet med projektet har været at identificere en ny målgruppe - nemlig parcelhusejerne - for budskabet om at bæredygtig vedligeholdelse og renovering er en gevinst for miljøet. Vi skulle finde frem til hvordan denne målgruppe mest strategisk kan blive overbevist om gevinsterne ved bæredygtig renovering. Oprindeligt skulle der ud over denne rapport have været produceret tre udkast til foldere, der kunne rettes mod målgruppen. Projektet blev på et tidspunkt udvidet, så der rent faktisk er blevet produceret og distribueret fire foldere om 'Det Grønne Parcelhus' via en række byggeområder i SILVAN-kæden.

Projektet er gennemført i et samarbejde mellem BYG•DTU, Miljø og Ressourcer DTU (M&R) og **Lading arkitekter + konsulenter PAR**. Gruppen af medarbejdere fra DTU har inden institutsammenlægninger været tilknyttet Institut for Planlægning, Institut for Bygninger og Energi samt Institut for Miljøteknologi. Arbejdsgruppen har bestået af:

- Morten Elle, BYG•DTU
- Birgitte Hoffmann, BYG•DTU
- Astrid Jessen, BYG•DTU
- Pernille Almlund, BYG•DTU
- Jonas Honoré, BYG•DTU
- Peter Steen Mikkelsen, M&R
- Tove Lading, Lading arkitekter + konsulenter PAR

Astrid Jessen var den drivende kraft i projektet i dets første faser. Imidlertid fik hun mellem 2. og 3. fase i projektet arbejde i By- og Boligministeriet. Efter en pause i projektet kunne Pernille Almlund overtage afslutningen af projektet, herunder har hun båret en stor del af arbejdet med nærværende rapport. Tove Lading har båret en stor del af arbejdet i forbindelse med den endelige færdiggørelse af pjecerne i november 2001.

Følgegruppen har bestået af

- Pia Søberg, By- og Boligministeriet
- Jens Holck Christiansen/Rie Øhlenschlægger, Dansk Center for Byøkologi
- Nis P. Nissen/Tine Due Hansen/Vibeke Nielsen, Grøn Information
- Jens Prebensen, Kt. for Renere Teknologi og Produkter, Miljøstyrelsen
- Sune Sandø, Arkitekthjælpen
- Thøger Nis Thomsen, Miljøkontrollen, Københavns Kommune
- Stig Jørgensen, Realkredit Danmark

- Jens H. Larsen, Københavns Miljø- og Energikontor
- Søren Dyck-Madsen, Det Økologiske Råd
- Peter Steen Mikkelsen, M&R, DTU
- Mogens Henze, M&R, DTU
- Knud Christensen, BYG•DTU

Thomas Pedersen, Institut for Bygningsteknik, Aalborg Universitet, deltog som interesseret medlem fra Aktionsplanens Styregruppe.

Følgegruppen skal have tak for de gode konstruktive kritiske bemærkninger, den er kommet med i løbet af projektet. En særlig tak skal rettes til Pia Søberg, der er kommet med mange konstruktive forslag undervejs. Teksten i rapportens kapitler har været diskuteret på et følgegruppemøde i april 2001. De skal dog bemærkes, at rapportens konklusioner står for forfatternes egen regning.

En række parcelhusejere og håndværkere har deltaget i de spørgeskemaundersøgelser, interviews og værksteder, der har været kernen i projektet. De skal alle have tak for deres indsats. SILVAN skal have tak for at de vil lægge hylder til de pjecerne om 'Det grønne parcelhus'.

Kongens Lyngby, marts 2002

Sammenfatning og konklusioner

Danske parcelhusejere tænker ikke på miljørigtige løsninger, når huset skal vedligeholdes eller renoveres. Det er i og for sig ikke overraskende. Vi havde heller ikke ventet, at de fleste tænkte i de baner. Derimod blev vi alligevel forbavsede, da ikke én af de knapt 100 parcelhusejere, vi har haft kontakt med i forbindelse med projektet 'Økologisk renovering og vedligeholdelse af parcelhuse', umiddelbart tænkte på miljø i forbindelse med deres hus. Projektet er udført for By- og Boligministeriet som et led i 'Aktionsplanen til fremme af økologisk byfornyelse og spildevandsrensning'. Spørgsmålet er, om vi kan få grønne parcelhuse – og i givet fald hvordan?

Baggrund og formål

Da parcelhusbyggeriet var på sit højeste i 60'erne og 70'erne realiserede mange drømmen om eget hus i egen have – en drøm om at råde over en bid af Danmark, som man kunne kultivere, berige og forædle. Denne drøm lever stadig blandt parcelhusejere samtidig med at økologiske aspekter spiller en stadig større rolle for flere og flere husejere. I dag bor mere end halvdelen af alle danskere i parcelhus.

Mange parcelhuse fra 60'erne og 70'erne står nu over for omfattende vedligeholdelse eller ligefrem renovering. Byggetekniske problemer og nye krav til indretning og design medfører derfor i disse år en omfattende byggeaktivitet i parcelhusområderne. Det er byggeaktiviteter, der giver en enestående chance for at omstille dele af parcelhusmassen til mere miljørigtige boliger. En forudsætning for at økologiske materialer og konstruktioner indgår i disse byggeaktiviteter er dog at parcelhusejerne er opmærksomme på mulighederne og at husejerne kan og vil gennemføre de økologiske løsninger.

Formålet med projektet har været at identificere en ny målgruppe - nemlig parcelhusejerne - for budskabet om at bæredygtig vedligeholdelse og renovering er en gevinst for miljøet. Vi skulle finde frem til hvordan denne målgruppe mest strategisk kan blive overbevist om gevinsterne ved bæredygtig renovering.

Det har derfor været et mål at få indsigt i parcelhusejeren som betydningsfuld aktør i renoveringsprocessen, bl.a. med henblik på at opstille konkrete forslag til formidling af bæredygtig renovering til parcelhusejerne. Projektet har af tidsmæssige årsager begrænset sig til at behandle renovering og vedligeholdelse indenfor temaerne køkken, vinduer og vand.

Undersøgelsen

Hovedvægten har været et case studie af parcelhusejere. Der er udvalgt 3 parcelhusområder efter følgende kriterier: de skal være opført i perioden 1960-70, de skal repræsentere forskellige indkomstniveauer og de skal repræsentere begge sider af Storebælt. Der blev udsendt spørgeskemaer til 30 boligejere i hvert af de 3 områder – 90 i alt. Det lykkedes at få 70 spørgeskemaer besvaret på tilfredsstillende vis. Herudover er 9 boligejere blevet interviewet med kvalitative interview, der kunne afdække deres holdninger. En del af projektet har desuden

været en undersøgelse af den nyeste viden inden for de 3 temaer for renovering og vedligeholdelse, som vi har behandlet.

Hovedkonklusioner

Parcelhusejernes umiddelbare interesse for økologisk renovering og vedligeholdelse af deres huse er deprimerende lav. Faktisk er der blandt de undersøgte parcelhusejere ikke en eneste, der har fokus på økologisk vedligeholdelse og renovering.

Husejerne fokuserer på design og funktionalitet, de lytter til argumenter om kvalitet, holdbarhed, økonomiske besparelser, sundhed, komfort og nem vedligeholdelse. Disse argumenter kan anvendes, når parcelhusejernes øjne skal åbnes for økologisk vedligeholdelse og renovering.

Der er meget stor forskel på aktivitetsniveauet i parcelhusene. For nogle husejere vil renovering og vedligeholdelse foregå uafbrudt, for andre går der mange år imellem at der foregår noget i huset.

Parcelhusejerne har svært ved at finde en vejledning, som de finder pålidelig. Der er behov for en visuel vejledning af parcelhusejerne – de ønsker sig i princippet en meget detaljeret, letforståelig vejledning, der fokuserer præcist på deres problem, vedligeholdelses- eller renoveringsopgave i deres type hus. Der er således behov for en personlig rådgivning i forhold til den specifikke kontekst.

Inden for projektets rammer har det været muligt at udvikle et koncept for pjecer til parcelhusejere samt tre pjecer – en om et rum: køkkenet, en om en bygningsdel: vinduet samt en om en ressourcestrøm: vand. Desuden er det produceret en pjece som solenergi. Pjecerne er formidlet gennem et af de steder, hvor en hel del af parcelhusejerne typisk søger information: byggemarkeder.

Gennem dialog med en række centrale aktører er vi nået frem til en – for forskere i bæredygtig byudvikling – overraskende kort pjeceform. I de korte pjecer er der kun plads til få centrale pointer, der kan få parcelhusejerne til at tænke sig en ekstra gang om, når de udfører vedligeholdelses- og renoveringsopgaver. Pjecerne er blevet godt modtaget på byggemarkederne.

Identifikation af parcelhusejerne

Vi har i projektet valgt at dele parcelhusejerne ind i tre grupper: de unge parcelhusfamilier, der er ved at etablere sig med deres første hus; de midaldrende parcelhusfamilier, hvor børnene er flyttet hjemmefra samt de ældre parcelhusejere.

De unge parcelhusfamilier er umiddelbart de mest interesserede i økologisk renovering og vedligeholdelse, men de har typisk ikke råd til at gøre så meget ved deres huse. De vil gerne gøre noget ved huset og sætte præg på det. *'Vi gik efter et hus, hvor vi selv kunne få lov at lave nyt køkken'*, siger en af de interviewede familier.

De midaldrende gennemfører typisk større forbedringer af huset, når børnene er flyttet hjemmefra – men det er ofte 'prestigeprojekter' som renovering af køkken og bad. *'Der var mørke farver. Nu er det hvidt. Der var da de ting, jeg skulle bruge med køleskab, ovn og komfur, men det trængte til udskiftning (...) Der var også en væsentlig pointe, jeg skulle jo have fjernsyn derude, det havde jeg ønsket mig længe, og køkkenet skulle indrettes efter det.'*

De ældre parcelhusfamilier har forståelse for miljø sagen, men gør generelt ikke meget ved deres huse. De regner ikke med at få glæde af deres investeringer: *'Vi er jo nået derhen i den alder, hvor vi overvejer, hvor meget mere vi skal investere i huset (...) Jeg har set i de her blade, at det tager 30 år inden det er betalt af, så det kan ikke betale sig for os. Solfangere på taget er for eksempel et projekt, hvor vi ikke tror, vi når at få glæde af det.'*

Nogle få simple råd

Parcelhusejerne har brugt for nogle få, simple råd, der kan få dem til at tænke miljø ind i renovering og vedligeholdelse.

Meget vand ville for eksempel blive sparet, hvis parcelhusejerne regelmæssigt holdt øje med deres vandmåler – der er mange, der ikke ved, hvor meget vand, der kan sive fra en WC-cisterne, uden det kan ses. Parcelhusejerne har i høj grad taget de simple vandbesparende foranstaltninger til sig. Pointen er at få parcelhusejerne til at interessere sig for deres installationer, inden de kaster sig ud i mere halsbrækkende vandbesparelsesforsøg. Det er langt vigtigere at mange parcelhusejere holder øje med deres vandmåler – og derigennem deres cisterner – end at nogle få kaster sig ud i tvivlsom recirkulering.

Mange vinduer ville holde meget længere, hvis husejerne undlod 'kosmetisk malerbehandling' og i stedet fik vinduerne ordentligt passet. Grundig maling kræver både god grunding og tålmod. Til gengæld skal det ikke gøres ofte. En anden pointe med vinduerne er, at går der en rude, bør man skifte ud med energiruder. Ikke alene for miljøets skyld, men også for sin egen komfort.

Mange køkkener ville holde længere, hvis modifarverne kun blev sat der, hvor de er nemme at ændre. Hvor længe er det sjovt at have orange låger og skuffefronter? I pjecen prøver vi først at få parcelhusejeren til at overveje, om køkkenet nu virkelig er udtjent – eller man med mindre forandringer kunne ændre køkkenets udtryk til det, som ejeren ønsker. Derefter forsøger vi at få ejerne til at finde frem til løsninger, der har en lang levetid, både funktionelt og æstetisk.

Økologi drejer sig ikke (kun) om specielle 'økologiske' teknologier, men i høj grad om omtanke, kvalitet og løsninger med lang levetid. Det er det budskab, vi forsøger at få ud til parcelhusejerne gennem pjecerne.

Summary and conclusions

This is a short summary of the project 'Sustainable Refurbishment and Maintenance of Owner-Occupied Detached Houses'.

The owners of owner-occupied detached houses have no interest in sustainable refurbishment and maintenance of their houses. We knew that the interest was low, but it is surprisingly low: none of the almost 100 owners we have been in contact with thinks of sustainability in relation to their house.

The project has been aiming at identifying the owners of owner-occupied detached houses as a target group for disseminating results concerning sustainable refurbishment and maintenance of their houses. It has been decisive to identify ways of explaining the owners the benefits of sustainable refurbishment and maintenance.

The house owners focus on design and functionality. They listen to arguments concerning quality, durability, economy, health, comfort and easy maintenance. These are the words to be used when we are telling the owners about sustainable solutions.

The owners are looking for trustworthy information. In principle, they are looking for detailed guides, telling them exactly how to solve the specific problem, they have to solve in a house like their own. In relation to the project we have developed a concept for pamphlets aimed at the owners. The owners need simple advises. Three pamphlets, one on water, one on windows and one on kitchens, have been printed and distributed through DIY-markets.

1 Indledning

Økologisk byggeri er noget for de rabiater, byøkologi hører til i den sociale sektor i de større byer, og økologi i parcelhuskvarterer er højst blevet til lidt økologisk mælk og en kompostspand. Det lader til at være den gængse opfattelse af, hvordan økologisk byggeri er på dagsordenen i Danmark.

Parcelhusejerne er ikke blevet introduceret til, at økologisk byggeri sagtens kan være en del af livet i parcelhuset, i mange tilfælde er lig med almindelig sund fornuft og ikke betyder, at den hønsestrikkede sweater skal hives frem fra fortidens bunker. Det er derfor oplagt og samtidig en udfordring at se parcelhusejerne som en målgruppe for information, viden og gode råd om, hvordan de skal passe huset med større omtanke for miljøet.

Det har været den største ambition for dette projekt at få defineret parcelhusejerne som en målgruppe for økologisk byggeri og videre lægge en strategi for at nå denne målgruppe. Da parcelhusejerne er at betragte som en helt ny målgruppe indenfor feltet både set med formidlerens øjne, men også med parcelhusejernes egne øjne, er det vigtigt at nå dem på deres præmisser og med argumenter, der passer ind i deres øvrige liv. Som det vil fremgå er det ikke de store argumenter om, hvor godt disse tiltag er for bæredygtigheden og miljøet, men snarere hvor godt det er for privatøkonomien, hvor meget sundere det er, hvor megen tid de sparer på vedligeholdelse ved at gøre det på ”den rigtige” måde m.v.

Motivationen til projektet har dog været, at vi, når vi bygger og renoverer vores huse, må gøre det med større hensyn til miljøet, og at vi derfor må nå bredt ud med budskabet til de danske husstande – herunder parcelhusejerne.

Projektet har koncentreret sig om de parcelhuse, der er bygget i perioden 1960 til 1979. En tid, hvor parcelhusbyggeriet for alvor tog fart, og hvor næsten halvdelen af alle parcelhuse blev bygget. Det drejer sig om 450.000 parcelhuse, der nu har nået en alder, hvor behovet for renovering og vedligeholdelse for alvor viser sig.

1.1 Baggrund

En stor del af Danmarks befolkning bor i dag parcelhus og udlever drømmen om eget hus og egen have. Parcelhussektoren udgør ca. 40% af den samlede danske boligstand (By- og Boligministeriet, 1998). Det store boom af parcelhusbyggeri viste sig mellem 1960 og 1979, hvor den overvejende del er de såkaldte typehuse. I samme periode blev de store planbebyggelser opført, der efterfølgende har vist sig at være belastet af byggefejl og -skader. Planbebyggelserne har været genstand for megen omfattende renovering, og der har været bekymring for, om parcelhusene, især typehusene, skulle være belastet af de samme typer af byggefejl.

Det lader ikke til at parcelhusene fra 1960-1979 skiller sig bemærkelsesværdigt ud fra tidligere og efterfølgende parcelhusbyggerier hvad angår antallet af fejl og skader. Det viser en analyse foretaget af By- og Boligministeriet i 1998. (By- og Boligministeriet, 1998) Den

primære årsag til at parcelhusene er i så forholdsmæssig god stand, skal ifølge Jonas Møller fra Byggeriets Arbejdsgivere ses i parcelhusejernes påpasselige vedligeholdelse af huset, pga. den økonomiske investering de har gjort i huset.

Alligevel udfører parcelhusejerne i disse år en omfattende reovering af deres huse, hvor især forbedringstiltag står højt på dagsordenen. Renoveringen udspiller sig ofte i en modernisering af husets badeværelse og køkken, tilbygninger i form af glasudestuer eller garage samt i arkitektoniske forbedringer.

Samtidig står parcelhusene overfor et omfattende generationsskifte, hvor antallet af yngre parcelhusejere vil stige i takt med, at de nuværende parcelhusejere bliver ældre. Antallet af ejere over 60 år vil øges, da parcelhuset også er ønskeboligen for den sene alderdom. De mange forbedringstiltag er derfor karakteriseret ved de yngre beboeres behov for at sætte eget præg på huset eller de ældres behov for at udføre ældretilpasning af huset.

På trods af den stigende interesse for økologiske aspekter i samfundet som helhed, er det sjældent de miljømæssige hensyn, der vejer tungest, når parcelhusejerne giver sig i kast med at renovere huset. Ofte er det køkkener og badeværelser, der skiftes ud, før de er slidt ned, eller udestuer og garager der sættes op som 'samlesæt' uden tanke for boligens øvrige udtryk og æstetik.

Interessen for økologisk byggeri har dog generelt set været stigende i Danmark i de seneste år. Der er udgivet masser af bøger og publikationer som søger at samle eksempler på økologisk byggeri. F.eks. "21 gode eksempler på byøkologi" og "Byøkologisk Guide" udgivet af Dansk Byplanlaboratorium og Byøkologiske løsninger – status for viden og erfaringer" udgivet af By- og Boligministeriet. Her viser det sig med al tydelighed, at økologisk byggeri og byøkologiske løsninger primært optræder i almennyttige boligområder og andelsboliger.

Økologisk byggeri og byøkologien går udenom parcelhuskvartererne. En af grundene kan være, at byøkologiske tiltag ofte har været orienteret mod boformer med sociale og arkitektoniske problemer, hvor der alligevel skulle gøres en indsats. Den byøkologiske løsning er en helhedsløsning, hvor beboerne bliver inddraget i planlægningen og driften, og stedets muligheder bliver inddraget i beslutningsprocessen. På den måde kan byøkologien fungere som et helhedsorienteret løft til boligområder med sociale og arkitektoniske problemer. Parcelhusområder har hidtil klaret sig selv i forhold til disse problematikker. En anden grund kan være, at tiltag, som kræver en fælles indsats, er mindre oplagt i parcelhuskvarterene, som er domineret af private ejerforhold og individuel livsstil.

Vi kan på den måde identificere et behov for at skabe demonstrationsprojekter, der kan vise, hvordan byøkologi og økologiske løsninger kan optræde i parcelhuse og passe sammen med den boform og de traditioner, der udspiller sig i parcelhuskvartererne. De løsninger, vi har valgt at fremhæve og formidle gennem de konkrete forslag til foldere, er ikke nødvendigvis i sig selv økologiske eller bæredygtige. Løsningerne sigter mod en større hensyntagen til miljøet, men skal i bedste byøkologiske ånd passe sammen med brugerne og lokaliteten for at blive bæredygtige. Det vil sjældent være til gavn for miljøet, hvis folk kun kan opfatte det at spare på vandet som en sur pligt, der gør livet

mere besværligt. Det kan nemt gøre miljøhensyn til noget negativt, som man skal være asketisk for at gøre en indsats for.

Ved at tage udgangspunkt i målgruppen og primært fremhæve løsninger, der er mulige i de fleste parcelhuse skulle forarbejdet til den lokale og private tilpasning være begyndt

1.2 Formål

Formålet med projektet har været at identificere en ny målgruppe - nemlig parcelhusejerne - for budskabet om at bæredygtig vedligeholdelse og renovering er en gevinst for miljøet. Vi skulle finde frem til hvordan denne målgruppe mest strategisk kan blive overbevist om gevinsterne ved bæredygtig renovering.

Det har derfor været et mål at få indsigt i parcelhusejeren som betydningsfuld aktør i renoveringsprocessen, bl.a. med henblik på at opstille konkrete forslag til formidling af bæredygtig renovering til parcelhusejerne. Projektet har af tidsmæssige årsager begrænset sig til at behandle renovering og vedligeholdelse indenfor temaerne køkken, vinduer og vand.

Projektet skal ses som en bestræbelse på at opnå et bedre miljø med en mere målrettet formidlingsindsats overfor parcelhusejerne som målgruppe. Det er endnu i sin vorden at anvende formidling som et strategisk virkemiddel indenfor miljøsektoren, og kun få arbejder med og forsker i at bruge formidling på den måde. Der burde imidlertid ikke herske tvivl om, at det kan være en af mange veje til en større hensyntagen til miljøet. Især hvis formidlingen er baseret på en grundig indsigt og forståelse af målgruppen.

Projektet har også i højere grad, end det egentlig var tænkt, fokuseret på den målrettede formidling frem for på den faglige tekniske viden. Det er der flere grunde til:

- Miljø og bæredygtighed er endnu ikke på parcelhusejernes dagsorden, når de renoverer og vedligeholder deres huse.
- der er ingen facitliste eller faste faglige anbefalinger af, hvordan man tager mest hensyn til miljøet
- de mest optimale løsninger opnås bedst ved, at hver enkelt overvejer egne muligheder og egen situation.

Før miljøet bliver en fast del af parcelhusejernes overvejelser og eventuelt også bliver betydningsfuldt for deres handlinger, når det gælder renovering, skal de naturligvis først stifte bekendtskab med fænomenet. På nuværende tidspunkt ligger det fjernt fra deres overvejelser om renovering, hvorfor målrettet information vil være et betydningsfuldt virkemiddel.

Samtidig er de konkrete "økologiske" løsninger ikke entydige, så det vil være svært på nuværende tidspunkt at udforme egentlige vejledninger i, hvordan folk renoverer mest bæredygtigt. Især fordi den bæredygtige løsning må tage udgangspunkt i den enkelte husstand. Vi kan naturligvis stå inde for de anbefalinger, vi giver i folderne, hvor vi har koncentreret os om de mere overordnede tiltag, der kan passe ind i de fleste husstande.

Vi har med folderne satset på appetitvækkeren. Vi vil overbringe ny viden til parcelhusejerne, men frem for alt få diskussionen om bæredygtig renovering og vedligeholdelse ud blandt flere mennesker.

Vi har gennem projektet koncentreret os om følgende delmål:

1.2.1 Vidensindsamling på visse temaer:

På grund af det forholdsvis korte tidsperspektiv i projektet, har projektet været afgrænset til kun at omfatte visse temaer indenfor bæredygtig renovering. Det drejer sig om vand, vinduer og køkkener. Det har været et mål for projektet at indsamle og strukturere viden indenfor disse temaer med henblik på en målrettet formidling til parcelhusejerne.

Sigtet var tidligere i projektet at starte en vidensdatabase over mulighederne ved økologisk renovering af parcelhuse. Det vil imidlertid være et langt mere omfattende projekt at skabe en god og alsidig vidensdatabase med nyeste viden på området, end dette projekt kan rumme. Særlig fordi området er præget af meget store faglige uenigheder og forskelle, så det vil være svært for en eventuel bruger at læse sig til de mest hensigtsmæssige bæredygtige renoveringsmetoder i få udvalgte bøger eller artikler.

1.2.2 Få indsigt i parcelhusejeren som aktør

Parcelhusejeren er central for renoveringen, da det er parcelhusejeren, der som regel sætter renoveringen i gang samt stiller krav og ønsker til renoveringerne.

Projektet har gennem en spørgeskemaundersøgelse og kvalitative interview skabt indsigt i parcelhusejernes valg, prioriteringer og viden, når det gælder både traditionel og bæredygtig renovering. Videre er det blevet klart, at en parcelhusejer ikke bare er en parcelhusejer, men at parcelhusejerne er en bredt sammensat gruppe med helt forskellige værdier og vægtninger.

1.2.3 Overblik over aktører

Økologisk vedligeholdelse og renovering af parcelhuse omfatter en lang række aktører udover parcelhusejerne. I projektet har vi forsøgt at skabe et overblik over de relevante aktører. Nogle er indledende brugt som videnspersoner, mens andre er interviewet senere i processen. Samlet set giver de et godt indblik i, hvor langt vi er med den bæredygtige renovering.

1.2.4 Foldere til parcelhusejerne

Indsigten i målgruppen og i de bæredygtige muligheder indenfor de valgte temaer er mundet ud i forslag til teksten til tre foldere: En om køkkener, en om vinduer og en om vand.

1.2.5 Fremtidige strategier for formidling

Bæredygtig renovering og vedligeholdelse blandt parcelhusejere er ikke hverken udforsket færdigt eller nået ud til hele målgruppen med ét forskningsprojekt. Derfor har en del af projektet også været koncentreret om den fremtidige strategi for formidling på det her område. På

baggrund af de samlede erfaringer fra hele projektet indeholder kapitel 6 en række konkrete anbefalinger til den fremtidige strategi.

1.2.6 Projektets videre forløb

Målet har naturligvis været at skabe grundlag for et videre arbejde med problemstillingen om, hvordan hensynet til miljø og bæredygtighed får en plads i renovering og vedligeholdelse hos parcelhusejere og befolkningen i det hele taget. Projektet her er en begyndelse, men et godt grundlag for det videre arbejde.

Hvad angår folderne er de overtaget af Tove Ladings Tegnestue og udgivet i november 2001.

1.3 Projektforløb

Projektet er ud ført af Institut for Planlægning ved Astrid Jessen, Pernille Almlund, Birgitte Hoffmann og Morten Elle i samarbejde med Institut for Miljøteknologi ved Peter Steen Mikkelsen og ekstern samarbejdspartner Tove Lading.

1.3.1 Personskifter

Projektet har været opdelt i tre faser, med Astrid Jessen, civilingeniør som den centrale projektmedarbejder i de to første faser og Pernille Almlund, cand. comm. som den centrale projektmedarbejder i den tredje fase. Det har naturligvis haft stor betydning for projektet med personskifte midt i forløbet, da sidst ankomne har måttet bruge tid på at sætte sig ind i projektet.

At personskiftet også omfattede et fagligt skifte fra en civilingeniør til en cand. kommer virkede oplagt, da ingeniøren kunne tage sig af den teknisk faglige vidensindsamling, mens cand. comm'eren kunne tage over med selve formidlingen. I praksis burde de konkrete formidlingsmæssige overvejelser starte langt tidligere i et sådan projekt end det har været tilfældet og den tekniske vidensperson skulle have fulgt projektet til dørs.

Skulle man senere skabe et lignende projekt ville det være langt det bedste med både en tekniker og en formidler gennem hele projektet og så måske en kortere projektperiode. Den faglige sparring det kunne have givet, ville givet have løftet projektet yderligere.

1.3.2 Første fase: april 1999 – juli 1999

I første fase er der udført litteraturstudier af tidligere arbejder med økologiske boliger samt en række interview af centrale aktører til økologisk renovering af parcelhuse. Der er udført interview af:
Sune Sandø, Arkitekthjælpen
Jonas Møller, Byggeriets Arbejdsgivere
Lene Kaspersen & Hans Døllerup, Landsforeningen Økologisk Byggeri
Pierre Lecuelle, Grøn guide i Hjortshøj
Jørgen Gleje, Ejendomsmægler i Holte

Interviewene har givet viden om behovet for renovering af parcelhuse, identifikation af problemstillinger og barrierer for bæredygtig

renovering, overblik over de aktører der indgår i renovering af parcelhuse samt overblik over temaer, som kan være interessante at arbejde videre med.

Endvidere er der afholdt tre temamøder i løbet af fase 1. Temamøderne har været holdt for ansatte fra IFP, ansatte fra IMT og arkitekt Tove Lading. Møderne har været kørt delvist som værkstedsmøder, hvor særlige temaer har været på dagsordenen. På temamøderne er der diskuteret projektresultater, aktører, definition af bæredygtighed samt kriterier for udvælgelse af temaer.

1.3.3 Anden fase august 1999 – februar 2000

Fase 2 indeholdt et casestudie af parcelhusejere, der indenfor de seneste år har gennemført renovering af deres huse. Casestudiet omfatter en spørgeskemaundersøgelse og en række dybdegående kvalitative interview. Spørgeskemaerne er enten udfyldt af respondenterne selv eller indsamlet som telefoninterviews. Respondenterne af de kvalitative interview er 9 af de personer, der også indgik i spørgeskemaundersøgelsen.

Videre er der indsamlet viden og litteratur om de miljømæssige og økonomiske konsekvenser ved forskellige løsninger indenfor de udvalgte temaer.

Endelig blev de første overvejelser om formidlingen og indholdet i folderne diskuteret og anbefalet.

1.3.4 Tredje fase marts – december 2000

I fase tre er de endelige formidlingsstrategier lagt og udført og videns- og litteraturindsamlingen er fortsat. Det har været grundlaget for at skrive teksten til de tre foldere om vand, vinduer og køkkener.

Vi har gennemført et dialogværksted med repræsentanter fra målgruppen på Stenløse Rådhus. Dels for at kvalificere indholdet i folderne og dels for at skabe målgruppens egen diskussion af, hvordan bæredygtig renovering kan blive relevant for målgruppen.

Vi har foretaget interview med folk fra byggebranchen for at høre deres mening om at tage hensyn til miljøet i renovering og vedligeholdelse og for at få en let indsigt i deres interesse for feltet. De forskellige brancher giver umiddelbart forskellige svar, og skal man give en entydig vurdering af byggebranchen, skulle materialet have været langt mere omfattende. De tre interview kan dog underbygge den samlede undersøgelse og give nogle hint til den fremtidige formidlingsstrategi. Vi har interviewet:

- VVS-installatør Olai Kofoed, Albertslund VVS
- Bjarne Christensen, Albertslund Tømrer- og snedkerfirma
- Henrik H. Jespersen fra Svanekøkkener

Fase 3 har herudover omfattet den endelige afrapportering, herunder konkretisering af anbefalingerne til den fremtidige formidlingsstrategi.

2 Målgruppens identitet

Skal man vide, hvad en bestemt målgruppe mener om et bestemt emne, må man ud og tale med målgruppen. Her i projektet har vi gennemført en spørgeskemaundersøgelse fulgt op af en række kvalitative interview med parcelhusejere fra forskellige steder i landet. Undersøgelsen har givet os et indblik i målgruppen, vist os hvordan de adskiller sig fra hinanden, vist os hvad der er vigtigt for dem, når de renoverer huset m.v. Det er det indblik, vi har taget med os videre ind i formidlingsstrategien og, som er fundamentet for projektet som sådan. Vil man have en god dialog med sin målgruppe og skabe god formidling henvendt til den, skal man også tage den alvorligt.

I projektets 3. fase har vi gennemført et dialogværksted for parcelhusejere. Igen for at følge målgruppen og kvalificere formidlingen, så den passer til målgruppen. Det blev et meget lille værksted, men trods alt givtigt.

2.1 Case studiet af parcel husejerne

Der er udført et case studie af parcelhusejere, hvor der er udvalgt 3 parcelhusområder i landet. Parcelhusområderne er udvalgt efter følgende kriterier:

- Parcelhusområder der er opført indenfor årrækken 1960-79. Det er de husstande, der sættes fokus på i projektbeskrivelsen
- Parcelhusområderne skal så vidt muligt repræsentere forskellige niveauer i husstandsindkomst
- Parcelhusområder fra begge sider af Storebælt, så både Sjælland og Jylland er repræsenteret.

Ud fra dette er de tre parcelhuskvarterer udvalgt:

Tron- og Hvidegårdsparken i Lyngby: Ejendomspriserne i området ligger højt på grund af den geografiske placering. Det gav en formodning om et relativt højt indkomstniveau. Parcelhuskvarteret ligger i en eksklusiv kommune.

Lystbådekvarteret i Jyllinge: Jyllinge er et typisk byområde udbygget i 60'erne og 70'erne. Jyllinge fungerer som soveby for hovedstadsområdet, Roskilde, Frederikssund o. lign. Ejendomspriserne i området ligger væsentlig lavere end i Lyngby.

Digterkvarteret i Haderslev: Repræsentant for Jylland. Kvarteret ligger i en middelstor provinsby. Ejendomspriserne ligger lavt i forhold til begge øvrige kvarterer.

I de tre parcelhuskvarterer er der tilfældigt udvalgt 2-3 veje, hvor omkring 30

husstande systematisk er blevet kontaktet fra hus nr. 1 til hus nr. 30. Første kontakt skete over telefonen. Herefter blev spørgeskemaerne sendt ud med returkuverter til besvarelserne. Der kom 70 besvarelser retur ud af 90 mulige. Spørgeskemaet findes i bilag 1.

Via spørgeskemaerne er der fundet 9 husstande, som ønskede at deltage i et uddybende interview. Disse husstande er udvalgt efter:

1. Dem der ønskede at være med
2. Forskellige husstandssammensætninger og alder
3. Husstande der har udført renoveringer indenfor de udvalgte temaer.

Der er udarbejdet en spørgeguide, som er tilpasset de enkelte interview alt efter hvilke renoveringer, de havde udført det pågældende sted. Den generelle interviewguide findes i bilag 2. Der blev udført 2 interview i Haderslev, 2 interview i Jyllinge og 5 i Lyngby.

I det efterfølgende behandles spørgeskemabesvarelser og interview under ét. Tendenser, der kvantitativt træder frem af spørgeskemaundersøgelsen, understøttes, problematiseres og eksemplificeres kvalitativt af de kvalitative interview.

2.1.1 Karakterisering af 3 typer parcelhusejere

I case studiet tegner der sig et klart billede af forskellige sammensætninger af husstandstyper i parcelhusboligerne. De forskellige husstandssammensætninger har stor betydning for husstandens valg og adfærd i forhold til vedligeholdelse og renovering af husene. I analysen af parcelhusejerne skelnes der mellem tre typer af husstande og der redegøres for forskelle i værdier, behov og adfærd mellem de tre husstandstyper. De karakteristiske træk ved de tre typer husstande kort fortalt:

2.1.1.1 De ældre oprindelige husejere

De ældre oprindelige husejere: Husejere der købte huset fra nyt i 60'erne og 70'erne. Visse har selv været med i byggeprocessen, hvor typehuset er udvalgt til en købt grund. Disse parcelhusejere er typisk rundet 60 år, og mange af dem er pensioneret. De oprindelige husejere ønsker at blive boende i deres huse, indtil de ikke kan klare sig selv længere uden personlig hjælp. De ældre husejere kan have forskellige handicap og lignende på grund af deres forholdsvise høje alder. Huset er betalt ud, hvilket betyder, at de nemt kan blive boende i husene til trods for en meget lav indkomst. Indenfor kategorien af ældre oprindelige husejere optræder der 21 husstande i spørgeskemaundersøgelsen, og 4 husstande har deltaget i kvalitative interview.

2.1.1.2 De velhavende 50 årige

De velhavende 50 årige, hvor børnene er flyttet hjemmefra: Husejere i denne gruppe er typisk i midten af 50'erne. Mange af husejerne i gruppen er først flyttet ind i huset nogle år efter, at huset er bygget. Dog er flere af dem de oprindelige husejere. Huset er enten betalt ud eller næsten betalt ud, de 50-årige er stadig på arbejdsmarkedet, og børnene er flyttet hjemmefra. Det betyder, at den type husstand har et godt økonomisk grundlag. De velhavende 50 årige ønsker ligesom de ældre oprindelige husejere at blive boende i huset. Indenfor kategorien af velhavende 50 årige optræder der 32 husstande i spørgeskemaundersøgelsen, og 2 husstande har deltaget i kvalitative interview.

2.1.1.3 De nye husejere

De nye husejere; børnefamilier: De nye husejere har ikke boet i husene særlig længe. Familierne er typisk flyttet ind i husene i løbet af 90'erne. De har købt huset i en tid med eskalerende huspriser. Familierne har ofte børn, som er medvirkende til, at det økonomiske fribeløb ikke er så højt i de husstande. Indenfor kategorien af nye husstande optræder 15 husstande i spørgeskemaundersøgelsen, og 3 husstande har deltaget i kvalitative interview.

2.2 Metode

Alle de kvalitative interview blev skrevet ud, og udskrifterne er brugt i den videre analyse. Da der allerede gennem spørgeskemaerne tegnede sig et billede af de tre husstandstyper, tog vi udgangspunkt i den opdeling under analysen.

Fortolkning

I fortolkningen af interviewene læner vi os op ad Steinar Kvaales metode til fortolkning. Kvale lægger stor vægt på at fremlægge, hvordan man når frem til den endelige fortolkning, da det er den eneste måde at forstå resultaterne i kvalitativ forskning. Han peger på tre niveauer i fortolkningen; nemlig respondenternes selvforståelse, en commonsenseforståelse og en teoretisk forståelse og peger på, at validiteten af hvert niveau også skal måles ud fra forskellige kriterier.

Selvforståelse

Da det i den her forbindelse ikke er vigtigt med respondenternes selvforståelse koncentrerer vi os om en fortolkning på et commonsense niveau. Det vil sige et niveau, hvor vi som omgivelserne er enige om, hvad der kom frem under interviewet, og hvad der er almindelig gængs opfattelse af tingene. Da vi ikke har fat i et emne, der som sådan er kontroversielt for respondenterne, vil den gængse opfattelse typisk være sammenfaldende med selvforståelsen af deres udtalelser. Det er typisk vigtigere med selvforståelsen i enkeltmandsinterview, hvor det er personens livssyn og livsverden, der bliver behandlet.

Systematik

For at systematisere resultaterne har vi struktureret fortolkningen ud fra en række analyse spørgsmål til interviewudskrifterne. Spørgsmålene er opstillet ud fra, det vi helt konkret skulle have svar på:

- Hvilke værdier har parcelhusejerne i forhold til huset?
- Hvad renoverer parcelhusejerne typisk i huset?
- Hvem udfører arbejdet?
- Hvor henter parcelhusejerne viden og rådgivning?
- Hvilket kendskab har parcelhusejerne til bæredygtige og miljømæssige renoveringer?

2.3 Analyse af casestudiet af parcel husejere

Tre grupper

Analysen af parcelhusejerne er delt efter de tre førnævnte grupper:

- De ældre oprindelige parcelhusejere
- De velhavende 50-årige, hvor børnene er flyttet hjemmefra

- De nye husejere – børnefamilier

For hver gruppe gennemgås:

- Parcelhusejernes værdier
- Hvad de renoverer
- Hvem der udfører arbejdet
- Hvor de henter viden og rådgivning
- Forhold til bæredygtige og miljømæssige renoveringer

2.3.1 De ældre oprindelige husejere

De ældre oprindelige husejere kan yderligere inddeles i tre undergrupperinger. Husstandene fordeler sig mellem to forskellige indkomstniveauer. En lille del har en meget høj samlet indkomst på mellem 450.000 kr. og 650.000 kr. eller mere. Størstedelen af husstandsgruppen har dog en lav indkomst svarende til et typisk pensionsniveau. Endvidere optræder der en lille del af de ældre husejere som ikke er de oprindelige husejere, men er flyttet ind i løbet af 80'erne.

2.3.1.1 Værdier

Mange gange er det på grund af beliggenheden at den oprindelige husejer ikke ønsker at flytte fra huset. Omgivelserne og ansigterne i området er kendte, og de ældre husejere føler sig trygge i de vante omgivelser. Samtidig virker det skræmmende at flytte ind i tættere beboelser, hvor der er mulighed for støjgener fra naboer o. lign. Desuden er husejerne ofte meget glade for deres huse, fordi de har boet i husene længe og har i mange tilfælde sat præg på indretningen ved at vælge netop dette typehus. De ældre oprindelige husejere ønsker som nævnt ovenfor at blive boende i deres huse så lang tid som det overhovedet er muligt.

De fleste typehuse fra 60'erne og 70'erne egner sig umiddelbart godt til de ældre, da husene ofte er bygget i et plan, de steder hvor huset er i to plan kan der være problemer med at udnytte pladsen optimalt, da trapperne kan blive en hindring for de ældre.

Huset er i to planer og der er en ret stejl trappe som man skal op og ned af. Der er kun et toilet neden under, og det er et problem, når man skal op om natten..... [Frederiksen, Lyngby 4]

Dette kan betyde at der i visse huse er behov for ældretilpasninger i form af trappelifte, ældretilpasninger af badeværelset samt tilpasninger ved indgangsparti osv.

De oprindelige husejere føler egentlig at huset er blevet for stort i forhold til deres behov, men er glade for pladsen, da den især udnyttes når børnene og børnebørnene kommer på besøg. De ældre husejere har det godt med et stort hus, men haven kan derimod volde problemer. Der er ofte en stor have knyttet til huset, som kræver et stort arbejde de ældre husejere ikke magter.

De ældre husejere sætter meget pris på husets beliggenhed, at huset er funktionelt (ét plan og nemt at komme rundt), at det er nemt at vedligeholde samt at huset har et sundt og godt indeklima. Kvaliteten af huset har stor betydning. De ældre oprindelige husejere vil så vidt muligt undgå de store renoveringsprojekter. Større projekter,

byggeskader og lignende virker uoverkommelige, ofte fordi husejerne er blevet for gamle til selv at udføre arbejdet. I visse tilfælde kan det også være et spørgsmål om, at de ældre husejere ikke kan overskue processen ved de store bygningsrenoveringer. Rod, støv og ubrugelige rum kan betyde at den ældre husejer ikke kaster sig ud i disse projekter.

Når de ældre oprindelige husejere vælger løsninger og konstruktioner er de to grundlæggende faktorer, der tages i betragtning. 1. Resultaterne skal være nemme at vedligeholde, og 2. renoveringen skal være af god kvalitet, hvilket betyder at det skal kunne holde længe. Holdbarheden ses ikke så meget i forhold til husejerens egen gevinst, da tidsperspektivet i huset ikke rækker langt for ham. Kvaliteten skal sikres i forhold til husets fremtoning i forbindelse med en salgssituation. Desuden ønsker den ældre husejer at gøre mindst muligt ved huset, i den sidste år han bor i huset.

Kvaliteten sættes dog i forhold til pris. Det bliver ofte et kompromis mellem god kvalitet, med forventet høj holdbarhed og minimum vedligeholdelse, og de løsninger som husstanden har råd til. Design betyder mindre for denne gruppe husejere. Tingene skal være funktionelle frem for at fremstå topmoderne

2.3.1.2 Hvad renoverer de ældre, oprindelige husejere

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at de ældre oprindelige husejere er den husstandstype, som gennemfører de færreste store renoveringer af husene. Dette gælder både projekter som udføres af ham selv, og projekter der udføres af håndværkere. Der er en tydelig tendens til at antallet af store, tunge renoveringer som køkken og badeværelse ligger lavere hos disse husstande i forhold til de to øvrige husstandstyper. De store renoveringer afhænger dog af hvor høj husstandsindkomsten ligger. De velhavende ældre har en større tilbøjelighed til at renovere disse rum. Det er særligt køkkener, som forbliver uberørte, i visse tilfælde er der imidlertid tale om mindre "facelift", hvor køkkenlåger males og bordplader udskiftes.

Køkkenet er det samme som det hele tiden har været, og det fungerer fint. Vi har ikke nogen opvaskemaskine og det har vi heller ikke brug for, når vi kun er os to... [Frederiksen, Lyngby 4]

Der er i højere grad tale om renoveringer af badeværelser, hvilket kan skyldes den før omtalte ældretilpasning. De ældre husejere kan efterhånden få behov for ny indretning af badeværelset eller hjælpemidler på grund af fysiske besvær. Ofte har de ældre husejere etableret udestue indenfor de sidste 10 år, eller også er det et ønske at anlægge én.

Lige så snart der er sol er det jo skønt i et drivhus, og så vil det jo være rart med et stort drivhus. Vi har en tom plads over garagen, hvis vi dækker den over så kan Jette, nu hun ikke kan løbe rundt på sine ben, sidde derude og nyde solen. Jeg kan også få lov til at nyde den lidt.... [Pedersen, Jyllinge 3]

De oprindelige husejere identificerer selv vedligeholdelses- og renoveringsbehovet med hjælp fra familie, hvilket ofte er sønner og svogre, samt fra venner og bekendte. Der er ikke tale om de store forandringer af huset, men der udføres de ting som er absolut nødvendige i forhold til almindelig vedligeholdelse. Det er typisk i denne husstandsgruppe, at husene ikke vedligeholdelse i den grad de egentlig

burde. Husene trænger derfor mange gange til en mere gennemgribende renovering, når den oprindelige husejer flytter fra huset.

2.3.1.3 Hvem udfører arbejdet?

De ældre oprindelige husejere er nået en alder, hvor de har svært ved selv at udføre arbejdet i forbindelse med vedligeholdelse og renovering af husene. Denne husstandstype benytter derfor udbredt håndværkere til de store projekter i huset. Det er også udbredt at husstanden har familie, 'venner' og bekendte til at hjælpe med vedligeholdelsen. I disse tilfælde kan der være tale om sønner eller håndværkere i omgangskredsen.

Det er begrænset, hvor mange decideret håndværkere vi har haft. Vennen, som hjælper os, er dog håndværker.....han har jo heller ikke noget job, det er ikke just sort arbejde, det er en vennetjeneste..... [Svendsen, Haderslev 19]

De ældre oprindelige husejere har desuden en tendens til at det er de samme mennesker, der hjælper med vedligeholdelsen. Dette kan enten betyde at én bekendt, søn eller lign., hjælper hver gang der gøres noget ved huset. Det er ligeledes udbredt at denne type husstand har faste håndværkere, som altid bliver tilkaldt til de forskellige arbejdsopgaver.

Vi har en god VVS mand og en ordentlig tømrer, men vi kan ikke rigtig finde en god maler...vi har de samme håndværkere, som vi helst vil have til at lave det hele og det er ikke engang sort... [Frederiksen, Lyngby 4]

2.3.1.4 Hvor henter de viden og rådgivning?

De ældre oprindelige husejere har ikke store drømme om at ændre ved huset. Huset skal helst fremstå i samme arkitektur, farver og indretning som altid. Dette betyder at denne gruppe husejere sjældent opsøger magasiner som eksempelvis Bo Bedre, Alt om indretning, Gør-det-selv for at hente inspiration til boligen. De renoveringer der forekommer bliver ofte først udført når huset trænger til almindelig vedligeholdelse, eller at noget er slidt helt ned og skal udskiftes. Blade om huset og boligen bliver ofte kun brugt som underholdning. Husstande under denne gruppe finder ofte de ideer, der optræder i bladene, for moderne til deres hus og stil.

Der er ofte tale om rådgivning fra de folk der udfører vedligeholdelsen eller renoveringen. Det vil være mennesker, som de har tillid til varetager deres interesser i huset. Den oprindelige ejer vil dog gerne følge med i de rent tekniske detaljer i forhold til huset og bruger biblioteker og telefonen til at opsøge viden. Der søges viden fra Statens Byggeforsknings Instituts publikationer, Dansk standard og Bygningsreglementet, samt Teknologisk Institut. Det gælder dog typisk de husejere som interesserer sig for området, selv har stået for alt renoveringsarbejdet førhen eller som har viden i forvejen gennem job eller uddannelse.

Den ældre husejere føler dog mange gange, at de mange år i huset har givet dem en bred viden omkring vedligeholdelsen af huset. Når tingene samtidig ønskes status quo, vil det være sjældent at der er behov for reel vejledning. Husejeren har dog svært ved at finde ud af hvor man kan henvende sig for viden. Typisk bliver det via venner og naboer, som får lavet noget ved huset, at de bliver opmærksomme på at noget trænger eller er en god idé.

Hvis tilliden skal opretholdes overfor den vejledning husejeren kan få, bør vejledningen komme fra en uvildig organisation som eventuelt er reguleret af det offentlige. Husejeren føler at vejledning og rådgivning fra producenter eller byggemarkeder er præget af kommercielle interesser og derfor ikke pålidelig.

Den ældre husejer føler, det kan være svært at sætte sig ind i alle tekniske detaljer ved huset, hvis ikke man har en teknisk uddannelse. Derfor formulerer denne husstandstype, at den 'gode' rådgivning omkring vedligeholdelse og renovering bør komme fra en person, som fysisk kan være til stede og kigge på huset. En sådan service er de klar til at betale for.

Vi kunne godt have brug for lidt mere vejledning, det er lidt tilfældigt hvad vi får lavet....Der skulle være noget som hedder husmekanikere, som kunne vurdere alt muligt og som så havde forbindelser med nogle som kunne udføre arbejdet...det ville være meget rart hvis man kunne spørge sådan en....
[Frederiksen, Lyngby 4]

Husejerne i denne husstandsgruppe har ofte ikke adgang til internettet og har ligeledes opnået en alder hvor de har opgivet at lære at anvende det. Derfor vil råd og vejledning på internettet ikke kunne nå denne husstandsgruppe. Husejerne i denne gruppe er derimod hyppige biblioteksgængere, hvorved formidling via biblioteket har større chance for at komme ud.

2.3.1.5 Bæredygtige og miljømæssige renoveringer

De ældre oprindelige husejere har ikke stor fokus på nedbringelse af ressourceforbruget i forbindelse med varme, vand og el. Livsstilen og adfærden i disse husstandstype giver i forvejen et meget lavt ressourceforbrug, dette betyder at husejerne ikke umiddelbart føler sig motiveret til at nedbringe forbruget yderligere.

Husejeren stiller i øvrigt også lighedstegn mellem miljømæssige foranstaltninger og økonomiske besparelser i drift. Stort set ingen husejer vil gennemføre renoveringer og tiltag alene på grund af miljøhensynet. Der skal yderligere en gevinst til før sådanne tiltag gennemføres. Dette kan være gevinster i form af højere grad af komfort og sundhed og holdbarhed.

Vi er ved at gå over til linolie, men det er jo ikke af hensyn til miljøet, det er af hensyn til træet...jeg har smurt alt træværket her udvendigt med rå linolie og indvendigt er jeg også begyndt på det.... det er det eneste som holder træet sundt...[Pedersen, Jyllinge 3]

Hos de ældre, oprindelige husejere er der heller ikke stor opbakning omkring større foranstaltninger som først tjener sig ind efter en årrække og derefter giver økonomiske besparelser ved nedsat ressourceforbrug. De ældre husejere er bange for at de ikke når at få glæde af sådanne tiltag. Derimod er der større opbakning til mindre tiltag, såsom simpel regnvandsopsamling i haven, hvor vandet kan bruges til vanding.

Vi er jo nået derhen i vores alder, hvor vi overvejer, hvor meget mere vi vil investere i huset...jeg har set i nogle blade, at man kan få lavet de her ting, men så tager det 30 år inden det er betalt af, så det kan ikke betale sig for os. Solfangere på taget er for eksempel et projekt, hvor vi ikke tror, vi når at få glæde af det....[Svendsen, Haderslev 19]

Husejeren vil dog i tilfælde af at en renovering foretages, fordi udskiftningen er nødvendig, vælge de løsninger som giver det laveste ressourceforbrug. Dette gælder for eksempel toiletter med mulighed for lille skyl, og hårde hvidevarer med lavt vand- og energiforbrug.

Et toilet med stort og lille skyl det kunne vi da godt finde på at anskaffe, men kun hvis der var noget i vejen med det vi har, ellers kunne vi ikke... vi har ikke behov for det.... [Frederiksen, Lyngby 4]

Generelt er de ældre oprindelige husejere forbeholdne overfor miljømæssige tiltag, som solfangere og større regnvandsopsamlingsanlæg. De frygter, at tiltagene vil skæmme husets udseende. Dette gælder særligt solfangere på taget eller baljer til regnvandsopsamling på terrassen. Endvidere sammenkæder de ressourcebesparende foranstaltninger med nedsat komfort. Ved systemer som natsænkning frygter de kolde rum om morgenen, kolde bade, og elsparepærer som giver et trist og køligt lys i rummene. De ældre husejere er dog gode til at begrænse forbruget og genbruge ting og materialer. Dette ligger i deres generelle opdragelse at passe på deres ting og udnytte alt optimalt. Man smider ikke bare væk og anskaffer sig nyt hele tiden. Den ældre husejer er den type husejer, som forbruger mindst, når det gælder renovering af huset.

2.3.2 De velhavende 50-årige, hvor børnene er flyttet hjemmefra

Den anden typiske gruppe af husstandstype, der viser sig i case studiet, er de velhavende 50-årige par, som nu bor alene i parcelhuset efter at børnene er flyttet hjemmefra. Mange af disse familier har boet i huset siden 70'erne og i nogle tilfælde endda siden huset blev opført. Disse familier har betalt huset ud og har i kraft af at begge parter stadig er på arbejdsmarkedet en god økonomisk situation.

Udgifterne er endvidere faldet i og med at børnene er flyttet fra hjemmet. Der er dog også en forholdsvis høj andel af de 50-årige som først er flyttet ind i deres nuværende hus i løbet af 90'erne. Dette kan ligeledes hænge sammen med en forbedring af den økonomiske situation blandt disse husejere. Generelt er der tale om husstande som har boet i huset i en lang årrække. På dette punkt skiller de sig ikke væsentligt ud fra de oprindelige husejere.

I denne husstandsgruppe indgår også 50-årige med høj indkomst, hvor alle børnene endnu ikke er flyttet hjemmefra. Det yngste hjemmeboende barn er dog ældre end 19 år. Disse husstande opfører sig meget lig de husstande, hvor børnene er flyttet hjemmefra.

2.3.2.1 Værdier

De velhavende 50-årige har indenfor den seneste årrække oplevet forandringer ved huset, i og med at børnene er blevet voksne og flyttet hjemmefra. Det har betydet, at de står tilbage med et hus, som typisk er indrettet til en kernefamilie, med to voksne og to børn. Husets børneværelser er blevet ledige. De velhavende ægtepar føler dog ikke huset er blevet for stort til deres behov.

Værelserne tages hurtigt i brug, enten ved at parret får hver sit værelse til sig selv og hobbyen, eller der indrettes ekstra tv-værelse, så det er muligt at se forskellige programmer samtidig. Ikke mindst indrettes et værelse til kontor med computer, modem osv. – et rum som efterhånden er blevet uundværligt i hjemmet.

De 50-årige ægtepar har ingen intention om at flytte fra huset selvom de er blevet alene. Boligen står stadig klar til at modtage børn og børnebørn, hvilket ikke er muligt med mindre plads.

De velhavende par bliver typisk mere optaget af indretningen, møbler, kunst og design i hjemmet. Møblerne skiftes ud med kostbare designer møbler. Dette er både et udtryk for en forbedret økonomisk situation samt et fokusskift, i og med børnene er flyttet hjemmefra. Der vil ofte være tale om nye design blandet sammen med gamle, antikvariske arvestykker.

Vi har et eller andet møblerings synspunkt, at vi godt kan lide at blande nyere typer af møbler sammen med nogle gamle, vi efterhånden har samlet sammen, og det passer huset perfekt til.... [Henriksen, Lyngby 29]

Generelt er de velhavende 50-årige fokuseret på det billede de udviser udadtil. De føler sig vurderet af omgangskredsen, af sidestillede naboer og af familien. De velhavende 50-åriges identitet afspejler sig ofte i smag og stil udtrykt i boligen, god mad og vin.

Jeg tror såmænd nok, vi føler os vurderet af venner og familie, og det er vores egen vurdering, at det vi har stablet på benene i vores nye køkken, sammenlignet med vores 200.000 kr. niveau i vennekredsen på reovering af køkken, det har vi det fint med, for det virker og det ser godt ud....[Henriksen, Lyngby 29]

Badeværelset og køkkenet opfattes som de vigtigste rum i boligen. Det er i disse rum, at husstanden for alvor kan udtrykke økonomisk overskud, stil og personlighed.

Inden jeg fik køkkenet derude, tænkte jeg meget på køkkener, når jeg kom rundt hos andre, men jeg vil også sige at sådan noget som badeværelser, det er også noget man lægger mærke til. Køkken og badeværelse er nogle vigtige rum, som skal være i orden....[Jensen, Lyngby 10]

Husets beliggenhed er ligesom for de oprindelige husejere en vigtig parameter for de velhavende 50-årige. Nærhed til naturområder i samspil med nærhed til gode, attraktive handels- og indkøbsmuligheder. I Lyngby bliver der argumenteret for nærhed til København, og de tilbud der ligger i byen for teater, koncerter, kunst og oplevelser. Ud over beliggenheden sættes funktionalitet og komfort højt, når husets indrettes og reoveres. Herefter vægtes boligens udtryk af personlighed, stil og arkitektur blandt de 50-årige husejere.

Kvalitet er nøgleordet, når der vælges løsninger og produkter ved reovering. Løsningerne skal kunne holde længe og være udført i 'ærlige' materialer, dvs. ikke i efterligninger. Materialerne og løsningerne skal være nemme at vedligeholde. Der er interesse i at betale for kvaliteten. Ofte bliver det mærkevarer med god omtale og en højere pris, der vælges frem for discount. De velhavende 50-årige køber det de vil have uden at skelne meget til prisen. Det er dog ikke ensbetydende med, at det altid er de dyreste løsninger, der vælges.

Vi kan godt sige, at vi vælger det, vi vil have uden at skelne til prisen, men nok mest at det skal være praktisk. Det har nok noget at gøre med, at vi har fået den alder vi har. I vores unge dage skulle vi bare have noget, der skulle se ud.....[Jensen, Lyngby 10]

2.3.2.2 Hvad renoverer de velhavende 50-årige husejere?

Det er denne husstandstype, der udfører flest renoveringer af deres huse. Dette kommer til udtryk i spørgeskemaundersøgelsen, hvor der gennemgående er tale om de store tunge renoveringer som køkken og badeværelse samt renovering af bryggers. Men der foretages ligeledes renovering af gulve, tag og indgangsparti. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det at stort set alle husstande i denne kategori har foretaget 2-3 store renoveringer indenfor de sidste 10-15 år. De fleste husstande har endvidere et eller flere store projekter i tankerne for fremtiden.

Det var mildest talt efterhånden ikke et særligt smart køkken. Der var mørke farver, og nu er det blevet hvidt. Der var da de ting jeg skulle bruge med køleskab, ovn og komfur, men det trængte til en udskiftning.....Der var også en væsentlig pointe, jeg skulle jo have fjernsyn derude, det havde jeg ønsket mig længe, og køkkenet skulle indrettes efter det....[Jensen, Lyngby 10]

De velhavende 50-årige identificerer selv deres renoverings- og vedligeholdelsesbehov. Få enkelte benytter sig af professionelle til at finde mangler og behov i huset. I disse tilfælde vil der ofte være tale om kontakter til professionelle via job og uddannelse eller en professionel i familien eller omgangskreds. Denne husstandstype henter også meget inspiration i boligmagasiner som Bo Bedre, Bolig Magasinet, Alt om Køkkener m.fl.

Vi henter da nok inspiration fra boligmagasiner, det er klart på indretningen af det køkken. Der har vi fået massevis af gode ideer.....Man får da nogle ideer når man ser ting der ser smart ud... [Henriksen, Lyngby 29]

2.3.2.3 Hvem udfører arbejdet?

De velhavende 50-årige lægger selv et stort arbejde i udførelsen, når det gælder renovering og vedligeholdelse af deres huse. I de store renoveringer er der dog ofte tale om brug af håndværkere. Dette er typisk i forbindelse med VVS arbejde og elinstallationer. Der er ofte tale om dyre renoveringer, når det er køkkenet og badeværelset det gælder. Til disse renoveringer vil husstandene gerne have arbejdet udført af professionelle. Udgifterne til håndværkerne er lille sammenlignet med den samlede pris for renoveringen, husejerne vil gerne give denne merpris for et fejlfrit resultat. Den velhavende husejer er bange for at kaste sig ud i nye uprøvede projekter, når der er tale om kostbare renoveringer.

De 50-årige er dog med i processen så langt de kan, og det grove arbejdet udføres af husejeren selv. Tilliden til håndværkernes arbejde er heller ikke altid stor, så husejeren vil gerne være tilstede for at holde øje med om tingene gøres tilfredsstillende.

Husstande med en særlig høj indkomst betaler sig typisk fra alt arbejdet. Her kan der være tale om at renoveringen og vedligeholdelsen

simpelthen er umulig at nå ved siden af et krævende job. Husstandene har samtidig råd til at betale sig fra arbejdet.

De husejere som enten selv er håndværkere eller har en teknisk/praktisk uddannelse bruger sjældent håndværkere. Her vil husejeren hellere selv udføre renoveringen, da det dels ligger indenfor hans interessefelt og kvalifikationer.

2.3.2.4 Hvor henter de viden og rådgivning?

En stor del af de velhavende 50-årige husejere føler, at de selv kan lave de fleste opgaver i huset, og at de ikke har det store behov for rådgivning. Dette skyldes, at de efterhånden har en del års erfaringer i huset eller fra andre boliger. Husejeren planlægger selv sit renoveringsarbejde og hiver derefter håndværksgrupper ind løbende til de konkrete opgaver. Derved bliver det mange gange håndværkerne som optræder som de eneste rådgivere i løbet af processen.

Derudover er der tale om mere uformel rådgivning. Husejeren bruger de forbindelser som optræder i omgangskredsen. I de tilfælde der er håndværkere eller professionelle i familien benyttes disse ofte til en løs snak om huset. Også mange husejere har kontakter via job, hvor spørgsmål og erfaringer udveksles over 'frokostbordet' og i andre uformelle fora.

Så er det et spørgsmål om at bruge de forbindelser man har gennem familie og job.....I gennem mit job har jeg haft kontakt til forskellige montør hold som har været forsynet med forskellige håndværkeruddannelser, så der har engang imellem været noget frokoststuesnak, hvor man har kunnet spørge til lidt af hvert....[Henriksen, Lyngby 29]

Når husejeren har bestemt sig for et givent projekt i huset starter vidensopsamling indenfor projektet. Dette gælder afdækning af muligheder, pris og renoveringsprocessen. Husejeren går til forskellige forhandlere, indhenter tilbud og skaber sig et overblik over temaet. I den forbindelse fokuserer husejeren netop på dette ene område af huset og fænges af boligmagasiner o. lign. der bringer temaet op. Venner, familie og kollegaer som har gennemført lignende renoveringer opsøges for at sammenligne og hente gode råd og erfaringer.

For eksempel da vi skulle have nyt køkken, så købte vi da de blade, vi så, som omhandlede køkkener, vi var meget fokuseret på køkkener generelt. Når vi var ude hos andre som havde fået nyt køkken så gik snakken.....[Jensen, Lyngby 10]

De husejere som selv føler de sidder med en god erfaringsopsamling i kraft af job, uddannelse eller tidligere renoveringsprojekter føler først, at behovet for rådgivning viser sig, når de sidder med de helt specifikke tekniske detaljer. Rådgivningen vil i disse tilfælde ligge hos producenterne af de løsninger og produkter, der anvendes, eller hos en professionel. Husstandene i denne gruppe ved godt hvor de skal henvende sig for denne specifikke viden.

Behovet for rådgivning i gennemsnitshusstanden, uden særlig teknisk snilde, ligger primært i at vælge de rigtige konstruktioner, produkter og løsninger. Markedet opfattes som en jungle, hvor husejeren ikke føler tillid til at spørge dem, der sælger produkterne. Derfor viser der sig et

behov for en offentlig/halvoffentlig reguleret instans, hvor man kan henvende sig for at få rådgivning om gode løsninger og produkter. Der peges på to forslag til hvordan en sådan instans skulle virke.

- Et kontor hvor man kan henvende sig med spørgsmål til personer, som har et overblik over markedet samt lovgivningen og den teknologiske udvikling. Kontoret behøver ikke at kunne svare på alle tekniske spørgsmål, men skal kunne henvise til de steder, hvor viden kan indhentes.
- En husstandsomdelt informationsavis, hvor anvisninger, muligheder, besparelser og tilskudsordninger blev præsenteret og ajourført. Husejeren bliver på den måde massivt påvirket i forhold til samfundsmæssige retningslinier.

Mange husstande indenfor denne type af parcelhusejere er hyppige internet brugere. Der pointeres dog, at rådgivning og viden via internettet kun bør være et supplement til rådgivning gennem andre medier. Visse af de 50-årige benytter ikke internettet og har ikke adgang fra hjemmet. Dette vil bevirke, at rådgivning alene på internettet kun vil ramme dele af husejergruppen.

Husejerne har behov for vejledning i form af fotografier, tegninger eller optagelser på video. En vejledning der viser, hvordan tingene skal gøres. I den forbindelse nævnes der brug af videoer, der kan købes eller lånes på biblioteket. Videoer i stil med dem der i dag leveres af materialeleverandørerne. Der er behov for videoer om, hvordan man kommer i gang med et givent projekt i huset. Tv-udsendelser nævnes ligeledes som mulige rådgivningsorganer. Udsendelserne skal være mere detaljerede og specifikke sammenlignet med de udsendelser, der allerede optræder i dag, såsom *Det er Leth* og *Godt begyndt*. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at det er mere end halvdelen af de adspurgte der jævnligt ser disse udsendelser. Udsendelserne opfattes som underholdende og idérige, men samtidig meget overfladiske og svære at omsætte til konkret handling .

2.3.2.5 Bæredygtige og miljørigtige renoveringer

Renoveringer som primært udføres for at nedbringe ressourceforbruget på varme, vand og el er ikke så fremtrædende blandt de velhavende 50-årige husejere. Husejerne er generelt betænkelige ved sådanne tiltag, da de føler sig usikre i forhold til hvor stor gevinst, der er forbundet ved at spare på ressourcerne. Husejerne vil ikke give sig i kast med renoveringer indenfor ressourcebesparelser, hvis ikke løsningerne er markedsførte, og der er en sikkerhed i at der opnås økonomiske besparelser. Dette betyder at tiltag som solfangere, regnvandsopsamling og lignende ikke appellerer til disse husejere. Der er for stor usikkerhed forbundet med den økonomiske gevinst. Samtidig er der generel bekymring for at tiltag som disse kræver høj grad af vedligeholdelse og at udgifterne forbundet med vedligeholdelsen kan blive meget høje og overstige besparelserne.

Mindre omfattende tiltag i forbindelse med ressourcebesparelser virker derimod selvfølgelig på husejeren. Her er der tale om etablering af vandsparebrugere, vandbesparende toiletter, natsenkning i forbindelse med naturgasanlæg, A-mærkede hårde hvidevarer o. lign. Sådanne tiltag etableres dog typisk først i forbindelse med, at der foretages renoveringer alligevel. Det vil sige at vandbesparende toiletter sættes ind i badeværelser, hvis toiletter i forvejen skal udskiftes, lavenergi hårde hvidevarer vælges, hvis hvidevarerne alligevel skal udskiftes. I få tilfælde etableres disse foranstaltninger alene for at nedbringe ressourceforbruget.

Generelt lader det til at renoveringer som tager udgangspunkt i ressourcebesparelser kommer i anden række.

Jeg tror også du kan forstå, at det vil være projekter som kunne være meget sjove nu her, til afløsning af alle de der store ting vi har fået gjort. Det gælder om at få huset til at fungere først, så må sådanne nogle ting komme efter – men jeg er nu ikke sikker alligevel.....[Henriksen, Lyngby 29]

For de velhavende 50-årige er der først og fremmest et ønske om at skabe et flot og stilfuldt hjem, der kan vises frem. Samtidig har denne husstandsgruppe et godt økonomiske udgangspunkt, hvor små økonomiske gevinster ved at spare på vand og el regningen ikke har den store betydning. De 50-årige husejere føler, ligesom de ældre oprindelige husejere, at de er blevet for gamle til eksperimenter med store renoveringer som nedbringer husets ressourceforbrug. De er usikre på, om de når at høste gevinsten af sådanne forbedringer. Hvis de følte sig overbevist om at skulle bo i huset de næste 40 år, ville de i højere grad være interesserede en i dag.

2.3.3 De nye husejere – børnefamilierne

Den sidste husstandstype man finder i parcelhusene i dag er *de nye husejere*. Det er børnefamilier, der i kraft af en forholdsvis høj indkomst, er flyttet i hus. Indkomsterne ligger over hele linien på mellem 450.000 og 650.000 kr. om året eller mere end 650.000. Der er en svag tendens til at de nye husejere i Haderslev ligger en smule lavere end i de andre to kvarterer. Indkomsten må generelt siges at være høj sammenlignet med husstande fra de øvrige to husstandsgrupper. Familierne er typisk flyttet ind i husene i løbet af 90'erne, hvor kun enkelte i gruppen har boet i husene siden 80'erne.

Der optræder et par enkelte husstande i denne gruppe, hvor der ikke er børn. Disse par er i begge tilfælde midt i 30'erne. Adfærden i forhold til værdier og behov i renoveringen ligner børnefamiliernes.

2.3.3.1 Værdier

Børnefamilierne flytter primært i parcelhuse fordi de mangler plads, og fordi de søger en funktionel indretning af boligen. Der skal være rum til både børne- og voksne aktiviteter. Husene bygget fra 1960-79 fremstår som funktionelle i indretningen, placeret i børnevenlige omgivelser. Børnefamilierne søger god plads og huse med et højt antal rum. Ud over børneværelser og soveværelset bør der også være plads til legeværelse og

arbejdsværelse. Arbejdsværelset skal have en størrelse så både kvinden og manden kan arbejde samtidig om aftenen.

Børnefamilierne ønsker boliger i ét plan, da trapper er u hensigtsmæssige for små børn, og det bliver u hensigtsmæssigt i længden at slæbe alle ting fra især køkkenet op og ned af trapper.

De nye husejere fokuserer især på de tunge rum, når de vurderer huset. Køkken og badeværelse skal enten være nyrenoveret i en stil og indretning som passer til familien, eller også skal rummene have potentialer for efterfølgende at kunne renoveres alt efter familiernes behov.

Vi gik efter et hus, hvor vi selv kunne få lov til at lave et nyt køkken, vi ville have et hus med et nyt køkken. Spørger: Men kunne I ikke bare købe et hus med et nyt køkken? Nej for hvis du køber et hus med et nyt køkken, får du også lov til at betale for det nye køkken, så kan du ikke få det som du vil have det.....[Kristensen, Lyngby 41]

Udover huset skal være stort og have muligheder for at sætte personlige præg, betyder omgivelserne også meget for børnefamilierne. Der skal være tale om trygge kvarterer med gode muligheder for leg. Nærhed til naturområder er også en vigtig faktor for disse familier. Samtidig skal adgangen til skoler og fritidsaktiviteter for børnene være gode.

Når de nye husejere vælger løsninger i hjemmet er nogle af nøgleordene funktionalitet og nem vedligeholdelse. Der er ikke tid til at der dagligt skal bruges mange timer på vedligeholdelse, og der er hverken rum og overskud i børnefamilierne til at gennemføre store renoveringer og leve i støv og løse gulvbrædder. Sundhed for børnene og godt indeklima er desuden vigtige parametre for den unge husejer.

Ligesom for de to øvrige husstandstyper søger den nye husejer kvalitet. Materialerne der anvendes til vedligeholdelse og renovering skal være 'de ægte varer' og ikke efterligninger. Desuden skal renoveringen helst kunne passe sig selv, med minimal vedligeholdelse og være holdbar.

En væsentlig parameter i forhold til de unge familiers valg er at disse husstande nemt påvirkes af tidens trends. Stil og smag forandre sig oftere end for de ældre husejere. De unge husejere søger mod nye smarte funktioner, design, farver o.lign. Når de nye husejere samtidig vælger kvalitet og holdbarhed opstår der et dilemma. Renoveringerne og løsningerne bliver offer for en social forældelse, hvilket betyder at tingene bliver utidige og umoderne, før de egentlig er nedslidte.

Det koster 10.000 kr. at skifte hynder på vores sofa, fordi det er design og kvalitet, og det har jeg fundet ud af, hvis jeg havde købt en billig sofa fra Ikea så kunne jeg have smidt den ud efter nogle år, men den der vil jeg ikke smide ud. Den har været dyr og kan holde hele mit liv....men så koster det også 10.000 kr. at få ny farve på hynderne.....[Sørensen, Jyllinge 35]

Kvalitet måles desuden udbredt i et godt udseende. En løsnings design har stor betydning for om det vælges til boligen. Design fremstår ofte som god kvalitet af gode materialer. Dette betyder, at det tit er de dyre designede løsninger, der vælges frem for gode men traditionelle materialer og produkter.

Nu har vi købt nogle kobberlamper til indgangen udenfor, de er også betydelige dyrere end andre billigere materialer. Men der vil jeg have noget ordentligt, der ser godt ud..... [Svendsen, Lyngby 20]

Det fremgår af spørgeskemaundersøgelsen, at de renoveringer, der typisk viser sig blandt de nye husejere, er renovering af køkkener og af badeværelser. I de tilfælde hvor de unge overtager et parcelhus, og der ikke er gennemført renovering af de tunge rum siden huset opførelse, bliver alt inventar typisk revet ned og nyt sat i umiddelbart efter overtagelse. Køkkenerne og badeværelserne fra den tid er både slidte og mørke i datidens brune og mørkegrønne farver. Typisk anses de oprindelige køkkener for ubrugelige af de nye familier.

Ligesom at de nye husejere ønsker at sætte deres eget præg på husets tunge rum, køkken og badeværelse, vil de gerne sætte deres præg på husets udvendige udseende. Dette gøres typisk ved at ændre farven på det udvendige træværk, omlægge forhaven eller renovere indgangspartiet. Der er de nye parcelhusejere der selv identificerer deres behov for renovering. Der er en udbredt tendens til at de unge husejere har projekter, de ønsker at udføre, allerede før de flytter ind i huset. Nogle af de unge husejere leder direkte efter huset, hvor netop disse renoveringsprojekter er egnede.

Det er hyggeligere at have åbent mellem køkkenet og spisestuen, så er det nemmere at følge med, når man står i køkkenet....det er nok noget vi har lagt mærke til oppe hos min søster og også hos min far og mor, de har haft sådan et køkken/alrum, og det har været fedt. Når vi kunne gøre det engang, så skulle vi også have det....[Sørensen, Jyllinge 35]

2.3.3.2 Hvad renoverer de nye husejere?

Spørgeskemaundersøgelsen vidner endvidere om, at det er udbredt hos de nye husejere at ændre indretningen af huset. Ofte vil der i forbindelse med renoveringen af køkkenet fjernes vægge og andet for at skabe et køkken/alrum. Køkken/alrummet er blevet den eftertragtede køkkenindretning for familier med børn. Køkkenet kan på den måde bruges til mere end at lave mad. Der er nu plads til aktiviteter for hele familien, samtidig med at der laves mad. Desuden rummer køkkenet ofte tv, som kan bruges af alle i husstanden, hvis man ikke vil se det program som vælges i stuen. Indretningen ændres også hvis der er behov for ét stort værelse i stedet for to små, eller omvendt. Tilbygninger er også udbredt for de nye husejere. Her kan der både være tale om behov for mere plads, eller behov for at sætte sit eget præg på huset.

Ligesom de 50-årige velhavende husejere udfører de nye husejere selv en stor del af vedligeholdelsen og renoveringen af husene. De er fysisk i stand til at klare arbejdet og har en økonomi som sætter en begrænsning for, hvor meget der har råd til at betale sig fra. For disse husstandstyper er det ligeledes typisk, at der ved renovering af de tunge rum inddrages håndværkere. Argumentationen er den samme som for de 50-årige. Der er grænser for hvad den almindelige husejer må lave selv, og hvad han kan lave selv. Samtidig er der tale om så store investeringer, at husejeren gerne vil give det ekstra for at tingene laves korrekt af professionelle.

Vi havde fagfolk til at sætte køkkenet op. Det ville tage mig 100 år, at gøre det selv, og det, det kostede, er så lidt i forhold til hele køkkenets pris og hvor længe det skal sidde der og være pænt.....[Svendsen, Lyngby 20]

Ved brug af håndværkere er der mange gange tale om venner og bekendte, som laver arbejdet for at hjælpe. Brug af håndværkervenner og 'vennetjenster' går på tværs af de tre grupper.

Også blandt de nye husejere optræder der husejere som selv har en håndværksmæssig baggrund eller som har stor interesse i at arbejde på huset. I disse tilfælde gøres der sjældent brug af håndværkere. Renovering af huset er en livsstil, hvor nye projektet opstartes så snart et tidligere er afsluttet.

2.3.3.3 Hvor henter de viden og rådgivning?

Børnefamilierne henter ofte inspiration til renoveringer når de besøger venner og familie som bor i lignende huse. Generelt virker det som om den nye husejere nemmere inspireres gennem boligmagasiner og andre blade om renoveringsmuligheder i huset. De er ikke bange for at forandre på husets udseende og grundindretning.

Ja, jeg vil sige at boligmagasiner og blade betyder noget for, hvad jeg vil med mit hus. Det er mest blade som Bo Bedre der påvirker mig, og så det man ser når man kommer hos andre....[Svendsen, Lyngby 20]

Der er dog delte meninger omkring blade som Bo Bedre, da visse af børnefamilierne mener, at indretningen og løsningerne i Bo Bedre er helt urealistiske i en travl hverdag med børn overalt i huset.

De nye husejere bruger i høj grad deres netværk til at søge råd og vejledning omkring renovering af huset. Teknikere og håndværkere i omgangskredsen spørges ofte til råd. Der kan også være tale om andre husejere i vennekredsen og familien som har erfaringer omkring renovering indenfor et givent tema.

Jeg har nærmest ingen professionel rådgivning på de projekter vi laver. Men det er da til venner, faglige venner og bekendte, at jeg henvender hvis jeg har et problem jeg ikke selv kan løse....[Kristensen, Lyngby 41]

Rådgivning bliver desuden hentet fra de steder, hvor løsningerne og byggevarerne købes. Der er dog meget lidt tillid til byggemarkederne. Rådgivningen på byggemarkederne anses for ubrugelig på grund af manglende viden og kommercielle interesser. Ligesom de 50-årige husejere søger de nye husejere en pålidelig kilde, hvorfra de kan hente råd og vejledning. Rådgivningen skal ikke komme fra de organer som ønsker at sælge et produkt, men fra en statslig reguleret instans. Der blev nævnt Råd & Resultater som en brugt kilde, når det gælder oplysning om materialer, produkter og priser m.m.

Jeg bruger meget Råd & Resultater, hver gang vi skal have noget nyt, så er jeg altid derinde og se hvad de har af nye tal og hvad de har fundet ud af, og hvordan priserne er.....[Sørensen, Jyllinge 35]

De unge husejere udtrykker et større behov for vejledning end de to øvrige husstandstyper. Dette skyldes, at den nye husejer ikke har boet huset særlig mange år, og at de mange gange er første gangs husejere. Behovet for rådgivning er generel viden om at renovere. Der er tale om

vejledning af hvordan et renoveringsarbejde opstartes, planlægges, hvilke rækkefølge håndværksgrupper skal inddrages, hvilke muligheder der er for løsninger og forskellige produkter, og prisoverslag for renoveringen osv. Samtidig har den nye husejer brug for konkret vejledning omkring, hvordan de forskellige detaljer skal udføres, og hvilke produkter og materialer, der skal anvendes til de forskellige projekter.

Vi kunne godt have haft brug for en liste over hvad det var vi skulle passe på, og hvad vi kunne forvente af dem der lavede arbejdet for os...en liste over opgaver og hvornår de skal løses, altså en arbejdsplan.... [Sørensen, Jyllinge 35]

Der er altså tale om to behov. Dels hvordan de konkrete arbejdsopgaver udføres og dels hvordan renoveringen planlægges skridt for skridt. De unge husejere eftersøger personlig rådgivning, hvor det er muligt at betale en vejleder for at komme ud i huset og kigge på projektet. Der nævnes endvidere videobånd som medie til vejledning. Vejledningen skal i denne sammenhæng bestå i generel vejledning indenfor et tema, for eksempel badeværelset: Hvordan skal en badeværelsesrenovering planlægges, hvilke materialer er der på markedet, hvilke er gode og ikke gode, og hvad er prisen?

Den nye husejer bruger desuden internettet dagligt i forbindelse med arbejdet, og mange husstande har adgang til nettet fra hjemmet. Internettet vil være et ideelt medie til formidling, da husejeren mere specifikt kan søge viden indenfor det område han/hun har behov for. Husejerne udtrykker dog samtidig, at behovet for viden ofte optræder, når man befinder sig på byggemarkedet og står foran produkterne. Derfor vil viden på fakta-ark indenfor forskellige temaer være ideelt at have med, når byggevarerne skal købes.

Internettet skal det i hvert fald ligge på, for det kunne være kanon godt at gå ind og hente det på en eller anden adresse – det er vi gode til. Det er godt, det er hurtigt og nemt at komme til. Men der vil selvfølgelig være nogle som ikke har adgang....Pjecen er god hvis du skal ud og købe nogle ting.[Sørensen, Jyllinge 35]

De unge husejere udtrykker også behov for viden om hvordan ressourceforbruget begrænses i huset. Her er der både tale om de tekniske løsninger ved renovering og på adfærdsområdet i driften. De nye husejere vil gerne spare penge på vand-, varme- og især elregningen ved at ændre på adfærden. Det kan dog godt være svært for husejerne, at finde de steder hvor adfærden kan ændres. Det bliver ofte et spørgsmål om at være efter børnene i forhold til antallet af bade, tændte fjernsyn og computere.

Vi kunne godt tænke os at gøre noget mere for at spare på ressourcerne. Vores elforbrug er blevet ekstremt højt, men der har vi sluttet os til, at det er fordi huset er meget større i forhold til vores gamle rækkehus. Der er bare flere lys tændt og flere fjernsyn tændt, sådan er det bare. Nu da vores forbrug er ekstremt højt, så har vi da behov for viden omkring, hvordan vi kan gøre det mindre....[Svendsen, Lyngby 20]

2.3.3.4 Bæredygtige og miljørigtige løsninger

De nye husejere skiller sig ud fra de to øvrige husstandsgrupper ved at have en større interesse indenfor muligheder for ressourcemæssige besparelser i huset. De nye husejere ser sig selv i huset de næste mange år og er ofte flyttet ind i huse med dårlig energi- og vandøkonomi. De nye husejere vil gerne integrere ressourcebesparende foranstaltninger i huset samtidig med at de renoverer. De unge husejere tror, at de grønne afgifter på vand, el og varme vil stige og vil derfor gerne gøre huset klar til denne øget økonomiske byrde.

Det betyder, at de unge husejere også foretager renoveringer som alene er tiltænkt et lavere ressourceforbrug. For eksempel på vandområdet. Toiletter udskiftes med vandbesparende toiletter selvom badeværelse og wc ikke renoveres yderligere.

Vi har skiftet cisternerne ud på toilettet og badeværelset, og det gjorde vi for at spare vand. De gamle toiletter var ikke ubrugelige, men vi ville gerne spare lidt vand der...[Svendsen, Lyngby 20]

Vand- og energiforbruget er stort i børnefamilierne, dette gælder især børnefamilier med teenage børn. Teenagere tager flere bade i løbet af en dag og skifter tøj flere gange. For eksempel siger en husejer med 2 teenage børn:

Vandforbruget er faldet, vi tager dog stadig de bade der er nødvendige og det er mange, lavskylstoiletterne har måske gjort sit for det. Man må stadig tage de bade man vil, og det bliver til mange. Men vi prøver da at sige, man skal slukke for vandet hvis det ikke bruges og vi vander ikke haven .[Svendsen, Lyngby 20]

Også energiforbruget er højt i disse husstande, da de ældre børn efterhånden har fået eget tv på værelset, og der er flere computere i huset, som bruges af børnene til spil og lignende. Det er selvfølgelig på grund af de høje forbrug i børnefamilierne, at interessen for at etablere besparende foranstaltninger er stor.

De nye husejere er ligesom de øvrige husejere skeptiske overfor de mere atypiske tiltag som solfanger, regnvandsopsamling o. lign. Tiltagene er forbundet med for stor tvivl, hvorvidt de er økonomiske rentable. Samtidig mener husejerne også at sådanne tiltag vil skæmme husets udseende. Husejerne venter på gennembrud af tekniske løsninger, hvor design, effektivitet og pris har fundet et rimeligt leje, og løsningen bliver markedsført med en vis garanti

2.4 Delkonklusion på analysen

Analysen har givet et godt indblik i parcelhusejerne som målgruppe. Det er særligt værd at bemærke, at der blandt de undersøgte parcelhusejere

ikke er en eneste, der har fokus på økologisk vedligeholdelse og renovering.

Husejerne fokuserer på design og funktionalitet, de lytter til argumenter om kvalitet, holdbarhed, økonomiske besparelser, sundhed, komfort og nem vedligeholdelse.

Der er meget stor forskel på aktivitetsniveauet i parcelhusene. For nogle husejere vil renovering og vedligeholdelse foregå uafbrudt, for andre går der mange år imellem at der foregår noget i huset.

Parcelhusejerne har svært ved at finde en vejledning, som de finder pålidelig.

Der er behov for en visuel vejledning af parcelhusejerne – de ønsker sig i princippet en meget detaljeret, letforståelig vejledning, der fokuserer præcist på deres problem, vedligeholdelses- eller renoveringsopgave i deres type hus. Der er således behov for en personlig rådgivning i forhold til den specifikke kontekst.

2.5 Dialogværksted – receptionsanalyse

I forbindelse med projektet holdt vi et dialogværksted med repræsentanter fra målgruppen. Værkstedet blev holdt på Stenløse Rådhus. Meningen var at kvalificere indholdet i folderne og samtidig skabe en diskussion om muligheden for, at bæredygtighed og miljø kan komme højt på dagsordenen, når der renoveres i parcelhusene.

Folderne skulle fungere som debatoplæg, og deltagerne skulle deles i tre grupper med ansvar for hver deres folder. Den del af seancen skulle have karakter af en receptionsanalyse, hvor deltagerne kunne give os en tilbagemelding til det videre arbejde med folderne. Anden del af seancen skulle have bragt diskussionerne op på det mere generelle plan for at få et indtryk af, om renovering med større hensyntagen til miljøet kunne have parcelhusejernes interesse i fremtiden.

Tilslutningen var imidlertid meget lille, så vi afkortede mødet og koncentrerede os om receptionsanalysen. Der blev ikke noget egentligt gruppearbejde, og vi nøjedes med at sende folderen om vand og folderen og køkkener ud på forhånd. Deltagerne gav os en god kritik, vi har kunnet bruge i det videre arbejde, selvom vi naturligvis ikke har kunnet tillægge deres udtalelser afgørende betydning, når der kun deltog to.

2.5.1 Jeg talte med 200, og der kom 2

Der er sandsynligvis flere grunde til den meget ringe tilslutning, nogle af dem også meget lærerige i forhold til dialogværkstedet som metode.

Rekrutteringen var langvarig, da vi først satsede på at afholde dialogværkstedet den 8. juli. Vi henvendte os til folk i oplandet for "Lokalavisen UGE NYT" og havde også en artikel i avisen 2½ uge før mødet. Ud af 200 telefonsamtaler, var der 9, der gerne ville deltage, og yderligere 16 var interesserede, men forhindrede i at komme på datoen. Det fik os til at udskyde mødet til den 12. august med håb om, at det

ville give en større tilslutning, når ferien var ved at slutte. Måske fordi telefonsamtalen og brevene nu var på lang afstand, var der kun 5 tilmeldte og da dagen oprandt kom der kun to – et ægtepar og deres to børn. Børnene blev sat til at tegne.

Ferien og den lange rekruttering er naturligvis en del af forklaringen, men det er sandsynligvis også ret betydningsfuldt, at emnet ikke ligger parcelhusejerne på sinde. Det er simpelthen ikke en del af deres vidensfelt og interesser, og så skal der noget til at afsætte lørdag formiddag til at diskutere emnet med ligesindede og for at kvalificere indholdet i en eller anden folder.

Skal man i stedet bruge dialogværkstedet til at skabe interessen og få renovering med omtanke for miljøet til at stå højt på parcelhusejernes dagsorden, skal diskussionen formodentligt have et bredere sigte og en bredere deltagerkreds. Det kunne f.eks. være teknikere, politikere og parcelhusejere kaldt sammen til at diskutere, hvordan bæredygtighed og miljø tager plads i renoveringen af bygninger i kommunen i det hele taget.

Meget ofte vil folk gerne deltage, når emnet på en eller anden måde berører dem og deres liv. Bliver det lagt frem som en diskussion af lokalområdet med lokale politikere, er interessen sandsynligvis større end, når det handler om tilbagemelding på en folder fra DTU. Også selvom der blev lokket med frokost!

2.5.2 Mødet

Vi havde bedt deltagerne om på forhånd at læse de to foldere (vand og køkken) og overveje de væsentligste kritikpunkter, positive indtryk og forslag til ændringer (se de udsendte breve i bilag 3).

Ellers var det bare at gå i krig med programmet, hvor vi naturligvis startede med præsentation af alle tilstedeværende og af projektet. Udover de to deltagere var Jan Poulsen, Agenda 21 koordinator i Stenløse kommune, Morten Elle, DTU og Pernille Almlund, DTU til stede. Jan Poulsen var vores kontakt til at bruge faciliteterne på Stenløse Rådhus og ville sidde med ved mødet som tilhører. Da vi ikke var så mange, tog han dog aktivt del i snakken og diskussionerne.

Vi fulgte programmet (se bilag4), hvor deltagerne først blev bedt om at finde de 5 vigtigste budskaber i hver folder og fremlægge dem. Herefter tog vi snakken om kritik, positive indtryk og gode forslag og rundede af med spørgsmålene:

- Er foldere som disse overhovedet nærliggende – hvilke medier er nærliggende?
- Hvem kunne være afsender af en sådan folder?
- Hvem finder I troværdige, når I søger information om renovering og vedligeholdelse af jeres huse?
- Hvor stor indflydelse har håndværkere på jeres endelige valg?
- Hvad synes I om den her måde at sætte fokus på renovering med omtanke for miljøet?
- Hvilke typer af illustrationer skal det være?

2.5.3 Analyse af dialogværksted

Deltagerne var meget interesserede og meget grundige, og det er altid godt med kritik fra andre, især repræsentanter fra målgruppen. Også selvom de kun var to. Derfor har deres meninger fået nogen betydning for den endelige udformning og ikke mindst for en forkortelse af folderens tekst.

De havde generelt opfanget de budskaber, som vi gerne ville formidle. På den måde var folderens indhold på rette vej.

2.5.3.1 Folderen om vand

Kritik:

- De synes generelt den var god og velkrevet, men der var for mange gamle nyheder.
- De synes, at det var rigtig godt med regneeksempler på, hvor meget vand, der går til spilde ved lækager, og hvor dyrt det er.
- De synes godt om det tekniske afsnit om hjælpemidler til at spare på vandet
- De savnede mere viden om regnvandsanlæg.

Konklusion:

- Vi skal ikke trætte folk med gamle nyheder.
- Det lader til at folk allerede ved meget om grundvandsproblematikken og føler ansvar for problematikken (konkluderes også udfra interview med VVS-installatør, se kap. 4).
- Derfor skal vi koncentrere os om den mere specifikke viden, sådan at fremtidens foldere om vand er flere forskellige med mere specifik viden om f.eks. regnvandsanlæg, nedslivningsanlæg, vedligeholdelse af installationer, tekniske anbefalinger m.v.

2.5.3.2 Folderen om køkkener

Kritik:

- De var egentlig glade for at læse de mange eks. om bordplader, men var det en reklame?
- De var forvirrede over at folderen anbefalede det individuelle præg og den klassiske løsning samtidig.
- De (især han) synes, at folderen skulle være delt mere op i et afsnit om genbrug/vedligeholdelse og et afsnit om nye køkkener.

Konklusion:

- Vi skal pointere, at eksempler er eksempler, da pjecen desværre ikke kan indeholde alle oplysninger.
- Nogle eksempler skulle fjernes.
- Der skal være en skarpere opdeling mellem vedligeholdelse og nyt køkken
- Det skal fremgå, hvordan den klassiske løsning kan hænge sammen med det individuelle præg.

2.5.3.3 Generelt om folderne

Kritik:

- Der måtte gerne stå mere om miljø, end der gjorde på det tidspunkt – især i folderen om køkkener.
- De mangler de helt konkrete anvisninger på, hvad de skal gøre nu og her, når de står med problemet. Især på de områder, hvor de selv mangler kompetencer:
 - Hvor finder vi gode affaldsløsninger uden lugt og besværlige spande?

- Alt det med bordpladerne berører problemer med lim – men hvad er der med den lim, og hvor finder vi ud af noget om det?
- Vi skal have forslag til regnvandsopsamling.
- Hvis vi beholder køkkenlågerne, hvad skal vi så male dem med?

Konklusion:

- Der er kommet lidt flere oplysninger og argumenter om miljøet ind i folderen om køkkener.
- De helt konkrete anvisninger er der desværre ikke meget plads til i folderne, da de er tænkt som generelle appetitvækkere på området. Det kan være en ide at følge serien af folder op med en mere specifik serie i det hele taget.

Ideer og svar ud fra slutspørgsmålene:

- Sådan en folder kan være god som præsentationen af det grønne alternativ hos tømmerhandelen/byggemarkedet.
- Folderne kunne husstandsomdeles, men der er så meget der ryger ud uden at blive læst.
- Det kunne være oplagt at informere på nettet.
- Der skal være officiel blåstempling af folderne som en relativ tydelig anmærkning på forsiden. Folk skal føle, at det er noget de kan regne med.
- Afsenderen kan være DTU, By- og Boligministeriet, Statens Informationstjeneste eller lignende kendte institutioner.
- ” Jeg er ligeså meget i håndværkernes vold, som de er i min, hvis de henvender sig til mig” .
- De pegede på de meget saglige, lødige billeder. Ikke det romantiske eller popsmarte.

2.6 Opsamling

Spørgeskemaundersøgelsen og de 9 kvalitative interview er fundamentet for projektet og derfor for alle øvrige tiltag og konklusioner. Undersøgelserne har givet et godt indblik i målgrupperne og dermed afsat til selve formidlingsstrategien.

Vi taler ikke bare om en samlet gruppe af parcellhusejere, men har gennem spørgeskema og interview fundet tre forskellige målgrupper:

- De ældre oprindelige husejere
- De velhavende 50-årige, hvor børnene er flyttet hjemmefra
- De nye husejere; børnefamilier

Inddelingen i lige præcis de tre målgrupper har naturligvis været bestemt af det fokus, der er lagt i spørgsmål, vægtning m.m. Havde fokus været et andet, kunne målgrupperne sagtens have været inddelt efter andre kriterier. F.eks. kunne en større vægt på holdninger til miljøet nemt have betydet et større fokus på livsværdier. Skulle livsværdierne sætte kriterierne for målgruppeinddelingen, kunne det snildt have været på tværs af f.eks. aldersgrupper. Med vores indfaldsvinkel er aldersgrupperne imidlertid den mest sigende inddeling af målgrupper og vil have stor betydning for folks prioriteringer i renovering og vedligeholdelse.

Som vi vil argumentere for i næste kapitel, valgte vi at koncentrere os om de nye husejere som målgruppe. Deltagerne i dialogværkstedet lå indenfor den målgruppe, som vi havde fastsat til at være højst 45 år.

Selvom der kun kom 2 til dialogværkstedet kom de med meget god kritik, der har været en stor hjælp i arbejdet med folderne.

En meget vigtig konklusion på planlægningen og gennemførelsen af et dialogværksted, er at sikre at emnet berører de inviterede. Det skal berøre dem nok til at ville bruge flere timer på diskussionerne. I det videre arbejde med, at få bæredygtig renovering og vedligeholdelse på parcelhusejernes dagsorden, kan dialogværkstedet sagtens være en god metode. Formodentlig skal det bare have fokus på folks lokalområde og med en mere blandet deltagerkare så som lokale politikere, parcelhusejere m.m. Det vil på en og samme tid gøre diskussionerne bredere og mere konkrete.

3 Foldernes udformning

Tidligt i projektets forløb tog vi en beslutning om at koncentrere os om de tre temaer: Vand, vinduer og køkken. Forud for beslutningen blev der diskuteret, argumenteret og fremlagt særlige metoder og processer til at nå frem til det bedste valg af temaer. Her bagefter, hvor folderne om de tre temaer er ved at tage form, er der en god pointe i at samle trådene mellem de tidlige metoder, argumenter m.v. og det endelige udkomme. Både for at evaluere processen, men også for at gøre rede for hvorfor folderne blev, som de blev.

3.1 Valg af temaer

Vi kunne have valgt mange andre temaer end lige vand, vinduer og køkkener, eller vi kunne have valgt en helt anden strategi. F.eks. var vi fra starten langt mere opsat på at inddrage hele parcelhuskvarterer i vores anbefalinger om økologisk renovering og liv i parcelhusene. Forslag som at bytte huse, så folk bor tættere på deres arbejde, eller lave husene om til to mindre boliger m.v. indgik i de tidlige overvejelser. Men projektet har vist os, at det bestemt ikke er vejen frem på nuværende tidspunkt.

Samtidig var parolen ”mest miljø for pengene” ret afgørende for de indledende tiltag i projektet. Det er imidlertid heller ikke rette vej at gå, da de fleste folk først søger information efter, at de har besluttet sig for en given renovering eller udskiftning. Hvorfor det så lige endte med at være vand, vinduer og køkkener, der fangede interessen er der mange og alsidige grunde til.

3.1.1 Radikalitetsstigen

Radikalitetsstigen blev brugt tidligt i forløbet som en metode til at strukturere processen eller valgene af temaer ud fra. Stigen består af 5 trin, der for hvert trin opad repræsenterer mere radikale og omfattende løsninger. Metoden er udarbejdet til andre formål, men er tilpasset projektet.

1. trin. Materialevalg & ressourcebesparelser

Parcelhusejerne anvender de mest miljøvenlige byggematerialer. Her kan der godt være tale om traditionelle løsninger, hvis det viser sig, at den traditionelle måde at gøre tingene på faktisk er den bedste i forhold til miljøet. Der formidles viden til parcelhusejeren om hvilke materialer, der kan anvendes som de mest ”økologiske”. Samtidig med anvendelse af miljørigtige materialer får parcelhusejeren installeret energi- og ressourcebesparende teknikker i forbindelse med den del af huset som renoveres.

2. trin. Fleksibilitet & kvalitet

Når renoveringen foretages, integreres de bæredygtige løsninger. Der vælges klassiske løsninger og farver, så levetid stemmer overens med den tid, der går inden forbedringen bliver utidssvarende. Der etableres løsninger, som betyder ændret adfærd og nye måder at udføre

dagligdagens aktiviteter. F.eks. etableres der hokasser i køkkenet samt system for kildesortering. Udover den ønskede forbedring etableres der i samme åndedrag andre tiltag, som tilgodeser miljøet. Det kan f.eks. være efterisolering m.m.

3. trin. Nye valg – ”mest miljø for pengene”

Parcelhusejeren vælger det vedligeholdelses- og renoveringsarbejde, som er mest tiltrængt i forhold til miljøet. Det er miljøhensynet, der bestemmer, hvor der investeres i huset. Der tages udgangspunkt i de stedbestemte faktorer, og der renoveres indenfor de temaer, hvor miljøgevinsten er højst det pågældende sted. Det betyder, at forbedringer ikke foretages blot på grund af modeskifte, status og sikkerheden i, at pengene er sikret i forbindelse med hussalg.

4. trin. Udviklingen af hele parcelhusområdet

Der etableres fælleshus i parcelhusområdet. Fælleshuset udføres med de miljørigtige løsninger, der passer til det pågældende sted. Huset vil være et eksempel og en inspirationskilde for områdets husejere til at udføre lignende tiltag. Parcelhusejeren er aktiv i lokale projekter, etablering af byttekæder, fællesarealer og samkørselsordninger. På fællesarealerne er det muligt at leje sig ind i festlokaler, hvilket betyder, at de store gildesale i de enkelte huse kan opgives. Samtidig er der både sociale og økonomiske fordele ved at have funktioner som f.eks. fællesvaskeri, fælles fryserum og fælles køkken. Disse funktioner etableres på fællesarealerne. Ligeledes etableres der lokale genbrugscentraler i parcelhusområdet.

5. trin. Radikale tiltag med høje krav til ændret adfærd

Multitoiletter etableres for at lukke næringskredsløbet, masseovne etableres, lokal selvforsyning, lokal serviceordning (nabohjælp), fortætning og integration af funktioner i parcelhusområderne. Det etableres nye relationer, samarbejder og organisationer som f.eks. en organisation, hvor kommunen og parcelhusejerne går sammen i samme enhed.

Radikalitetsstigen blev diskuteret på en temamøde den 17. Juni 1999, hvor IFP, IMT og Tove Lading var repræsenteret. Det blev her klart:

- at det er svært at opstille en radikalitetsstige på det generelle plan
- at der ikke var enighed om graden af radikalitet i de forskellige løsninger
- at der var mange ord, der kunne få den almindelige borger til at stejle og forstærke eventuelle fordomme om at økologi er for de fodformede

Endvidere var der forud for mødet foretaget en +/- vurdering af forskellige temaer ud fra radikalitetsstigen, hvor en høj grad af radikalitet var ensbetydende med +. Der var dog også bevidsthed om, at en mindre grad af radikalitet kunne tale til en større gruppe af parcelhusejere, hvilket også gav et +. Netop når vi taler om parcelhusejerne som målgruppe, der slet ikke har sammenhængen mellem miljø og renovering/byggeri på dagsordenen, vil selv løsningerne på 1. trin virke meget radikale for mange. Derfor kunne det sagtens være løsninger på de første trin, der skulle tildeles et +, når det gjaldt om at vælge de mest hensigtsmæssige temaer i det her projekt.

Radikalitetsstigen skal, uanset om vi bruger den som metode i processen eller bruger den direkte overfor en målgruppe til enhver tid samstemmes med målgruppen, sådan at der f.eks. kun er et højeste trin, der virker

fuldstændigt uopnåeligt. I den radikalitetsstige, der er repræsenteret her, virker flere af trinene meget radikale og uopnåelige især for den enkelte borger. Det kan meget nemt få den konsekvens, at den skræmmer mere end den inspirerer. Folk kan blive ydmyge og tænke, at det alligevel er umuligt at gøre det godt nok, eller de kan tænke, at det vist kun er for de meget idealistiske eller fodformede. Tager radikalitetsstigen ikke konkret udgangspunkt i målgruppen, kommer den meget let til at virke fordomsfuld, sådan at vores fordomme afgør, hvad der er radikale løsninger for parcelhusejerne.

Med udgangspunkt i målgruppen kan radikalitetsværktøjet til gengæld være et godt grundlag for beslutningen. Måske sammen med andre metoder og kriterier. Den afgørende erfaring med radikalitetsstigen i dette projekt er, at den skulle have været tættere på målgruppen. Enten kunne stigen være stillet op efter interviewene med videnspersonerne eller efter interviewene med parcelhusejerne, sådan at valget af temaer først blev taget senere i processen.

Det var imidlertid vigtigt at kunne spørge til de konkrete temaer i interviewene med parcelhusejerne, hvorfor det kun kunne være videnspersonernes udtalelser, der kunne have præget radikalitetsstigen.

3.1.2 Kriterier til at vælge temaer

På temamødet den 17. Juni 1999 opstillede vi i stedet en række kriterier, hvor radikalitetsstigen blev til ét kriterie blandt flere. Radikalitetsstigen blev herefter brugt til at bedømme, om foreslåede temaer indeholdt handlemuligheder på flere radikalitetstrin, i stedet for fokus på om temaet befandt sig på et højt radikalitetstrin. Kriterierne blev:

- Temaet skal være relevant for den 'almindelige' parcelhusejer
- Vi skal have fat i den store del af parcelhusejerne, der ikke anvender rådgivere (arkitekter, ingeniører, m.m.), når de renoverer
- Temaet skal tage udgangspunkt i 'det folk gør', når de renoverer
- Der skal være en nyhedsværdi i projektet, dermed i temavalget
- Undgå felter med for mange faglige konflikter (f.eks. isolering og linolie)
- Der skal være en rimelig økonomi i renoveringen – tilbagebetalingstid
- Tema, hvor der er viden til rådighed
- Der skal være miljømæssige gevinster
- Tema, hvor parcelhusejeren kan gå ind på forskellige niveauer af radikaliteten (både tekniske og adfærdsmæssige tiltag)
- Der skal være et overraskelsesmoment for parcelhusejeren (Kan man også gøre det på den måde?)
- Tema, der kan åbne parcelhusejerens øjne for bæredygtig renovering

3.1.3 Et rum, en ressource, en bygningsdel

Samtidig med at emnerne skulle opfylde så mange af kriterierne som muligt, skulle temaerne repræsentere forskellige typer af renovering. Køkken blev valgt som rum, vand blev valgt som ressource, og vinduer blev valgt som bygningsdel. Det har givet en bredere erfaring gennem hele projektet også i forhold til formidlingen, da forskellige typer af renovering kræver forskellige overvejelser og fremstilling i forhold til formidlingen udadtil.

3.1.3.1 Køkkenet

Køkkenet dækker stort set alle kriterier. Køkkenet er en af de hyppigste renoveringsopgaver, parcelhusejerne vælger. På den måde henvender køkkenrenoveringen sig til en bred skare af parcelhusejere.

Parcelhusejere skifter ofte køkkenet ud, før det egentlig er slidt ned, fordi de ønsker sig et tidssvarende køkken i det rigtige design. Der er ikke tidligere udarbejdet en vejledning/folder om, hvordan man kan skifte køkkenet ud på en mere bæredygtig måde. Det sikrer en vis nyhedsværdi. Samtidig er køkkenet en af de miljøtunge renoveringer, fordi den ofte betyder en total udskiftning af elementer, hårde hvidevarer og andet udstyr i køkkenet. Køkkenet rummer en god mulighed for, at parcelhusejerne kan gå ind i renoveringen på flere forskellige niveauer af radikaliteten. Bæredygtig renovering af køkkenet kan have både tekniske og adfærdsmæssige karakterer. Følgende kriterier danner baggrund for valget af køkkenet som tema:

- Temaet er relevant for den 'almindelige' parcelhusejer
- Vi får fat i den store del af parcelhusejere, der ikke anvender rådgivere, når de renovere
- Temaet tager udgangspunkt i 'det folk gør', når de renovere
- Der er nyhedsværdi i temavalget
- Der er ikke (i øjeblikket bekendte) mange faglige konflikter i temaet
- Der er en rimelig økonomi i renoveringen
- Der er nem adgang til viden i forbindelse med temaet
- Der er en miljømæssig gevinst
- Parcelhusejeren kan gå ind på forskellige niveauer af radikaliteten
- Temaet kan åbne folks øjne for bæredygtig renovering og adfærd

3.1.3.2 Vand

Vand opfylder også en stor del af de opstillede kriterier. Temaet henvender sig til alle parcelhusejere, da alle bruger vand, og der kan være både en økonomisk og en miljømæssig gevinst ved at renovere indenfor temaet. Ofte kan det være ganske lette tiltag, der skal til for at spare på vandet, andre gange er det mere omfattende tiltag, som f.eks. ved regnvandsopsamling, genbrug af gråt spildevand m.v.

Parcelhusejerne kan gå ind på forskellige niveauer af radikaliteten i renoveringen, med mulighed for at vælge mellem mange forskellige tekniske og adfærdsmæssige tiltag. Samtidig er vandtemaet et af de temaer, hvor projektgruppen selv har ekspertise i kraft af IMT's mange års arbejde med vand. Følgende kriterier danner baggrund for temavalget:

- Temaet er relevant for den 'almindelige' parcelhusejer
- Vi får fat i den store del af parcelhusejere, der ikke anvender rådgivere, når de renovere

- Der er ikke (i øjeblikket bekendte) mange faglige konflikter i temaet
- Der er en rimelig økonomi (tilbagebetalingstid) i flere af tiltagene
- Det er et tema, hvor der er ekspertise i projektgruppen
- Der er en miljømæssig gevinst
- Parcelhusejeren kan gå ind på forskellige niveauer af radikaliteten
- Temaet kan åbne folks øjne for bæredygtig renovering og adfærd

3.1.3.3 Vinduer

Også vinduer opfylder mange af de opstillede kriterier. Vinduer er endnu et af de temaer, der tager udgangspunkt i en renovering, som parcelhusejerne ofte foretager. Temaet henvender sig til den almindelige parcelhusejer, der som regel ikke tager en ingeniør eller arkitekt med på råd. Ofte udskifter parcelhusejerne vinduerne frem for at vedligeholde dem løbende. Det betyder at gode trævinduer, der med den rette vedligeholdelse har en lang levetid, skiftes ud med f.eks. plastvinduer med kortere levetid. Udskiftningen af vinduer bliver derfor en miljøbelastende renovering på sigt. Samtidig er der både en miljømæssig og en økonomisk gevinst ved at anvende lavenergiruder i tilfælde af, at ruderne skal skiftes. Hermed præsenteres kriterierne der står bag udvælgelsen:

- Temaet er relevant for den 'almindelige' parcelhusejer
- Vi får fat i den store del af parcelhusejere, der ikke anvender rådgivere, når de renoverer
- Der er en rimelig økonomi (tilbagebetalingstid) i renoveringen
- Der er en økonomisk gevinst i renoveringen
- Et tema hvor der er ekspertise i projektgruppen
- Der er en miljømæssig gevinst
- Der er nyhedsværdi i en vejledning om vedligeholdelse og udskiftning af vinduer
- Temaet kan åbne folks øjne for bæredygtig vedligeholdelse og renovering

3.2 Strategi og opbygning

Strategien består i at have et indgående kendskab til målgruppen for at kunne henvende sig til dem på deres præmisser. Selve emnet er slået fast, så det vi skal finde ved det indgående kendskab til målgruppen, er hvordan emnet kan blive relevant for dem. Det handler naturligvis ikke om at fortælle dem, hvad de helst vil høre, men om at få budskabet frem på en måde, som målgruppen kan kapere og forstå. Det betyder, at argumenterne for at renovere med omtanke for miljøet ikke nødvendigvis skal være miljøet selv, og samtidig at sproget i henvendelserne skal være til at forstå af personer uden faglig baggrund og indsigt i emnet.

Indledningsvist foretog Astrid Jessen interview med videnspersoner med relativt stort kendskab til målgruppen. En af de ting, der kom frem her, var, at forskellige aldersgrupper havde forskellige renoveringsbehov og -lyst, sådan at alderen kunne være en betydningsfuld faktor for den senere formidling. En ting som også udsprang af analysen af spørgeskemaer og interview.

Videnspersonerne har imidlertid også været uenige på visse centrale punkter, hvor det så har været særlig vigtigt at holde sig til analysen af vores egen undersøgelse. F.eks. mente nogle, at miljøproblematikken

skulle være langt tydeligere som argument i folderne for at underbygge vores ærinde med folderne. Heroverfor mente andre, at miljøet slet ikke duede som argument, da folk ikke føler en sådan grad af samfundsansvar, at det ville kunne tale til dem.

Konklusionen er, at man sagtens kan tage videnspersoner med på råd for at indlede processen. Meget ofte vil de dog have en helt forskellig opfattelse af, hvem målgruppen er, hvorfor de gør, som de gør, og hvad de burde gøre. Når kendskabet bygger på en almindelig daglig omgang, kan kendskabet sagtens være stort, vidende og brugbart. Men hvis "materialet" ikke er systematiseret, vil personens egeninteresser nemt være blandet ind i kendskabet til målgruppen. Derfor har det i det videre arbejde været allervigtigst at foretage en systematisk analyse af spørgeskema og interview og herefter være tro mod den analyse, så målgruppen fremstår klar.

3.2.1 Målgruppen

På baggrund af det fokus, der blev lagt på den aldersmæssige betydning, som blev bekræftet af analysen, har vi gennem hele undersøgelsen opereret med en inddeling af parcelhusejerne i tre målgrupper:

- De ældre oprindelige husejere
- De velhavende 50-årige, hvor børnene er flyttet hjemmefra
- De nye husejere - børnefamilier

For at nå længst med formidling skal man så tæt på målgruppen som muligt. Derfor kan det ikke nytte noget at henvende sig til alle grupper gennem en og samme folder. De ældre oprindelige husejere bruger ikke megen tid eller penge på renovering. Så det er ikke dem, vi skal have fat i med vores budskab om bæredygtig vedligeholdelse. Derimod er der god grund til at henvende sig til de andre to grupper. Begge grupper renoverer og bruger penge på huset, men de vægter forskelligt. Skal man henvende sig til dem på den mest hensigtsmæssige måde, vil det også være forskelligt.

Derfor har vi valgt at koncentrere os om de nye husejere, og det er der flere grunde til:

- Det er tilsyneladende dem, der er mest i vildrede uden en masse traditioner for, hvordan de plejer at renovere og vedligeholde. De er stadig opsøgende.
- De vil typisk være relativt lydhøre overfor argumenter om sundhed og indeklima, især når det gælder børnene.
- De tror, der kommer masser af afgifter på vand og energi fremover og vil allerede gerne gøre noget for at mindske ressourceforbruget.
- Det er sandsynligvis dem, der skal bo i husene i længst tid, og der kommer sandsynligvis flere unge familier de kommende år, eftersom en del af de nuværende parcelhusejere har rundet de 70 år.
- Mange nye ejere vil skifte køkken og bad, sikkert også fremover. Også selvom de 50-60 årige skifter det hele ud nu. Det betyder, at

det vil blive skiftet ud igen om ca. 15-20 år medmindre, vi kan gøre dem bevidste om at genbruge og vælge kvalitet.

3.2.2 Foldernes indhold

Vi har taget afsæt i de forslag, der lå i delrapport 2 om, hvad der er værd at tænke på, når vi skal henvende os til parcelhusejerne. Blandt andet har de forslag til indhold, vi har listet herunder, været inspirationskilde. Alle punkter har dog ikke været relevante for alle foldere, men listen har fungeret som en huskeseddel, om hvad vi i al fald skulle overveje.

Samtidig er det en meget omfattende liste, der lagde op til en meget omfattende tekst/folder. Det er imidlertid sjældent hensigtsmæssigt at lave så omfattende en folder til en målgruppe, der i første omgang skal stifte bekendtskab med emnet. Derfor valgte vi at satse på en appetitvækker med en relativ begrænset tekstmængde.

A: Hvorfor gøre tingene anderledes ? Afsnittet er en indledning til temaet. Det skal være en appetitvækker til at læse arket, hvad er der for nogle gevinster at hente for parcelhusejeren, samtidig med at han renoverer. Afsnittet må ikke være for frelst i forhold til miljøhensynet, men bør spille på de argumenter parcelhusejeren kan forholde sig til. Økonomiske besparelser på vand- og energiregningen, sundhed og komfort.

B: Stedbunden vurdering – Hvad skal der gøres her ? I visse temaer kan det være relevant at få parcelhusejeren til at stoppe op og overveje, om renoveringen er miljømæssig fornuftig i forhold til den kontekst, huset befinder sig i. Dette gælder mest temaer som dækker en ressource, f.eks. vand. Hvornår er det fornuftigt at mindske vandforbruget, opsamle regnvand osv.? Ved andre temaer vil det være svært at knytte en stedbunden vurdering f.eks. vinduer.

C: Hvordan kommer man igang ? Afsnittet er tænkt som en redegørelse for, hvad der bør overvejes, før man går i gang. Hvordan kan og skal arbejdet planlægges?

D: Hvornår bør/skal professionelle gøre arbejdet ? Indefor temaet kan der være arbejdsopgaver, som skal eller bør udføres af professionelle. Evt. lidt information omkring gevinsten ved at bruge arkitekter, ingeniører og håndværkere.

E: Aflivning af myter ! Myter indenfor temaerne bør aflives, inden husejeren går i gang med at vælge og udføre. Det kan for eksempel være myten om, at køkkener og badeværelser er en sikker investering, at vinduer af plastic og aluminium er vedligeholdelsesfrie osv. Man skal dog overveje, om der skabes myter ved at aflive myter.

F: Tal som husstanden kan sammenligne sig med - Hvor er der besparelser at hente ? Husstanden bør have adgang til tal, som de kan sammenligne sig med. Har de et højt energi- eller vandforbrug, selvom forbruget er faldet betydeligt, siden børnene er flyttet hjemmefra? Afsnittet vil opstille tal og facts indenfor det pågældende tema.

G: Ti gode råd indenfor temaerne ! Hvert ark bør indeholde gode råd, som nemt kan læses før renoveringen påbegyndes. De gode råd vil være et sammenkog af de afsnit arket indeholder. For husejere, som ikke gider at nærlæse arket, vil listen være et hurtigt indføring i, hvordan renoveringen kan udføres på en god måde.

H: Måske er det slet ikke det du skal gøre ! For den interesserede husejer vil dette afsnit sætte den specifikke renovering ind i et samlet perspektiv. Er det den pågældende renovering, som er mest tiltrængt i forhold til at få 'mest miljø for pengene' og i forhold til husejerens øvrige aktiviteter. Er der gevinster at hente andre steder, som bedre kan betale sig?

I: Mere viden – Litteratur, produkter og forhandlere ! Husejeren har behov for et overblik over gode materialer, produkter og løsninger. Samtidig er der behov for at vide, hvor man kan få mere viden. Arket bør dog ikke reklamere for særlige byggevarer og forhandlere, men på materialeplan kan der gives retningslinier og rådgivning.

J: Kilder ! Endelig skal arket indeholde kildehenvisning og årstal for udgivelse og opdatering.

Kommentarer til huskelisten

B - en stedbunden vurdering er en forudsætning for gode bæredygtige løsninger i renoveringen. Det kan imidlertid være svært for den enkelte parcelhusejer, da det kræver et ret stort fagligt overblik – også større end det kan formidles gennem en folder. Ved flere af forslagene i folderen, har jeg imidlertid gjort opmærksom på, hvis løsningen ikke i alle tilfælde er en god løsning og på den måde slået tankegangen an.

Derudover henvender folderen om vand sig til de nye husejere, der bor på Sjælland og i Århus-området, da problematikken er en anden i andre dele af landet.

C er ikke med i nogle af folderne på den måde, som den er tænkt her, da folderne ikke er egentlige vejledninger i, hvordan arbejdet skal gribes an. Folderne er ikke nødvendigvis til gør-det-selv-folk. Men der er masser af gode råd til, hvad det er værd at tænke over, inden renoveringen sættes i gang.

G lagde op til en specifik boks med 10 gode råd på området som en slags sammenkog af folderen. Med en letlæselig folder skulle det ikke være nødvendigt med gentagelser. Samtidig er folderne gennemsyret af gode råd, der kan få folk til at tænke lidt over tingene og i bedste fald ændre nogle af deres vaner. Teksterne er struktureret ud fra emnets "naturlige" opdeling frem for en samlet boks med meget forskellige råd.

H lagde op til at få parcelhusejerne til at tænke over, om der var andre renoveringer, der var mere hensigtsmæssige for miljøet – "Mest miljø for pengene". Med beslutningen om at bruge de tre temaer som indfaldsvinkel, netop fordi parcelhusejerne vil være svære at påvirke til et andet valg, når de først har besluttet sig for f.eks. en køkkenrenovering, vil det ikke være hensigtsmæssigt at lægge den pointe ind i folderne. Også fordi det vil være en oplysning/vejledning, der vil falde lidt ved siden af det øvrige indhold, og som i øvrigt kræver en

ordentlig forklaring. Derfor kan det måske være en god ide at lave en selvstændig folder med budskabet om "Mest miljø for pengene" sideløbende med de mere "temarettede" foldere. Dog vil det være urealistisk at forvente, at sådan en folder vil tale til den samlede gruppe af nye husejere. Det vil formodentlig mest være en folder for dem, der i forvejen er miljøinteresserede.

J lægger meget naturligt op til kildehenvisning, årstal for udgivelse og opdatering. Vi vil foreslå, at kildehenvisninger kun kommer til at omfatte nogle få meget "sikre" kilder. Vi forestiller os sådan nogle som Forbrugerrådet, Dansk Indeklimamærkning, Danske Elværkers Forening, www.ecolabel.dk m.fl. En væsentlig konklusion på det her forløb er nemlig, at der findes meget litteratur på området, men at meget af det divergerer, når vi kommer ned i detaljerne. Vi vil ikke kunne give nogle få helt sikre kildehenvisninger på, hvordan folk skal renovere. Så folderne lægger mest op til, at folk skal tænke sig om og helst også begynde at tænke i mere miljøvenlige baner.

3.2.3 Virkemidler til målgruppen

Udover at overveje det konkrete indhold har vi lagt stor vægt på den type argumenter, som parcelhusejerne tager alvorligt. Af interviewundersøgelserne fremgår det, at økonomi, sundhed, kvalitet (de ægte varer) og nem vedligeholdelse er vigtigt for de nye husejere. Alle fire aspekter er så vidt muligt brugt som argumenter for den økologiske vedligeholdelse. I flere tilfælde som det primære argument, da miljø ikke er et argument i sig selv hos den målgruppe.

Derudover lægger de nye husejere vægt på at være moderne og sætte individuelle præg på renoveringen. De vil ofte have køkken/alrum og er ikke bange for at ændre på husets grundindretning. De konklusioner har også haft betydning især for indholdet i folderen om køkkenrenovering.

Vi har endvidere lagt vægt på at lave folderne i et let læseligt sprog, med nærværende historier/eksempler. Nogle af eksemplerne vil ikke betyde det store for f.eks. vandbesparelserne eller miljøet i det hele taget. Der er flere grunde til, at de alligevel er taget med:

1. Små historier og eksempler, der ikke ligger alt for langt fra folks hverdag, gør det lettere for målgruppen at optage ideerne. Især når miljøet ikke er et argument i sig selv for den målgruppe.
2. Folderne er som nævnt tænkt til at virke ansporende og sætte tanker i gang hos målgruppen. Hvis først tankegangen er kommet ind i hverdagen med de lette tiltag, kan det måske føre til videre tiltag på længere sigt.

3.2.4 Intentioner med de tre foldere

Hovedintentionerne med folderne er at give parcelhusejerne nogle gode miljøråd, som de kan bruge når de overvejer renovering og vedligeholdelse i huset. Rådene skal samtidig virke ansporende, sådan at de f.eks., hvis de tager en vandfolder i forbindelse med udskiftning af badeværelset, måske generelt kommer til at tænke, at vandinstallationer skal vedligeholdes på lige fod med andre dele af huset.

Det er tilstræbt at skabe genkendelige elementer i folderne, så de fremstår som en serie. De er alligevel meget forskellige, hvilket skyldes valget af tre så forskellige temaer: Et bygningselement, der skal

vedligeholdes (vinduer), en ressource, der skal spares på (vandet) og en indretning af et relativt uforanderligt rum (køkkenet). Med tre relativt forskellige temaer er intentionerne med hver af dem også blevet forskellige. Nogle aspekter går dog også igen, hvor f.eks. anbefalinger om vedligeholdelse er et vigtigt element i alle tre foldere. Samtidig er vedligeholdelse formodentlig mere en "nyhed" i forbindelse med vandinstallationerne end det er i forbindelse med vinduer og køkkener. Vi vil nedenfor kort præsentere intentionerne med hver folder.

Intentionen med vinduesfolderen er at få parcelhusejerne til at passe rigtigt godt på deres vinduer. Regelmæssig og rigtig vedligeholdelse er en stor fordel både tidsmæssigt, økonomisk og miljømæssigt. Endelig bliver parcelhusejerne gjort opmærksomme på, at det kan være en fordel at vælge energiruder, når man skifter glas.

Intentionen med vandfolderen er netop at sætte fokus på, at vandinstallationer skal vedligeholdes og inspiceres jævnligt. Netop for at være opmærksom på eventuelle lækager på vandrørene pointerer vi, hvor vigtigt det er at holde øje med vandmåleren. Folderen viser med taleksempler, hvor dyrt det kan blive at lade vandspild foregå over længere tid. Folderen præsenterer lidt af de simple vandbesparende foranstaltninger så som toilet med lille skyl, perlator, blandingsbatteri m.v. Derudover er det intentionen, at læseren skal blive lidt bevidst om regnvands- og spildevandsproblematikken. Det er nemlig mange steder en væsentlig grund til at spare på vandet.

I folderen om køkkener har vi lagt stor vægt på genbrug, holdbarhed og sikre løsninger. Vi vil gerne gøre folk opmærksomme på, at køkkenet kan friskes op med relativt få ressourcer og til stor gavn for miljøet. Skal det foretages udskiftninger både af hele køkkenet eller bare i det små, er det vigtigt at gå efter god og holdbar kvalitet og i øvrigt sikre sig, at det ikke bare er modeluner. Vi prøver at opfordre folk til at passe godt på det de har og være meget opmærksomme på, at alle deres krav er opfyldt, så de ikke fristes til at skifte køkkenet igen om få år. Vi har lagt vægt på gode valg til indretningen, gode valg der lægger op til gode vaner og på at begrænse køkkenets maskinpark til det nødvendige.

3.2.5 Medie og stedet for distribution

Parcelhusejerne savner troværdig information og har generelt mistillid til både byggemarkeder, håndværkere og flere af de udsendelser, man kan se i fjernsynet om renovering. Det er i sig selv en god grund til at gøre nogle af de tiltag, vi foreslår i den fremtidige formidlingsstrategi i sidste kapitel.

I forhold til folderen kan det være en god ide at lægge den på steder, der har en høj troværdighed blandt parcelhusejere. Det kan være på biblioteket, der er et naturligt sted at søge oplysninger. Det kan være på Rådhuset, hos Den grønne Guide m.v.

Det mest oplagte sted at lægge folderen, mener vi dog er på de forskellige byggemarkeder, da det er et af de steder, hvor folk kommer, når de renoverer. Derfor har vi målrettet folderne til passe ind i det miljø; en letlæselig folder, man lige kan skimme mens man går og leder og samtidig tilpasset den form for hylder de typisk har på byggemarkeder.

Hvad angår mediet er folderen en blandt mange muligheder, og det er vigtigt at vælge flere sideløbende veje. Så længe det er de nye husejere, vi henvender os til, og sikkert også mange af de 50-årige velhavende husejere, så vil internettet være et oplagt medie.

3.2.6 Det videre arbejde

Allerede nu er folderne sendt videre i systemet. Layout og tekst er ved at blive tilpasset hinanden, og det vil naturligvis betyde visse ændringer også i forhold til de ovennævnte overvejelser, der imidlertid er grundlæggende og retningsgivende.

Folderne indeholder og bygger på tal og egne beregninger, der er lavet mindre rundspørger for at få bekræftet konklusionerne, der er brugt masser af litteratur m.v. En liste over hvor alle oplysningerne kom fra, findes i bilag 5 – se i øvrigt litteraturlisten.

3.3 Opsummering

Valg af temaer har givet anledning til mange overvejelser, der har været lærerige for processen som et hele. F.eks. kan radikalitetsstigen være en god metode til at træffe beslutninger, men kun hvis den er tilpasset målgruppen. Som den indledningsvist blev brugt her i projektet, var den et godt bidrag til at diskutere, hvor stor forskel der vil være på folks opfattelse af, hvad der er radikalt, hvad der kan blive opfattet som fodformet m.m. Men at bruge radikalitetsstigen, som der var lagt op til, ville have været problematisk og alt for langt fra målgruppens livsverden.

Radikalitetsstogens videre brug som ét kriterie blandt flere har til gengæld virket fint. Fra at radikalitet var et positivt kriterie i sig selv, blev stigen i stedet brugt til at bedømme, om temaet gav mulighed for at handle på flere niveauer. Generelt set blev rækken af fastlagte kriterier et godt grundlag til at vælge de tre temaer: Vand, vinduer og køkkener.

Vejen frem mod de færdige foldere har været lang, og var ikke gjort med valget at tema. Der har været mange teknisk faglige overvejelser om, hvad der skulle med. Der har været mange formidlingsmæssige overvejelser om, hvordan det skulle skrives og hvilke historier, der taler til målgruppen. Sammenfattende kan det dog siges, at det mest centrale arbejde ligger i tilpasningen af folderne til målgruppen.

4 De mange forskellige interessenter

Der er naturligvis mange forskellige interessenter, hvad angår bæredygtig renovering og vedligeholdelse. Det kan have ret stor betydning for udbredelsen af den form for renovering, hvad de forskellige interessenters holdning er. Står parcelhusejeren på byggemarkedet, og kan kun få trykimprægneret træ, eller har man bestilt håndværker, der anbefaler total udskiftning af vinduerne, selvom kun den nederste del af rammen har taget skade, så er de færreste eksperter nok til at sige fra. På den måde har bl.a. markedsføringen og håndværkernes viden en afgørende rolle at spille, når vi taler om bæredygtig renovering. Som en af deltagerne i dialogværkstedet sagde om afhængigheden af håndværkere: "Jeg er lige så meget i hans vold, som han er i min, hvis han spørger til mit fagområde".

Derfor kan vi måske heller ikke begrænse vores henvendelse om bæredygtig renovering til parcelhusejerne. Vi må ud flere steder og se hvilke holdninger, der er hos forskellige interessenter og evt. senere satse på også at henvende os til dem. Det nytter nemlig ikke, at få overbevist parcelhusejeren om de miljømæssige fordele, hvis han/hun kun bliver mødt af skepsis hos forhandlere, håndværkere m.v.

I projektet har vi søgt at identificere de forskellige interessenter og har videre interviewet enkelte af dem. De anbefalinger, vi laver på det grundlag, er ikke kvantitativt underbygget, men kan vise vej, når det gælder om at identificere potentialer og barrierer for den bæredygtige vedligeholdelse og renovering i et bredere perspektiv

4.1 Identifikation af interessenter

På første temadag den 27. April 1999, hvor repræsentanter fra IFP og IMT deltog sammen med arkitekt Tove Lading blev der foretaget en interessentanalyse. Analysen blev gennemført som en brainstorm, hvor alle deltagere skrev 8 interessenter op på papir. Der er ikke skelnet mellem egentlige interessenter og aktører i projektet. Følgende tabel strukturerer let resultatet af interessentanalysen .

Gennem projektet har vi især koncentreret os om parcelhusejerne. Derudover har vi været i kontakt med flere af de andre interessenter gennem vidensinterview og følgegruppemøder. For også at komme tættere på selve produktionen og byggeriet har vi derfor valgt at koncentrere os om håndværkere og producenter i de følgende interview – der er dog tale om et begrænset antal interview inden for et felt, hvor der er stor variation inden for de enkelte grupper. 'Håndværkere' er en meget bredt sammensat gruppe, hvor der tydeligvis er store forskelle mellem de enkelte håndværkere.

Undergruppe	Interessent
Parcelhusejeren	Børnefamilier, der just har købt et 30 år gammel parcelhus (delvist nedslidt)
	De kommende ejere
	Den menige parcelhusejer
	Den fremtidige parcelhusejer
Os	IFP (IBE), IMT & Tove Lading
Formidleren	Forbrugerrådet
	Grøn Information, Dansk Center for Byøkologi mfl.
	Journalisten
	Medier
"Samfundet"	Lovgivere
	Miljøministeriet, By- og By- og Boligministeriet
	Kommunal politik
	Samfundet
Finansieringen	Banker
	Realkreditvirksomheder
Håndværkeren	Den lokale håndværker
	Håndværksvirksomheder
	Håndværkerne
Den projekterende	Rådgivere
	Arkitekter
	Ingeniører/arkitekter
Græsrodderne	Grønne org. fx. L.Ø.B
	L.Ø.B.
	Miljø- & Energikontorer + andre græsrodder
Kommunen	Kommunernes byggesags afd.
	Miljøkontrol
Producenten	Producenter af byggevarer
	Køkkenfabrikanter
	Vinduesfabrikanter
	Malervarefabrikanter
	Byggevareproducenter
Forhandleren	Byggemarkederne
	Farvehandlerne
	Byggevareforhandlere
	Firmaer der sælger "løsninger" (køkkener, badeværelser)
	Køkkenfirmaer
	Arbejds miljø
	Sundhed
	Genbrugsindustri

4.2 Hovedpointer fra interview med interessenter

Vi har valgt at koncentrere os om nogle af de håndværkere og producenter, der er i kontakt med parcelhusejerne, når der træffes valg om renovering. Af tidsmæssige årsager har det begrænset sig til tre interview, hvor hver af dem kan ses som repræsentant for ét af de tre temaer (se spørgeguider i bilag 6). Vi har talt med VVS-installatør Olai

Kofoed fra Albertslund VVS (vand), Bjarne Christensen fra Albertslund Tømrer og –snedkerfirma (vinduer) og Henrik H. Jespersen fra Svanekøkkener (køkkener).

Vi kan naturligvis ikke generalisere ud fra så få interview, men få nogle hint om hvad vi skal være opmærksomme på i et videre forløb, hvor vi skal identificere den rolle interessenterne spiller. Fortolkningen af interviewene er ligesom ved analysen af spørgeskemaer og kvalitative interview

med parcelhusejerne baseret på en commonsense-fortolkning. Selvom miljøet ikke som sådan er et personligt følsomt emne, kan det dog sagtens være et følsomt emne rent holdningsmæssigt og i forbindelse med forretningen/virksomheden. F.eks. kan man spørge sig selv om Olai Kofoed var så miljøinteresseret, som han gav udtryk for. Det er et godt image at have i disse år og samtidig kan hans udtalelser være et ønske om at takkes interviewer. Omvendt kan man spørge om Bjarne Christensen virkelig var så lidt miljøinteresseret, som han gav udtryk for. Det kan sagtens have irriteret ham, at der kom en interviewer med miljø på dagsordenen og trådte ind på hans faglige domæne.

4.2.1 Interview med VVS-installatør Olai Kofoed

Albertslund VVS har ikke en nedskrevet miljøpolitik eller –profil, men har alligevel et sæt anbefalinger de bruger. De rådgive folk til vandbesparende armaturer de rigtige steder og forsøger at tilpasse det kunders behov. Generelt set anbefaler de kun vandsparende ved håndvaskene dog ikke i køkkenet og bryggers, hvor man hurtigt skal kunne fylde en balje eller en spand. De anbefaler heller ikke vandsparebruser – ”det kan jo ikke nytte noget, at man skal løbe efter strålerne for at blive våd”. De anbefaler vandbesparende toiletter, men spørger altid til kloak- og afløbsforholdene, da det jo ikke er alle steder, at det er ok med den mindre mængde vand. Til bruserne anbefaler de blandingsbatterier, der har mange gode fordele, så som at børnene ikke så nemt bliver skoldet eller får iskoldt styrtebad, at der kan sættes ekstra kraft på vandet, og at man lettere kan slukke for vandet under indsæbning.

Men de spørger til behovet. Er det f.eks. et hjem, hvor de vasker op under rindende vand, anbefaler de også vandsparer ved køkkenvasken. De går også ind og anbefaler på andre dele af installationerne, end dem de lige er bedt ud til at kigge på. Så de anbefaler vandbesparende løsninger uden at være bedt om det. Det lader til at folk også lytter, eftersom vandbesparelser ligger dem meget på sinde.

Miljø, og især vandbesparelse er noget, der bliver diskuteret meget i deres branche. De får hele tiden materialer om nye metoder og teknikker især fra Installatørforeningen.

De indkøber ikke nogle materialer frem for andre med miljøet som begrundelse. Det, mener Olai Kofoed ikke rigtig, er aktuelt i deres branche. De rører, de bruger, er de standarder, man kan få, og som han siger: ”Vi bruger da meget plastic; PVC, PL og andre molekylesammensætninger. Sådan er det vist bare, men rørene er ISO 2000 certificeret”.

Generelt set efterspørger kunderne meget den vandbesparende teknik med begrundelse om økonomi og miljø. Folk er meget bevidste om det med at spare på vandet og tænker over vandmiljøet. F.eks. stjeler mange

af dem, når Gustavberg og Albertslund VVS anbefaler at gøre toiletter rent med 32% eddikesyre. Mange spørger, om det nu også kan være godt for miljøet. Pointen er ifølge Olai Kofoed, at rensningsanlæggene har størst problemer med for basisk spildevand, så eddikesyren vil bare virke neutraliserende. Folk kan dog godt synes, at det er dyrt at investere i blandingsbatterier, men som Olai Kofoed siger: "Hvor tit skifter I et blandingsbatteri ud, og hvor tit har I ikke skiftet fjernsynet?"

De steder hvor der er problemer med afløbene, skal der mindst 6 l skyl til at være godt nok. Som regel installerer de dog 9 l skyl, og justerer det til at skylle med 8 l. Når de skifter ældre toiletter ud med nye, er det typisk dem med 9 l skyl, som de fjerner.

Skal der skiftes varmtvandsbeholder, prøver de at dimensionere efter de aktuelle behov. Det afhænger både af husstandens størrelse, hvor mange brugere der er, om der er badekar m.v. Som løsning på, at man bruger al for meget vand, inden det varme vand når frem til bruseren, kan man installere en cirkulationsledning. Sådan én er imidlertid dyr i drift og bruger energi, så det er ikke nogen optimal løsning for miljøet.

Olai Kofoed synes, der er stor forskel på at renovere i de forskellige generationer huse, men han synes, at uddannelsen er alsidig, og at de jo hele tiden lærer i et så praktisk fag. Han mener, at der bliver stillet større og større krav til dem som branche. Der er mange nye ting at sætte sig ind i, og der kommer hele tiden tilbud om efteruddannelse især fra Installatørforeningen. Det er svært for ham at komme af sted på kurser, men "drengene" kommer da på kurser, hvor de både lærer nyt og får opfrisket ældre tiders metoder. Efteruddannelse lader til at være en del af stedets praksis.

Olai Kofoed er positiv overfor udviklingen med mange nye metoder og krav om efteruddannelse. Han synes netop, at det giver muligheder for f.eks. at inddrage miljøet lidt mere: "Vi skal jo også følge med og har forpligtigelse til at tænke på de næste generationer".

4.2.2 Interview med Bjarne Christensen

Albertslund Tømrer- og snedkerfirma har heller ikke en selvstændig miljøpolitik eller miljøprofil. De gør, som de bliver pålagt af staten eller kommunen, hvis der skulle komme miljøtiltag derfra. Men de samarbejder da med steder, f.eks. Hyldebjerg, hvor der er en stærk miljøprofil.

Miljøet indgår stort set ikke i deres anbefalinger til kunderne. Der bliver lagt mere vægt på økonomi og kvalitet, for det er, hvad kunderne efterspørger. Mange vil gerne have rigtig god kvalitet for ingen penge. Det hænger naturligvis ikke sammen, og ofte bliver det økonomien, der får størst vægt.

Bjarne Christensen er nu også noget skeptisk omkring byggeri med omtanke for miljøet. Han tænker mest i kvalitet og holdbarhed og mener ikke, at de miljørigtige alternativer er gode nok. F.eks. er det danske lærketræ noget af det træ, der er pæcet frem, så Bjarne Christensen mener ikke, at det lever op til ryet som selvimprægneret. Nok er det fyldt med harpiks, men årringene ligger med samme afstand som andet træ. Derudover udtrykker han en vis skepsis overfor, om kunderne/alm. mennesker vil få vedligeholdt ordentligt med linolie og lign.

Som et andet eks. nævner han, at de alternative isoleringsmaterialer slet ikke lever op til Rockwools standard og heller ikke er ordentligt undersøgt og godkendt.

Mange af de mere miljørigtige byggematerialer er fordyrende, og bygherrerne vil ikke betale. Samtidig skal de selv være i økonomisk konkurrence med andre, der byder på jobbene. Så kan det altså ikke nytte at købe de dyre materialer hjem og samtidig lave tilbuddet ud fra de billige materialer. Det bliver for dyrt for firmaet. F.eks. fortalte han, at Rockwool af hensyn til arbejdsmiljøet har lanceret Rockwool med net rundt om, der holder sammen på de "farlige" partikler. Produktet er bare noget dyrere end traditionelt Rockwool, og så er det svært at konkurrere på prisen.

Så der er flere grunde til at Bjarne Christensen anbefaler trykimprægneret træ til udendørs brug. Det holder bedre, og han mener ikke, at det er så giftigt, som det var tidligere. Nu må de f.eks. gerne brænde det af, hvor det før skulle bringes til depot. Indimellem får de dog træ fra andre lande, der tydeligvis er imprægneret med noget af det mere giftige. Det bliver ikke deklareret, men de kan se det på den bulne finger, hvis de får en splint i.

De indkøber ikke materialer ud fra en egentlig begrundelse om, at det er til gavn for miljøet. Derimod tænker de meget på det ergonomiske og arbejdsmiljøet: Maskinerne skal være lette, skruerne nemme at skrue i osv. De bestiller det træ, kunderne vil have, og tænker heller ikke på, hvor det kommer fra.

Kunderne efterspørger ikke vinduer af bestemt kvalitet eller træ. Firmaet annoncerer med vinduer, der har dansk vinduescertifikat, og bestiller dem fra 2-3 forskellige leverandører. Overfladebehandlingen er vandopløselig grunder og maling, med mindre kunderne beder om noget andet f.eks. Gori. I helt nye vinduer til nyt byggeri sætter de altid energiruder i vinduerne. Vinduerne er standarder, og der er ingen forskel på de vinduer, der sidder udsat for stor klimapåvirkning, og de som sidder mindre udsat.

Indimellem efterspørger kunderne energiruder, men firmaet går ikke ind og anbefaler energiruder under alle omstændigheder. F.eks. foreslår de ikke energiruder, hvis de øvrige ruder er traditionelle termoruder. Det vil blive alt for synligt med forskellen.

De er ikke decideret rådgivere overfor bygherrerne, men har dog ganske stor betydning for det endelige valg. F.eks. hvis kundens forslag ikke er helt i top, så indgår de da en dialog. Her er bygherrerne lydhøre, men som regel er det økonomien, der får lov at bestemme.

På spørgsmålet om der ikke sagtens kan indgå nogle gode råd om at tænke på miljøet, når de skal bygge eller renovere for folk, svarer Bjarne Christensen: "Måske". Men han er noget skeptisk med mange af de ovenstående argumenter, og samtidig virker det ikke til at ligge ham særlig meget på sinde.

Han synes ikke, der er den store forskel på at renovere huse fra forskellige generationer, dog nævner han, at parcelhusene er noget klamp, og at der lige nu er meget at renovere i dem. Han mener ikke, at håndværkernes uddannelse er begrænset til få byggegenerationer. For ham lyder uddannelsen til at være nogenlunde den samme i dag, som da

han uddannede sig, og samtidig er de jo hele tiden under uddannelse ved det praktiske arbejde. Der kommer selvfølgelig hele tiden nyt om forskellige materialer og metoder, men det mener han nok, de har tid til at følge med i.

4.2.3 Interview med Henrik H. Jespersen

Svanekøkkener har været involveret i at udvikle et køkken til et grønt/økologisk byfornyelsesprojekt på Enghavevej på Vesterbro. Derfor valgte jeg at tale med dem om motivet bag det arbejde, især fordi konceptet på det grønne køkken i sig selv virker undergravende på ideen bag elementkøkkener, som jo er Svanekøkkeneres egentlige koncept.

Svanekøkkener fik en henvendelse fra Byens Tegnstue for lidt over to år siden og synes det lød spændende: "Man tænker jo grønt indenfor så mange andre områder, hvorfor så ikke også indenfor køkkener". Fra starten skulle det være et økologisk køkken, men det blev snarere til et grønt køkken. De kunne ikke skaffe økologiske materialer, så Henrik Jespersen foreslog, at det økologiske skulle bygge på ressourcebesparelser (se beskrivelse af det grønne køkken i bilag). De ville lave et køkken med så lille et ressourceforbrug som muligt. Det betød bl.a., at de ikke ville bygge det op af standardmoduler, der i praksis er lukkede kasser, men af en fleksibel metalramme, så de kunne spare på antallet af "vægge" i skabene.

Køkkenet kunne ikke fremstilles hos deres sædvanlige leverandører, da produktionen er indstillet på sædvanlige elementkøkkener. Derfor måtte de udvikle konceptet i samarbejde med lokale håndværksmestre.

Ved at lave fleksible rammer og samle køkkenet på stedet sparer køkkenet plads under transporten i sammenligning med de færdige elementkøkkener, der leveres som færdige skabe. Køkkenet er herudover meget let at montere.

De foretog også et begrænset materialevalg af "naturlige" materialer: Stål, træ og glas.

På et tidspunkt blev de gjort opmærksom på, at spånplader og MDF-plader (vel at mærke dansk-producerede uden bindemidler) var mere økologiske eller indeholdt færre formaldehyder end massive træplader. (Han havde dog ingen dokumentation på det, men havde fået oplysningerne hos forskellige firmaer!!). "Plastlaminat indeholder jo heller ikke plastic, men er hårdt sammenpresset papir, der godt nok indeholder phenoler".

Imagepleje

Svanekøkkener sagde ja til at være med på Enghavevej, fordi, de mener, der kommer meget grønt i fremtiden. De synes allerede, at de er lidt med, da deres leverandører f.eks. anvender miljøvenlige lakker. De synes det var interessant og sjovt i et fremtidsperspektiv.

Deres navn lægger også op til et grønt image, mener de, og sådan et grønt køkkenprojekt har jo mediebevågenhed. På den måde kan projektet give dem noget reklameværdi, og de kan blive forbundet med det grønne islet både i Danmark og internationalt. De vil gerne have, at folk tænker, at Svanekøkkener er bevidste om miljøet og vil derfor gerne associeres med det grønne køkken.

Men at lægge helt om til en grøn produktion vil være en alt for stor omlægning. Hovedparten af deres køkkener bliver leveret fra en supermoderne fabrik i Nordjylland på 33.000 m². Maskinerne kan jo ikke bare lige laves om til at producere grønne køkkener, så det vil være en alt for bekostelig affære.

Men de ønsker da, at deres grønne køkken vil blive nævnt i mange sammenhænge, og får det tilstrækkelig stor bevågenhed, vil de gerne arbejde mere grønt i fremtiden. Allerede nu er de blandet ind i endnu et byfornyelsesprojekt. De ved dog ikke endnu, om det kommer igennem, da økonomien i projektet er en anelse for snæver.

De har endnu ikke taget endelig stilling til det grønne køkkens fremtid – om det skal sættes i serieproduktion eller hvad! Kommer man og beder om et sådan køkken, kan det dog lade sig gøre at få det produceret og leveret.

Henrik H. Jespersen mener, at miljøovervejelserne da nok er på vej ind i branchen. Han har da hørt om et andet firma, der forsøgte sig med et grønt køkken. Evalueringen kunne godt nok ikke få øje på det grønne, men ordet miljø er kommet ind. Derudover har han hørt om en fyr fra Jylland, der rumsterer med grønne køkkener.

Henrik Jespersens chef er overbevist om, at det grønne er fremtiden, og at de indenfor nogle år skal tænke mere og mere i de baner.

Der er folk, der spørger til produktionsmetoderne, og hvor træet kommer fra. Især for 5-8 år siden, da de eksotiske træsorter for alvor kom frem på markedet igen.

Når folk spørger til grønne tiltag eller specifikt til det grønne køkken, svarer de naturligtvis. Men de går ikke ind og anbefaler det grønne køkken til kunder, der ikke spørger. (Det lød ikke til, at de har solgt nogle af de grønne køkkener siden byfornyelsesprojektet)

Når kunderne spørger, hvorfor de skal vælge Svanekøkkener frem for nogle af de andre, lægger de vægt på, at Svanekøkkener er 100% dansk ejet og produceret. Samtidig lægger de vægt på, at de leverer en høj kvalitet til prisen – bedre end hos konkurrenterne pga. den moderne fabrik i Nordjylland.

Svanekøkkener har valgt ikke at blive certificeret med Indeklimamærkningen. De ser ikke mærkningen som nogen særlig garanti og kan ikke se, at deres produkter adskiller sig særligt fra HTH's produkter, der er Indeklimamærket. HTH bruger det som reklameværdi, men selvom HTH er Svanekøkkeners værste konkurrent, kan Svanekøkkener ikke se forskel i salget fra før Indeklimamærkningen. Da mærkningen samtidig er en dyr affære, har de undladt at bruge den.

Før i tiden borede de altid en hel række huller i hvert skab til at sætte hylderne fast i, så hylderne kunne sidde i alle højder. Nu borer man færre huller, hvilket giver mindre fleksibilitet. Samtidig ser det dog pænere ud, og det giver mindre afgasning fra pladerne under laminatet.

Deres producent i Nordjylland gør en del for arbejdsmiljø og miljø. Bl.a. har de trægulve på alle 33.000 m² for at give bedre affjedring, de har befugtningsanlæg for at gøre luften passende fugtig, og de varmer delvist hallen op med et forbrændingsfyr, hvor eget affald indgår.

Alt deres træ er fra certificeret kontrolleret skovdrift.

I deres grydeskabe/skuffer ligger der en gummitæppe, så gryderne ikke skrider. Den er relativt dyr, men de billigere alternativer indeholder PVC, så de beholder den dyre.

Når de tager nye beslutninger, tager de i al fald ikke ting med, som de på forhånd ved er problematiske

Som regel tager de ud på konsulentbesøg, men ind imellem laver de da også køkkener ud fra tegninger. Konsulenten er indretningsarkitekt og anbefaler også helhedsløsninger så som at fjerne vægge, lave køkken/alrum m.v.

De går igennem de generelle ting så som, hvor alting skal placeres. De faste installationer kan dog være en hindring for fleksibilitet. I dag ved de fleste kunder, hvad de vil have, og hvordan det skal se ud.

Kommer folk med forslag, der er helt hen i vejret i forhold til arbejdet i køkkenet, går de ind og anbefaler dem noget andet. De bruger de forskellige mål så som arbejdstrekanten og afstanden mellem køkkensiderne, men Henrik Jespersen finder Forbrugerstyrelsens anbefalinger alt for firkantede. Forbrugerstyrelsen har ligesom glemt, at det ikke er alle, der har store køkkener.

Den gennemsnitlige levetid for et køkken i dag er ca. 12 år målt ud fra, hvor mange køkkener der er skiftet ud pr. bolig

Det grønne køkken har klart længere holdbarhed end elementkøkkenet. Men elementkøkkenernes egentlige holdbarhed er længere end 12 år.

4.3 Opsamling

Der er mange centrale pointer i interviewene med Olai Kofoed, Bjarne Christensen og Henrik H. Jespersen. Som opsamling vil vi fokusere på hvad de giver udtryk for at kunderne vil have, da det ser ud til at efterspørgslen er meget central for producenter og håndværkeres gøre og laden. Dernæst vil vi fokusere på, hvad firmaerne egentlig vil med miljøet. I kapitel 5 vil konklusionerne munde ud i en form for anbefaling af, hvordan man kommer videre på det her område.

4.3.1 Hvad vil kunderne have?

Hvad angår vandbesparelser er det tilsyneladende noget kunderne spørger til - tilsyneladende både for økonomiens og for miljøets skyld. Folk vil gerne gøre noget for miljøet, hvilket ses af deres skepsis overfor at gøre rent med eddikesyre, og at de generelt efterspørger vandbesparende foranstaltninger. Man kan dog sige, at det også er et af de områder, hvor det er lettest og billigst at være miljøbevidst. Det er ikke dyrere at installere et vandbesparende toilet end et traditionelt toilet, til gengæld bliver vandregningen mindre. Noget tyder dog på, også ud fra andre dele af projektet, at vandproblematikken er noget folk deltager i – de har fået et vist ejerskab til problematikken og vil gerne gøre noget.

I forhold til vinduer og byggeri i det hele taget er der tilsyneladende ikke den store efterspørgsel på det mere miljøvenlige træ, mere holdbare vinduer eller andet. Ifølge Bjarne Christensen vil folk have kvalitet for få penge, men i sidste instans er det ofte økonomien, der afgør kvaliteten.

På køkkenområdet er der tilsyneladende heller ikke den store interesse for miljøet fra forbrugernes side. For 5-8 år siden skete det dog hyppigt, at nogle spurgte til, hvor det eksotiske træ kom fra. Det var lige efter, at de eksotiske trætyper kom på mode igen, men nu spørger folk ikke så meget. Måske har folk vænnet sig til udbuddet! Hvad angår Svanekøkkeneres grønne køkken har der ikke været nogen efterspørgsel, men de gør nu heller ikke noget for markedsføringen. Måske siger det lidt om, hvor meget markedsføringen betyder. Kom der en reklame ind af brevsprækken med et grønt køkken fra Svanekøkkener, kan det jo godt være, at efterspørgslen ville stige. Vi spørger jo sjældent til noget, vi ikke ved eksisterer!

4.3.2 Hvad vil firmaerne med miljøet?

Det er ikke miljøet, der ligger interviewpersonerne mest på sinde. Ingen af firmaerne har f.eks. en formuleret miljøprofil. De retter sig ind på efterspørgslen, og det har forskellig betydning afhængig af branchen. Svanekøkkener har dog taget nogle selvstændige initiativer, hvad angår miljøet. På den måde er miljøet begyndt at tage plads i deres bevidsthed også fordi, de mener, at efterspørgslen på "grønne køkkener" generelt vil stige i fremtiden. Man kan måske sige, at de er lidt på forkant i forhold til efterspørgslen, men de gør til gengæld ikke meget for at markedsføre det grønne køkken, de allerede har udviklet. På mange måder er det grønne køkken også undergravende for deres egen virksomhed, der er baseret på traditionelle elementkøkkener. Derudover får de lavet køkkenerne på en helt ny virksomhed i Nordjylland, hvorfor det vil være en bekostelig affære at omstille produktionen.

Hvad angår VVS-arbejdet betyder efterspørgslen, at miljøet er kommet på dagsordenen indenfor VVS-branchen. Der er stor efterspørgsel efter de vandbesparende foranstaltninger, og i det firma, vi har været i kontakt med, går de også ind og anbefaler vandbesparende foranstaltninger på andre områder, end det de er bedt ud til at kigge på. Konklusionen er, at der lader til at være en gunstig udvikling i gang på det her område, hvor miljøet/vandproblematikken har fået tildelt plads.

I Albertslund Tømrer- og snedkerfirma har efterspørgslen ikke sat gang i flere overvejelser om miljøet. De oplever, at kunderne vil have kvalitet til en billig penge, og det forsøger de så at leve op til. De har ingen intentioner om at være trendsættere, hvad angår miljøet. Især fordi Bjarne Christensen ikke har den store tiltro til de økologiske alternativer til det traditionelle materialevalg. Tilsyneladende følger han med og afviser flere af alternativerne med faglige argumenter. Måske mangler han ajourføring på området, men han argumenterer ud fra sin faglighed, så det er sådan, det ser ud fra hans synspunkt.

5 Fremtidig formidlingsstrategi

Vi er nået et godt stykke på vej til at indkredse målgruppen og hvordan vi skal skrive til dem for at få deres opmærksomhed. Men ét formidlingsprodukt er ikke nok til at få den økologiske vedligeholdelse og renovering ind i alle parcelhusstuerne, heller ikke selvom det er en hel serie foldere.

En del af formålet med projektet har derfor været at komme med forslag til en fremtidig formidlingsstrategi overfor målgruppen: En formidlingsstrategi for hvordan miljø og bæredygtighed kan blive en naturlig del af de overvejelser parcelhusejerne gør sig inden de renoverer, vedligeholder og bygger nyt.

Vi kommer her med en række anbefalinger med afsæt i det empiriske og teoretiske arbejde hele projektet omfatter og med intention om at få miljøet på dagsordenen indenfor byggeriet.

Jævnfør vores erfaring med at indkalde parcelhusejerne til et dialogværksted om renovering og vedligeholdelse, der tager hensyn til miljøet, så er det netop helt centralt at få miljøet på dagsordenen på det her område. Det er en relativt lukket kreds, der diskuterer miljø i forbindelse med byggeri og tilstræber de miljøvenlige løsninger. For parcelhusejerne er det generelt set en meget fjern tanke at inddrage miljøet i byggeriet, så skal de være med til at diskutere hvordan og måske handle derefter, skal de først have nogle forudsætninger for at diskutere. Det kan sagtens ske ved et dialogværksted, men da med et lidt andet oplæg og sigte end det, vi indkaldte til.

Der er mange veje at gå og ingen af dem udelukker hinanden, men kan sagtens fungere og supplere hinanden sideløbende. Der er fokuseret både på målgruppens videre identifikation, på helt nye målgrupper, der har betydning for parcelhusejernes valg, og endelig på forskellige virkemidler, der kan sætte skub i parcelhusejernes viden og handling på området.

5.1 Målgruppens videre identifikation

Vi kan sagtens opkvalificere den viden, vi nu har om målgruppen med andre indfaldsvinkler, da ikke alt lader sig bestemme af alder og tiden i huset, men også af mange andre livsstilsparametre.

Flere andre undersøgelser har også beskæftiget sig med økologi og miljø i parcelhuset. Særlig interessant i den sammenhæng er "Livstil og energiefterspørgsel" af Ole Michael Jensen og Kirsten Gram-Hansen og "Økologi og Arkitektur i parcelhuset" af Kirsten Gram-Hansen, begge fra By- og Byg (Statens ByggeforskningsInstitut). Fælles for de to undersøgelser er at de tager udgangspunkt i parcelhuskvarterer i stedet for den individuelle parcelhusejer. Samtidig har de et langt stærkere fokus på livstil end nærværende undersøgelse. Udgangspunktet i kvarteret bygger på den antagelse, at befolkningen grupperer sig efter livsstil og derfor bor i nærheden af folk de ligner.

Det centrale for denne her undersøgelse har været at beskrive og segmentere parcelhusejerne med det formål at se, hvor meget miljøet betyder for renoveringen af deres huse og samtidig, hvordan vi får miljøet til at betyde mere for deres valg i forbindelse med renoveringen. Der kan være mange forskellige indfaldsvinkler til at beskrive og segmentere en målgruppe og i denne her er der valgt en opdeling efter alder på beboerne.

Undersøgelsen har vist nogle tendenser som at det er de yngre parcelhusejere, der tænker over sundheden i boligen og at det også er dem, der forventer stigninger på el, varme og vand i fremtiden og derfor er interesseret i at formindske ressourceforbruget nu. Vi har også fået masser af bud på hvordan miljøet skal pakkes ind i andre argumenter for at glide nemmere ned, men hvordan miljøet generelt figurerer på parcelhusejernes dagsorden, har undersøgelsen ikke fået fat i.

Det kunne sagtens være sådan, at parcelhusejernes interesse og holdninger til miljø i det hele taget har betydning for deres interesse for bæredygtig renovering. Derfor kan en undersøgelse med den indfaldsvinkel være et supplement til den indfaldsvinkel, vi har brugt her.

Interesse for og holdninger til miljøet er ofte tæt forbundet med folks livsstil eller livsværdier, hvorfor der er inspiration at hente i de to undersøgelser fra By- og Byg. Der er imidlertid mange aspekter de ikke får fat i og på trods af intentioner om det modsatte, er begge undersøgelser meget kvantitativt fokuseret. Det er nærmest umuligt at indfange folks livsværdier gennem kvantitative data, hvorfor der stadig er brug for nogle mere kvalitative undersøgelser, der kan indkredse sammenhængen mellem parcelhusejernes livsstil og adfærd i og opfattelse af parcelhuset. Herunder kunne det være oplagt at undersøge bl.a.:

- Parcelhusejernes mening om involverede parters troværdighed – det gælder både politikere, håndværkere m.v.
- Parcelhusejernes opfattelse af huset
- Hvad synes de er nødvendig vedligeholdelse og hvem vedligeholder
- Lægger de mest vægt på funktionalitet, æstetik, udsigt, beliggenhed i forhold til arbejde, indretning m.v.

5.2 Nye centrale målgrupper for at nå målet

Som det blev beskrevet i kapitel 4 er det her et område med mange forskellige interesser og derfor mange vigtige aktører. Mange af dem har stor betydning for udbredelsen af den bæredygtige renovering og vedligeholdelse, og er derfor interessante i et fremtidsperspektiv. Vi vil især pege på to centrale grupper: 1. Det "offentlige" forstået som amter og kommuner. 2. Håndværkere/producenter, som vi behandlede i kapitel 4.

5.2.1 Det 'offentlige'

Mange mennesker mener at "Det offentlige" må gå foran, når der skal tages hensyn til miljøet. Mange føler sig som en dråbe i havet, og vil

heller ikke være den eneste, der betaler mere eller gør tingene anderledes. Det er ikke et standpunkt, vi er gået ind på i vores interviewundersøgelser, men det lader til at have en god effekt, når kommunen selv går aktivt ind i et forløb med beslutning om selv at gøre en indsats og samtidig henvende sig til borgerne og erhvervene i kommunen.

Både i Albertslund og i Hillerød kommuner har de således haft held med at påvirke borgerne til at mindske deres brug af pesticider i haverne. I Albertslund besluttede kommunen at stoppe al brug af pesticider på kommunens egne arealer i 1996 og har sideløbende lavet en undersøgelse af pesticidforbruget blandt borgere, boligområder og erhvervsvirksomheder og forsøgt at påvirke dem til at bruge mindre. Fra i alt at bruge knap 5000 kg i 1995 brugte de i 1998 kun ca. 250 kg. Tallene er baseret på folks egne udsagn og en svarprocent på ca. 70% og selvfølgelig er sådanne tal behæftet med nogen fejl. Alligevel er de så markante, at vi i al fald kan konkludere, at der er sket en udvikling i den ønskede retning.

Derfor er der en ide i at få kommunerne (lokalpolitikere og embedsmænd) rundt om i landet til at gå foran og agere i forhold til miljøet og i forhold til byggeriet – kort sagt få økologisk byggeri på dagsordenen. De har en vigtig rolle at spille når vi skal nå parcelhusejerne og gøre en indsats for miljøet.

Kommunerne har yderligere den fordel, at de er tættere på borgerne end f.eks. staten er. På den måde er kommunerne en oplagt aktør, når det gælder om at aktivere danskernes interesse for eget nærmiljø. Men det handler ikke om at nå borgerne/parcelhusejerne med love og påbud, men netop anvende virkemidler så som dialog, motivation og oplysning (se afsnit 5.3 om virkemidler). Egen ret til at bestemme over eget hus og have er central for parcelhusejernes livskvalitet.

Det er nogle af de budskaber det kan være en fordel at sende til de kommunale politikere og embedsmænd. Derfor må vi også betragte dem som en målgruppe for sig. De skal gerne nå frem til at se det som en fordel, at opnå et bedre miljø i dialog og samarbejde med borgerne.

5.2.2 Producenter og håndværkere

Der er ingen tvivl om, at den bæredygtige renovering vil være hjulpet bedre på vej, hvis miljøet også har plads på producenternes, håndværkernes og byggevarerforhandleres dagsorden. De fungerer nemlig ofte som rådgivere, når parcelhusejerne går i gang med renoveringen. Ifølge undersøgelsen af parcelhusejerne har mange dog ikke den store tiltro til forhandlerens uvildighed og kompetencer, men ved ikke hvor de ellers skal gå hen.

Vi ser indenfor VVS-arbejdet, at der er sket meget, og at forbrugernes efterspørgsel og VVS-branchens udvikling af vandbesparende foranstaltninger understøtter hinanden. Der er sat gang i en proces, selvom vi (endnu?) ikke taler om komposttoiletter, vacuum-toiletter med et andet ord??) eller lignende.

Nogle af de tiltag, der måske ville kunne få håndværkere og producenter til at anbefale de bæredygtige løsninger i renoveringen, vil være at sænke prisen på de "økologiske" materialer, sikre håndværkerne forsvarlig

faglig viden om de "økologiske" alternativer og evt. lade bæredygtigt byggeri og renovering opfylde en del af håndværkernes uddannelse. Samtidig gælder det tilsyneladende om at få skabt efterspørgsel rundt om i befolkningen, da det formodentlig kan få håndværkere og producenter til at ændre indstilling.

For at få et bedre indblik i håndværkeres og producenters holdninger til den bæredygtige renovering, er det dog nødvendigt med en noget grundigere undersøgelse end denne. Vi er nødt til at have et klarere billede af, om det her er den gængse opfattelse blandt håndværkere og producenter og så lægge den videre strategi ud fra de oplysninger. Samler vi lidt sammen på de tre interview er det bl.a. vigtigt at undersøge:

- Om VVS-installatører generelt ikke anbefaler vandbesparende armaturer i køkken og bryggers og iøvrigt mener, at vandsparebrugere er elendige?
- Om det danske lærketræ reelt ikke er selvimpregneret?
- Om håndværkerne mangler faglig ajourføring, hvad angår økologiske og bæredygtige materialer og metoder?
- Om arbejdstrekanten i virkeligheden kun er brugbar i store køkkener?
- Om køkkenbranchens markedsføring af elementkøkkener er den største barriere for grønne køkkener?

Under alle omstændigheder skal vi for at komme videre ad denne vej også betragte håndværkere og producenter som en eller flere målgrupper. Så udover at spørge til deres holdning og aktuelle praksis, skal vi også vide noget om, hvordan vi bedst "overtaler" dem til at tænke og handle mere bæredygtigt i byggeriet. Uddannelsen, prisen og den faglige viden kan sagtens vise sig at være centrale elementer, så det er noget af det, vi må undersøge grundigere i en større undersøgelse. Der kunne dog sagtens være andre tiltag, der endda kunne være mere oplagte, men som ikke lige kom frem i denne meget lille undersøgelse.

5.3 Nye virkemidler

Nu skal den bæredygtige renovering og vedligeholdelse først bringes på parcelhusejernes dagsorden – det er sandsynligvis vigtigt med nærvær og ejerskab – måske har Danmarks befolkning allerede et vist "ejerskab" i forhold til grundvandsproblematikken. I hvert fald de steder, hvor der er gjort noget for det f.eks. som Albertslund og Hillerød. Der kan være mange måder at gøre det på, men de mest oplagte at gå videre med og undersøge, finder vi er følgende:

1. Dialogværksteder kan være en oplagt metode til at sætte gang i debatten og få det på parcelhusejernes dagsorden. Selvom vi ikke havde det store held med at indkalde til dialogværksted, vil man snildt kunne finde en god indfaldsvinkel. Hvis det f.eks. er lokalpolitikere der indkalder til mødet og f.eks. gerne vil diskutere lokalområdets indsats og intentioner med bæredygtige løsninger i byggeriet. Man kan sagtens finde en indfaldsvinkel, der berører folk, og som kan trække dem ind i diskussionerne. (Henvisning til vejledning i dialogværksteder...)

2. Formidling/oplysning, dialog og folkelig deltagelse skal ses som virkemidler i sig selv, da påbud og regulering ikke er den rigtige vej at

gå. I den proces skal mange budskaber om miljøet pakkes ind i andre budskaber om økonomi, holdbarhed, kvalitet, sundhed m.v. som det ses i de foreslåede foldere.

3. Skal vi købe femårige 'miljø- og energieftersyn' med huset? – mange efterlyser den personlige rådgivning. Skal vi betale for den løbende og bliver det da effektueret.

4. Ingen efterlyser tvang og forbud – parcelhuset er vores privatsfære, hvor ingen bør blande sig omend vi gerne tager imod gode råd – især den yngre generation!

5. Påvirkning af de nye centrale målgrupper må ses som et virkemiddel til at få flere parcelhusejere til at inddrage miljøet, når de renoverer deres huse.

Litteraturliste

- Albertslund Kommune, 1999:** *Grønt regnskab 1999*, Boliger, Erhverv og pjecer for de enkelte boligområder.
- Alt for damerne, 2000:** Boligtillæg om *Drømmekøkkener*, 9/2000.
- Attwell, Karen M. et al.:** *Byøkologi og boligkvalitet*, udarbejdet af projektgruppen for Byøkologi og Bæredygtighed, Statens Byggeforskningsinstitut.
- Bechmann, Dorte, 1996:** *Boligers vandforbrug, Strategier for fremtidens vandforsyning i boligområder*, Ph.d-afhandling, SBI-rapport 260 – Statens Byggeforskningsinstitut, 1996.
- Berge, Bjørn:** *Bygningsmaterialernes økologi*, Universitetsforlaget.
- Berlingske søndag 26. Sep. 1999:** Boligen
- Bo Bedre, 1998:** *Øg din boligs værdi*, Artikel fra Bo Bedre 5. Maj 1999.
- By- og Boligministeriet, 1998:** *Parcelhuse – Markedet for reovering af den nyere del af parcelhussektoren*, By- og Boligministeriet, 1998.
- By- og Boligministeriet, 1998:** *Byøkologiske Løsninger – status for viden og erfaringer*, By- og Boligministeriet, 1998.
- Bolig- og Byministeriet, 1998:** *Bygningsreglement for småhuse*, Ikrafttrædelsesdato: 15. September 1998.
- Bolig- og Byministeriet, 1998:** *Projekt HUS – dobbelt værdi til halv pris*, et udviklingsprogram til et spring fremad i dansk byggeri
- By- og By- og Boligministeriet, 1999:** *Pas på dit hus – Vejledning for husejere*, Huseftersynsordningen, by- og By- og Boligministeriet, 1999.
- BUR, 1990:** *Byggeri og økologi – en kortlægning af danske eksempler*, Byggeriets Udviklingsråd, 1990.
- Byggecentrum, 1988:** *BC/SfB-Bygningsdeltavle 1988*, Byggecentrum.
- Byplan, 1999:** *Parcelhuset – hva' nu*, Artikel i Byplan 1:1999 skrevet af Dennis Lund, Byplan, 1999.
- Dagens Danmark, maj 2000:** Kundeblad for Realkredit Danmark – 16. Årgang.
- Dahl, Henrik, 1997:** *Hvis din nabo var en bil*, Akademisk Forlag
- Dansk Byplanlaboratorium, 1995:** *21 gode eksempler på byøkologi*, Dansk Byplanlaboratorium, 1995

Dansk Byplanlaboratorium, 1996: *Byøkologisk Guide*, Dansk Byplanlaboratorium, 1996

Dansk Indeklima Mærkning, 1999: *Indeklimamærkning – et bidrag til det gode indeklima* af Marianne Fox, sekretær for Dansk Indeklima Mærkning.

Dansk Indeklima Mærkning, 2000: *Indeklimamærket, Produkt- og Virksomhedsoversigt*

Dansk Selskab for Indeklima, 1999: *Indeklimamærket, Introduktion til principperne bag Indeklimamærkningen*

Dansk Selskab for Indeklima, 1998: *Produktstandard for "Vinduer og yderdøre"*, 1. Udgave 27. Maj 1998.

Dansk Selskab for Indeklima, 1998: *Produktstandard for køkken-, bad-, og gardarobeskabe*, 1. Udgave 11. September 1998.

Danske Elværkers Forening, 1998: *El-indkøbstips*

Danske Elværkers Forening, 1999: Pjecer baseret på Elforsyningens database ELDA, der indeholder alle væsentlige oplysninger om elapparater.

Danske Energiselskabers Forening, 1999: *Bedre elvaner, mindre elregning – renere miljø*

Dybbroe, Ole, 1970: *Enfamiliehuset 1970 – et forslag til en dynamisk boligopfattelse af Ole Dybbroe*, Landsbankernes Reallånefond.

Eilersen, Ann Marie et al., 1999: *Vurdering af bæredygtig spildevandshåndtering i kloak-løse bebyggelser*, Afrapportering af fase 1, Maj, 1999.

Elgstrøm, Kell, 1999: *Tag besværet med de gamle trævinduer*, Ingeniøren fredag den 16.4.99, Nr. 15.

Energistyrelsen, 1994: *Check på Energin* Pjeceserie udgivet af Energistyrelsen: Pjece nr. 1; Normalforbrug af Energi til varme og varmt vand. Pjece nr. 5; Tænk i energibaner når vinduerne skal udskiftes. Pjece nr. 6; Et tæt hus med ventilation giver bedre økonomi og indeklima. Pjece nr. 7; Spar på vandet – og på de grønne afgifter.

Energistyrelsen: *Information om Energimærkningsordningen og det nye Energimærke*

Energistyrelsen: *Kend din bolig – før du handler. Om Energimærkning og Huseftersyn*

Erhvervsfremmestyrelsen, 1999: Dokumentation Fra erhvervsfremmeprogrammet Proces- og Produktudvikling i Byggeriet.

Femina, 1999: *Femina Bolig Plus*, Tillæg til Femina nr 37, 16. September 1999.

Forbruger styrelsen, 1995: *På vej mod en bæredygtig bolig*, Pjece nr. 4/dec.95, Statens Husholdningsråd.

Forbrugerstyrelsen, 1997: *Grøn rengøring*, Pjece nr. 2/august 97, Statens Husholdningsråd.

Forbrugerstyrelsen, 1999: *Ren besked om køkkenindretning*

Foreningen Dansk Byøkologi: Medlemsblade for foreningen Dansk Byøkologi:

- september 1998 – nr. 1 – årgang 1. Tema: Økologi i byfornyelsen
- april 1999 – nr. 1 – årgang 2. Tema: Grønt regnskab
- juni 1999 - nr. 2 – årgang 2. Tema: Afmystificering af økologien
- maj 2000 – nr. 2 – årgang 3. Tema: Bæredygtighedsindikatorer

Freddie, Michael, 1999: *Alle vinduer skal passes*, Berlingske Tidende, 7. Sektion, søndag 8. August 1999.

Fyns Amt, 1998: *Din lille grønne – Håndbog om bedre miljø for færre penge*

Gram-Hansen, Kirsten, 2000: *Økologi og Arkitektur i parcelhuset*, Foreløbig udgave fra Statens Byggeforskningsinstitut, 2000

Grove, Henrik, 1998: *Økologi i parcelhuset*, Forlaget Modtryk.

Gruppen for by- og landsplanlægning aps, 1999: *På vej mod bæredygtige parcelhuskvarterer – et idékatalog*, Gruppen for by- og landsplanlægning aps, 1999

Guy, Simon & Osborn, Suzie, 1998: *A Green Paradox? Understanding Environmental Innovation in Building Design*, University of Newcastle upon Tyne, Technical networks as instruments of sustainable flow management a comparative analysis of infrastructure policy and planning in European urban regions, DTU, 1998.

Hillerød Kommune, 1999: *Hillerød Kommune Miljøplan 1999 – en plan for fremtiden*

Hillerød Kommune, 1999: *Miljøredegørelse med grønt regnskab*

Hillerød Kommune, 1999: *Hillerød Kommune Grønt regnskab 1998*

Hillerød Kommune, 2000: *Notat om forureningskilder i Nødebo Vandværks indvindingsopland*, Byplan og Miljø.

Hoffmann, Birgitte: *Fra tilskuer til deltager – metoder til borgerinddragelse i byøkologi og Agenda 21*, Danmarks Tekniske Universitet, 1999.

Home Lokal Nyt, 2000: *Nyt køkken – en form for aflad og Syv grundregler for køkkenindretning*, Home Lokal Nyt Værløse/Farum/Birkerød – Lyngby/Søborg/Bagsværd – marts 2000.

Honoré, Jonas, 1998: *Den grimme ælling – den gode økologiske bolig*, Institut for planlægning, rapport 4, Danmarks Tekniske Universitet, 1998.

Ide nyt, 2000: Nr. 1/marts 2000 og Nr. 2/april 2000 28. Årgang.

Ideværkstedet Dé Frie Fugle, 1989: *Gør byen grøn – gør det lokalt*, De Frie Fugles Forlag.

Jensen, Bjarne Bruun et al., 1995: *QUARK-projektet i Jægerspris – miljøundervisning, skole og lokalsamfund*, Forskningscenter for Miljø- og Sundhedsundervisning, Danmarks Lærerhøjskole, 1995.

Jensen, Ole Michael et al., 1999: *Livsstil og energiefterspørgsel*, Afdelingen for Byer og Boliger, Statens Byggeforskningsinstitut, 1999.

Kjellerup, Max, 1992: *Vandbesparende foranstaltninger*, Teknisk Forlag 1992.

Kejser et al.: *Byøkologi i et parcelhuskvarter – et casestudium fra Vanløse*, Lærestanternes Fælles Byplankursus, 1995-96.

Kernevinduet, 1995: *Døre og vinduer af kernetræ med 25 års garanti mod råd og svamp* samt andre foldere og miljødeklaration fra Kernevinduet.

Kolding kommune, 1999: *Økologi i planlægning og byggeri*, Retningslinier i Kolding Kommune, Teknisk Forvaltning.

KMEK, 1999: *Kløvermarken 1999*, 16 sider om byggemateriale udgivet af Københavns Miljø- og Energikontor, 1999.

Københavns Kommune, 1999: *Københavnernes grønne regnskab 1998*

Københavns Kommune, 1999: *Miljøorienteret byfornyelse og nybyggeri*

Københavns Vand, 1998: *Årsberetning 1998*

Københavns Vand, 2000: Diverse informationsmaterialer

Larsen, Michael Berg, 1999: *Grøn fornuft under køkkenvasken*, Grøn hverdag 3/99.

Lind, Olaf et al., 1996: *Bag hækken – Det danske parcelhus i lyst og nød*, Arkitektens Forlag.

Lund, Anne Katrine et al., 1997: *Skån Miljøet – og spar 23.600 kr. om året*, DR Multimedie 1997.

Læssøe, Jeppe, 1995: *Folkeoplysning – en vej til miljøansvarlig handlen?*, Arbejdsrapport fra Miljøstyrelsen Nr. 2 1995, Miljø- og Energiministeriet Miljøstyrelsen.

Miljøministeriet, Planstyrelsen: *Indretning af køkken og bad i bevaringsværdige huse og Vedligeholdelse af bevaringsværdige huse og Vinduer, opdeling og profiler*, Information om bygningsbevaring.

Miljøstyrelsen og By- og Boligministeriet, 1998: *Boligernes vandforbrug. Den udnyttelige regnvandsressource*, Miljø- og Energiministeriet.

Miljøstyrelsen og Bolig- og Byministeriet, 1998: *Boligernes vandforbrug. Mikrobiologiske undersøgelser af regn- og grävandsanlæg*, Miljø- og Energiministeriet.

NOAH, 1999: *Danmarks Miljømæssige Råderum*. Kampagnen for et bæredygtigt Europa. Friends of the Earth Denmark. NOAH's Forlag.

Nordisk Miljömärkning, 1996: *Miljömärkning av Kyl og Frys*, Kriteriedokument 19. September 1996 – 18. December 2000, Version 2.3

Nordisk Miljömärkning, 1997: *Miljömärkning av Diskmaskiner*, Kriteriedokument 4. juni 1997 – 6. september 2002, Version 2.4

Nordsjællands Miljø- og Energikontor, 2000: *Bliv varm på dit vindue – Om hvad du skal tænke på – hvis dine vinduer er kolde, utætte, nedslidte eller punkterede, og du overvejer at renovere, efterisolere eller udskifte dem*, En brochure til alle boligbrugere i Danmark.

Nykredit: *Køkken, kort og godt om køkken -Idéer -Praktiske råd - Planlægning -Checkliste*, 2. Oplag.

Nykredit: *Alle tiders huse, Parcelhuset 1960-1980 -Idéer -Praktiske råd - Planlægning -Checkliste*

Odgaard, Jonna et al., 1998: *Stenløse Miljøfamilier – på jagt efter de grønneste i Stenløse kommune*, udgivet af agenda 21 Center i Stenløse 1998.

Petersen, Carsten Rosted et al., 1996: *Fordele og ulemper ved anvendelse af regnvand i husholdninger*, Arbejdsrapport fra Miljøstyrelsen Nr. 18 1996, Miljø- og Energiministeriet Miljøstyrelsen.

Planstyrelsen: *Reparation af vinduer og Udskiftning af vinduer*, Information om bygningsbevaring.

SBS – byfornyelse, 1998: *Byøkologiprojektet i hedebygadekarreen, København*, Paper fra SBS, oktober 1998

Schmitz-Günther, Thomas, 1998: *Økologisk Byggeri – Ideer, Eksempler, Tips, Vejledning*, Könnemann, 1998.

Specialarbejderforbundet i Danmark, 1998: *Grøn Adfærd*

Vadstrup, Søren, 1999: Raadvadcenterets Anvisningsblade om Almindelig vedligeholdelse af vinduer og Nænsom istandsættelse af vinduer og Total istandsættelse af vinduer og Fremstilling af nye vinduer af træ, www.raadvad.dk

Vikkelsø, Ann, 1992: *Vandsparebogen – mere end 100 måder at spare vand og penge på*, OVE's forlag 1992.

Vinduesproducenternes SamarbejdsOrganisation, plastsektionen: *Vinduer og døre i plast et godt valg – også for miljøet*

Witt, Martin, 1998: *Det bæredygtige parcelhus*, Eksamensprojekt på Danmarks Tekniske Universitet, 1998.

Hjemmesider

www.husetoghaven.dk

www.raadvad.dk

Bilag 1 - spørgeskema

Spørgeskema til udsendelse

<p>Introduktion</p>	<p>Jeg ringede den anden dag d. _____ hvor vi aftalte, at du/I ville udfylde et spørgeskema om dit/jeres hus og renoveringen af det. Her er det så klar til udfyldning. Du/I skal have mange tak fordi du/I tager dig/er tid til at udfylde skemaet.</p> <p>Har du/I lyst til at uddybe nogle ting, fortælle noget du/I har været ude for, noget du/I synes er godt eller dårligt, er du/I meget velkomne til at skrive på bagsiden af spørgeskemaet.</p> <p>Spørgsmålene vil først være nogle specifikke facts og derefter spørgsmål omkring renovering af dit/jeres hus. De oplysninger du/I giver vil blive brugt fortroligt, og du/I er helt anonyme.</p> <p>Skemaet returneres i udfyldt stand i vedlagte svarkuvert, så hurtigt som muligt. Hvis du/I skriver navn og adresse sidst i skemaet indgår du/I i lodtrækning om 10 gange 2 flasker vin. (90 husstande indgår i undersøgelsen)</p>																														
<p>Facts</p>	<p>Hvem bor i huset? (Oplys alle personer der bor i huset, M=mand & K=kvinde, sæt kryds ud fra køn)</p> <table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="text-align: center;">M</th> <th style="text-align: center;">K</th> <th style="text-align: center;">Alder</th> <th style="text-align: center;">Stilling</th> <th style="text-align: center;">I hvilken kommune ligger arbejdspladsen?</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">—</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> <td style="text-align: center;">_____</td> </tr> </tbody> </table> <p>Hvad er husstandens samlede indkomst? (sæt kryds på stregen)</p> <p>Under 150.000 om året _____</p> <p>150.000 – 250.000 om året _____</p> <p>250.000 – 450.000 om året _____</p> <p>450.000 – 650.000 om året _____</p> <p>mere end 650.000 om året _____</p> <p>Hvor mange kvadratmeter er dit/jeres parcelhus (eksklusivt udhuse, garager o.lign.) ? _____m², heraf kælder: _____m²</p> <p>Hvornår er huset bygget? Årstal: _____</p> <p>Hvornår flyttede du/I ind i huset? Årstal: _____</p> <p>Hvorfor købte du/I huset? (sæt kryds på stregen, eventuelt flere krydser)</p> <p>På grund af geografisk beliggenhed: (tæt på arbejdsplads, venner, familie, en særlig kommune) _____</p> <p>På grund af omgivelserne (haven, området, muligheder for børnene) _____</p> <p>Fordi huset var tip-top istandsat _____</p> <p>På grund af husets indretning (placering af værelser, køkken osv.) _____</p>	M	K	Alder	Stilling	I hvilken kommune ligger arbejdspladsen?	—	—	_____	_____	_____	—	—	_____	_____	_____	—	—	_____	_____	_____	—	—	_____	_____	_____	—	—	_____	_____	_____
M	K	Alder	Stilling	I hvilken kommune ligger arbejdspladsen?																											
—	—	_____	_____	_____																											
—	—	_____	_____	_____																											
—	—	_____	_____	_____																											
—	—	_____	_____	_____																											
—	—	_____	_____	_____																											

Huset er ikke nøje udvalgt (f.eks. huset er købt pga. bolignød) _____
 Andet: _____

Hvad er det bedste ved jeres hus?

Hvor meget betyder følgende for dig/jer i huset?
 (Sæt kryds)

	Meget	middel	lidt
1) At jeg/vi sætter mit/vores personlige præg (særlige farver, et personligt køkken/ badeværelse):	1) _____	_____	_____
2) At der er et sundt indeklima:	2) _____	_____	_____
3) At tage hensyn til miljøet:	3) _____	_____	_____
4) At spare penge på vandregningen:	4) _____	_____	_____
5) At det er nemt at vedligeholde:	5) _____	_____	_____
6) At huset er funktionelt:	6) _____	_____	_____

Hvad er dårligt ved huset?

Passer husets til familiens aktuelle behov?
 Ja _____
 Nej _____ Hvad er der galt? _____

Renovering af
 parcelhuset

De følgende spørgsmål gælder renovering af jeres parcelhus. Ved renovering skal forstås, at der er sket en grundlæggende ombygning af dele af huset. F.eks. at det gamle køkken er fjernet og nyt bygget op, badeværelset er renoveret, etablering af udestue, efterisolering, nye vinduer eller nyt tag, gulv osv.

Maling og anden overfladebehandling hører til almindelig vedligeholdelse

Har du/I renoveret noget i huset indenfor de sidste 10 år?
 Ja: _____ Nej: _____

Hvad har du/I renoveret?

Hvorfor renoverede du/I det? (sæt kryds)
 Det gamle var nedslidt _____
 Vi trængte til der skulle ske noget i huset _____
 Vi ville gerne investere nogle penge i huset _____
 Fordi der var en økonomisk gevinst ved at renovere _____
 Fordi der var en sundhedsmæssig forbedring ved at renovere _____
 Fordi der var en miljømæssig gevinst ved at renovere _____
 Andet: _____

Når du/I renoverer, tænker du/I så på renoveringens betydning for salgsprisen? (sæt kryds)
 Ja, jeg/vi renoverer og forbedrer med henblik på at sikre investeringen _____

Nej, jeg/vi renoverer kun efter mine/vores behov _____
Nej, jeg/vi renoverer for at spare penge på vand-, varme- og elregningen,
mens jeg/vi bor i huset _____
Andet: _____

Hvordan finder du/I ud af hvad der skal renoveres? (sæt kryds)

Egen vurdering _____
Professionel rådgivning (arkitekter, ingeniører o.lign.) _____
Henter inspiration fra boligmagasiner _____
Venner eller bekendte _____
Familie _____
Naboer _____
Kolleger _____
Andre: _____

Hvem udfører renoveringerne? (sæt kryds)

Dig/jer selv _____
Håndværkere _____
Bekendte eller venner _____
Familie _____
Kolleger _____
Andet: _____

Hvilke renoveringsopgaver udføres af håndværkere?

Hvad laver du/I selv?

Hvor køber du/I materialer og bygningsgenstande?

Byggemarkedet, hvilke materialer: _____
Byggevareforhandler, hvilke materialer: _____
Gennem håndværkere, hvilke materialer: _____
Andre steder: _____

Hvor henter du/I inspiration til materialer og teknikker? (sæt kryds)

Erfaringer fra tidligere brug _____
Venner _____
Familie _____
Kolleger _____
Byggevare manual _____
På byggemarkedet _____
Hos byggevareforhandleren _____
Tv-udsendelser _____
Lokalavisen _____
Boligmagasiner (Bo Bedre el. lign.) _____
Reklamer, hvilke reklamer _____
Andet: _____

Hvilke kriterier vælger du/I materialer ud fra? (sæt kryds)

Laveste pris _____
Mærkevare _____

	<p>Kvalitet _____ Det der ser godt ud _____ Materialernes effekter på sundhed _____ Hensynet til miljøet _____ Det der er lettest at få fat i _____ Andre: _____ _____</p> <p>Hvor hyppigt udfører du/I almindelig vedligeholdelse? (maling & andet overflade behandling, gulvbehandling) Antal år imellem: _____</p> <p>Hvor mange penge bruger du/I i snit om året på vedligeholdelse og renovering? Cirka _____ kr.</p> <p>Hvor mange timer bruger du/I selv om året på vedligeholdelse og renovering? Cirka _____ timer.</p> <p>Har huset mangler eller skader, der skal udbedres? Ja _____ Nej _____ Ved ikke _____ Hvilke: _____ _____</p> <p>Hvad er dit/jeres næste renoverings projekt? Skriv: _____ Hvorfor dette?: _____ _____</p>
Køkken	<p>Har du/I renoveret køkkenet? Ja _____ Nej _____</p> <p>Hvor længe er det siden? År: _____</p> <p>Hvorfor renoverede du/I køkkenet? Forklar: _____ _____</p> <p>Hvis ikke, er det så noget du/I tænker på at gøre i den nærmeste fremtid? Ja _____ Nej _____</p> <p>Hvis ikke du/I har renoveret køkkenet, hvor gammelt er det eksisterende køkken? Køkkenet er _____ år gammelt.</p>
Vinduer	<p>Er vinduerne i huset udskiftet eller renoveret indenfor de sidste 10 år? (sæt kryds)</p> <p>Ja, vinduerne er udskiftet med: Trævinduer _____, Plastvinduer _____, Træ/aluminiumvinduer _____, Aluminiumvinduer _____, Suppleret med forsatsvinduer _____.</p> <p>Ruden i rammen er en Termorude _____ eller energirude _____</p> <p>Nej, vinduerne er ikke udskiftet siden huset blev bygget _____</p> <p>Nej, vinduerne er løbende vedligeholdt og trænger ikke til udskiftning _____</p> <p>Nej, men vinduerne er nedslidte og skal udskiftes _____</p> <p>Jeg/vi ved ikke om vinduerne trænger til vedligeholdelse eller udskiftning _____</p> <p>Andet: _____</p>

	<p>Hvis jeg/vi skal udskifte vinduer vil jeg/vi udskifte med: Termorude i træramme _____ Termorude i plastramme _____ Termorude i træ/aluminiumramme _____ Termorude i aluminiumramme _____ Energirude i træramme _____ Energirude i plastramme _____ Energirude i træ/aluminiumramme _____ Energirude i aluminium _____ Forsatsvinduer _____, hvilken slags: _____ Andet: _____ Ved ikke _____</p> <p>Mangler du viden omkring: (hvis ja sæt kryds) Renovering og vedligeholdelse af eksisterende vinduer _____ Mulighederne for udskiftning af vinduer _____ Viden om energirigtig renovering af vinduer _____</p>
Vand	<p>Er der vandbesparende foranstaltninger i huset? Ja _____ Nej _____ (Sæt kryds ud for de vandbesparende foranstaltninger du/I har) Vandspare bruser _____ Lavskyls toilet _____ Vandspare armatur i køkkenet _____ Regnvands opsamling (f.eks. kar i have) _____</p> <p>Kunne du/I tænke jer at gøre noget mere for at spare på vandet? Ja _____ Nej _____</p>
Miljø	<p>Har du/I andre ressource besparende foranstaltninger i huset? (Sæt kryds ud for de ting du/I har) El sparepære _____ Hårde hvidevare med lavt elforbrug _____ Natsænkning _____ Efterisolering _____ hvilket isoleringsmateriale? _____ Solfanger _____ Solceller _____ Husstandsvindmølle _____ eller andel i vindmøllelaug _____ Andet: _____</p> <p>Kunne du/I tænke dig/jer at gøre noget mere for at spare på varme og elektricitet? Ja _____ Nej _____</p> <p>Bruger du/I alternative maling- eller træbeskyttelses midler? (sæt kryds) Linolie _____ Naturmaling _____ Andet: _____ _____</p> <p>Gør du/I andre ting, når du renoverer og vedligeholder for at tage hensyn til miljøet? Hvad gør du/I: _____ _____</p>
Viden &	<p>Hvem spørger du/I til råds når det gælder renoveringen af jeres hus? (sæt kryds)</p>

<p>rådgivning</p>	<p>Håndværkere _____ Ingen, jeg kan selv _____ Ingeniører eller arkitekter eller lignende _____ Byggevareforhandlere _____ På byggemarkedet _____ Jeg finder min viden i litteratur om renovering _____ Kolleger _____ Familie _____ Venner _____ Naboer _____ Andet: _____</p> <p>Mangler du/I viden til at finde mangler og skader i huset? (sæt kryds) Nej, jeg finder dem selv _____ Nej, jeg har folk der rådgiver mig, Hvem: _____ Nej, jeg har litteratur der hjælper mig med at gennemgå huset, Hvilket _____ Ja, jeg ved faktisk ikke om der er skader i mit hus _____ Ja, men jeg ved ikke hvor jeg skal henvende mig for en sådan rådgivning _____</p> <p>Har du/I behov for viden omkring hvor i huset, der er nogle ressourcer at spare? Ja _____ Nej _____</p> <p>Hvordan kan du/I forestille dig en sådan vejledning? (sæt kryds) En personlig rådgiver der kommer ud i huset, som du betaler penge for _____ En pjece der afdækker forskellige problemstillinger og muligheder i huset _____ Oplysning og viden gennem boligmagasiner _____ Oplysning og viden gennem fagblade _____ Højere grad af oplysning på byggemarkeder og hos byggevareforhandleren _____ Andet: _____ _____ _____</p> <p>Ser du programmet <i>Det er Leth</i> i TV? Ja _____ Nej _____</p> <p>Ser du programmet <i>Godt begyndt</i> i TV? Ja _____ Nej _____</p> <p>Hvad synes du om programmerne? _____ _____ _____</p>
<p>Interview</p>	<p>Har du/I lyst til at deltage i et mere uddybende interview, som omhandler samme problemstillinger, som dem der netop er svaret på? (Interviewet gennemføres i dit/jeres eget hjem og vil tage omkring en lille time. Det uddybende interview vil stadig betyde fuld anonymitet)</p> <p>Ja _____ Nej _____</p> <p>Har du lyst til at deltage i en Workshop på DTU sammen med andre parcelhusejere og en</p>

	<p>række andre centrale faglige grupper, der optræder i renoveringssammenhænge?</p> <p>Ja _____</p> <p>Nej _____</p> <p>Hvis du/I har svaret ja til ét af de to sidste spørgsmål bedes du/I opgive navn og adresse (Du/I er stadig garanteret fuld anonymitet)</p> <p>Navn:.....</p> <p>Adresse:.....</p> <p>Telefon:.....</p>
--	--

TAK FOR HJÆLPEN!
HILSEN ASTRID JESSEN, IFP, DTU.

Navn og adresse til lodtrækning om 2 flasker vin (Navn og adresse bedes i alle tilfælde opgives her, da denne del klippes af og bruges i lodtrækningen):

Navn:.....

Vej:.....

By:.....xx

Bilag 2 – Spørgeramme til parcelhusejerne

Introduktion	
Mig & projektet	Jeg er civilingeniør ansat på Danmarks Tekniske Universitet. Jeg arbejder på et étårigt projekt omkring renovering af parcelhuse bygget i 60'erne og 70'erne. Projektet vil munde ud i en vejledning til parcelhusejere.
Interviewets indhold	Jeg vil først gerne vide lidt om jeres hus de kvaliteter I tillægger jeres bolig. Så vil jeg gerne snakke om de renoveringer I har gennemført i huset. Så vil jeg spørge specifikt til jeres køkken eller vindues renovering. Til sidst har jeg en række spørgsmål omkring miljø og om rådgivning.

Huset & Kvaliteter	
Køb af hus	<ul style="list-style-type: none"> • Hvorfor har I købt dette hus? (Dette spørgsmål tager udgangspunkt i husstandens besvarelser fra spørgeskemaet)
Kvaliteter	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad er kvaliteterne ved huset?
Svagheder	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad er svaghederne ved huset?
Boligform	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad kan du godt lide ved at bo i hus? Er det denne boligform du helst vil bo i?
Mål med huset	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad er din drøm med dit hus? • Hvorfor er du ikke nået dertil? • Når du er på besøg i andre huse – hvad lægger du mærke til? • Hvis du skulle købe hus i dag, hvad er det så for nogle ting i huset du vil vurdere?
(Røde kort på bordet) Komfort & Funktionalitet	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad er det for nogle værdier I går efter til dagligt? (7 kort lægges på bordet og 3 stk. kan vælges ud og prioriteres i rækkefølge)
Økonomi	<ul style="list-style-type: none"> • Opfylder huset disse værdier?
Personlighed & smag	
Nem vedligeholdelse	
Sundhed/indeklima	
Hensyn til miljøet	
Beliggenhed	
Haven	
Huset contra Aktuelle behov	<ul style="list-style-type: none"> • Er der noget I kunne tænke jer at lave om på? • Hvorfor gør I det ikke?

Økologisk renovering	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad tænker du på når jeg siger økologisk renovering?
----------------------	---

Vedligeholdelse = Maling & anden overfladebehandling

Renovering = Genopretning samt grundlæggende forandring af huset (Tag, gulve, køkken, badeværelse osv.)

Renovering & vedligeholdelse generelt; Brug eksempler til at forklare	
<p>Opfattelse af vedl. og reno.</p> <p>HVORFOR: Investering Lettere at sælge Det er en hobby at arbejde på huset Trænger til nyt Behov i familien Nedslidt og der SKAL gøres noget Sundhed Miljø</p> <p>Identificering af renovering</p> <p>TV-reklamer Bo Bedre Alt om.....</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan har I det med at skulle vedligeholde og renovere? • Hvem tager initiativet til almindelig vedligeholdelse? • Hvem tager initiativet til at udføre større renoveringer? • Ved I lang tid i forvejen at et eller andet skal vedligeholdes eller renoveres eller kommer det pludseligt? • Hvor meget tid bruger familien på den almindelige vedligeholdelse? <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan finder I ud af at et eller andet trænger til vedligeholdelse eller ligefrem renovering? • Hvad gør I når I har fundet ud af at I vil renovere et eller andet? Søger I rådgivning fra professionelle (ingeniører el. arkitekter) eller håndværkere eller går I direkte ud i Byggemarkedet, til byggevareforhandleren eller specialforretningen? (giv eksempler) • Er der forskel på dette alt efter hvilket projekt der er tale om? (Giv eksempler) <ul style="list-style-type: none"> • Hvad betyder det du ser i TV-reklamer for dig (HTH reklamen med det super flotte køkken, får det dig til at overveje jeres køkken?) • Læser du magasiner der handler om renovering og vedligeholdelse?

<p>Gør-det-selv Mad & bolig</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Ja: Henter du inspiration til projekter i jeres hus?</i> • Hvilke andre magasiner, blade eller bøger læser du? • Opdager du nogle ”mangler” i dit hus når du kigger blade, tv eller færdes i andre hjem?
<p>Hvem udfører Håndværkere ”hjælp”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Har I professionelle til at udfører arbejdet eller dele af arbejdet? <ul style="list-style-type: none"> - <i>Ja: Betaler I jer fra arbejdet eller en del af det?</i> - <i>Ja: Får I udført noget af professionelle, som gør det for at hjælpe?</i> - <i>Ja: Er der professionelle eller håndværkere blandt familien eller venner der hjælper dig med at renoverer?</i> - <i>Ja: Hvad er det for nogle ting de professionelle og håndværkerne laver?</i> - <i>Ja: Hvorfor bruger du/I håndværkere?</i> - <i>Ja: Hvad er jeres erfaringer med håndværkere?</i> - <i>Nej: Hvorfor bruger I ikke professionelle eller håndværkere?</i>
<p>”Gør-det-selv”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilken slags renovering og vedligeholdelse udfører I selv? • Hvorfor gør I det selv? (pris, hobby, det er nemmere at overskue...)
<p>Valg af løsninger</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Når du vælger materialer og løsninger, hvad går du så efter? • Har du nogle der rådgiver dig om hvilke materialer der er gode at bruge? • Føler du selv du har et godt overblik over hvad der er bedst at bruge i de forskellige situationer?
<p>Kvalitet Design Ingen vedligeholdelse Holdbarhed</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad forstår du ved god kvalitet? • Ville du betale en højere pris for en renovering der holder længe? Eller foretrækker du at fordele udgifterne ved at renovere oftere med en kortere holdbarhed til en lavere pris? • Betyder designet noget for dit valg af materiale og løsning? • Når du køber et godt design er du så af den opfattelse, at du får kvaliteten med i prisen?
<p>Merpris (grønne kort på bordet)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad vil du være klar til at betale en højere pris for? (9 kort lægges på bordet, svarer får lov til at prioritere kortene, indholdet kan diskuteres) • Hvor meget må prisen stige for at opnå en eller flere af ovenstående værdier?

Besparelser på vand, varme og el Tilbagebetalingstid	<ul style="list-style-type: none"> • Hvis du betaler en højere pris for en renovering som betyder at dine regninger på vand og varme og elektricitet bliver lavere. Hvor lang tid vil du acceptere der går inden renoveringen er betalt? • Hvis du/I skulle ud og kigge på hus i dag ville I være villige til at betale en højere pris for foranstaltninger, der betyder et lavere forbrug af vand, el og varme? • Tror du/I, at ressourcebesparende foranstaltninger vil gøre jeres hus nemmere at sælge?
Køkkenrenoveringen	
Hvad har I gjort og hvorfor	<ul style="list-style-type: none"> • Hvorfor kom I i gang med at tale om at nu skulle køkkenet laves om?
Initiativ	<ul style="list-style-type: none"> • Hvem tog initiativ til det?
Alder	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan var det tidligere køkken? • Hvor gammelt var det? • Hvorfor skulle det laves om?
Genbrugt gamle dele	<ul style="list-style-type: none"> • Har I genbrugt dele fra det gamle køkken? <ul style="list-style-type: none"> - <i>Nej: Hvorfor ikke?</i> - <i>Ja: Hvordan har I genbrugt?</i>
Forhandler Arkitekt/ekspert	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor har I købt køkkenet? Hvorfor der? • Har I haft en professionel rådgiver på det nye køkken? (arkitekt el.lign.) • Har forhandleren fungeret som rådgiver? • Havde I nogen til at rådgive jer omkring renoveringen af køkkenet? Hvordan I skulle gøre, hvordan køkkenet skulle indrettes, om der var andre ting der kunne gøres samtidig som gav en økonomisk eller sundhedsmæssig, komfortmæssig el.lign. gevinst?
Kriterier for køkkeninventar	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke kriterier har I valgt køkkeninventaret efter? • Hvem i husstanden har bestemt hvilket køkkeninventar I skulle have? • Brugte I tid på at afdække markedet – fik I et overblik over de forskellige muligheder der er for køkkenrenoveringer?
Hvem udfører	<ul style="list-style-type: none"> • Hvem har udført køkkenrenoveringen? (vides fra spørgeskema – kan spørge ind til udførelsen i de enkelte tilfælde) • Hvorfor har I valgt at gøre det sådan <ul style="list-style-type: none"> - <i>I gør-det-selv tilfælde: Kan du gøre det ligeså godt som professionelle?</i>

	<p>- <i>Hvad er grunden til at det ikke er professionelle der udfører arbejdet?</i></p>
<p>Omkostning Salgspris Omkostninger dækket ved salg</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad har renoveringen kostet? • Har renoveringen betydning for den pris I kan få for huset, når I sælger? • Hvor stor en del af udgifterne, tror du, I får tilbage, når I sælger?
<p>Er der gjort noget mens I var i gang</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Har I gjort noget sekundært samtidig med at I fik nyt køkken, som har øget gevinsten ved at renovere?
<p>Fleksibilitet Smag & mode</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvis du ændre smag eller moden skifter, har du så tænkt over om dit køkken kan 'følge med'?
<p>Skiftende behov</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan passer køkkenets indretning til den fremtid I har i familien? (passer køkkenet også til behov, når foreksempel børnene er flytte hjemmefra eller at I bliver ældre?)
<p>Billedet udadtil</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Har du indtryk af at I bliver vurderet, når I viser huset frem – betyder køkkenrenoveringen noget for hvordan I føler jer udadtil?
<p>Brug af køkkenet</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan bruger I køkkenet? • Hvor ofte opholder I jer i køkkenet? • Er I der også, når der ikke laves mad? • Hvor ofte bruger I køkkenet for alvor? Hvor ofte er der tale om nem og hurtig madlavning?
<p>Arbejdsgangen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Har arbejdsgangen ændret sig ved det nye køkken? • Gør I nogle ting anderledes efter I har fået nyt køkken?
<p>Affaldshåndtering</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad gør I med affaldet? (flasker, aviser, organisk, miljøfarligt). • Tænkte I på affaldet da I renoverede køkkenet? Hvordan I kunne sortere nemt?
<p>Materialer</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Beskriv de valgte materialer i køkkenet, overflader samt indretning?
<p>Vedligeholdelse & hvordan</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor meget vedligeholdelse ligger der i det nye køkken?

Rengøring & hvordan	<ul style="list-style-type: none"> - daglig rengøring - jævnlig vedligeholdelse (fx: oliering af bordplade) - Vedligeholdelse på sigt (maling, lakering osv.) <ul style="list-style-type: none"> • Hvilke produkter skal anvendes til denne vedligeholdelse?
Gulv i køkkenet	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke produkter anvendes til rengøringen? • Tænkte I på at det skulle være nemt at holde rent da I valgte materialer? • Hvilket gulv har I i køkkenet? Hvordan holdes det rent?
Vandbesparende tiltag Energibesparende tiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Har I tænkt på ressourceforbruget, el, varme og vand, da I valgte løsninger i køkkenet? • Hvilke foranstaltninger har I gjort jer? • Har I brugt energimærkningen da I valgte hårde hvidevarer? • Har I valgt mikroovn ud fra energiovervejelser? • Henter I oplysninger om vand- og energiforbrug inden køb? • Hvordan prøver I ellers at spare på ressourcerne i køkkenet?
Ser forbruget anderledes ud med det nye køkken	<ul style="list-style-type: none"> • Er jeres vand- og energiforbrug steget eller faldet med renoveringen, eller er den det samme? • Holder I løbende øje med jeres vand- og energiforbrug eller betaler I regningen uden at kigge så nøje på den? (ved I om der reelt er tale om en stigning i forbrug og ikke bare stigning i priser)
Design contra besparelser	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad betyder mest køkkenets design, farver, funktionalitet og personlige præg eller de ressourcemæssige besparelser (som bliver til økonomiske besparelser) der ligger i renoveringen?
Inspiration Naboer Andre hjem	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor har I hentet inspiration til det nye køkken? • I hvor høj grad har naboernes, vennernes og familiens adfærd betydning for det I selv har valgt at gøre? • Henter I inspiration med hjem, når I kommer rundt i andre parcelhuse?
Bagklogskab	<ul style="list-style-type: none"> • Har du siden hen fortrudt noget ved den måde I valgte at renovere køkkenet? Hvad er det? • Vil du gøre det anderledes i dag?

Vinduesrenoveringen	
Hvad & hvorfor Alder	<ul style="list-style-type: none"> • Hvad har I gjort ved jeres vinduer? • Hvordan var de tidligere vinduer? • Hvor gamle var de? • Hvorfor skulle de renoveres?
<ul style="list-style-type: none"> • Træ/metal/andet • Enkeltglas/forsatsrude /termorude 	
Nye vinduer	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan er de nye vinduer? Hvorfor har I valgt denne løsning? • Er vinduets isoleringsevne forbedret? • Hvor har I købt vinduerne? Hvorfor der? • Brugte I tid på at afdække markedet – fik I et overblik over de forskellige muligheder der er for vinduesrenoveringer og udskiftning? • Er der gjort noget sekundært samtidig med etableringen af de nye vinduer, som har øget gevinsten ved at renovere?
<ul style="list-style-type: none"> • Træ/plastic • Enkeltglas/forsatsrude , koblede rammer/Termoruder/ energiglas 	
Er der gjort noget, nu I var i gang?	<ul style="list-style-type: none"> • Havde I nogen til at rådgive jer omkring renoveringen af vinduerne? • Hvilke overvejelser har I gjort jer i valget af vinduer?
Rådgivning (Blå kort på bordet)	
Bagklogskab	<ul style="list-style-type: none"> • Har du siden hen fortrudt noget ved den måde I valgte at renovere/udskifte vinduerne? Hvad er det? • Vil du gøre det anderledes i dag?
Energiruder	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke erfaringer (både gode & dårlige) har du med energiruderne? (komfort, lys, reduktion af energiforbrug og lign.) • Føler du at merprisen for energiruderne (i forhold til termoruder) er givet godt ud? • Hvor lang en tilbagebetalingstid ligger der i de nye vinduer? (Besparelser på varmeregningen) Er den o.k.?
Tilbagebetalingstid	
Øvrige udskiftninger i fremtiden	<ul style="list-style-type: none"> • Skal du foretage renovering eller udskiftning af vinduer andre steder i huset? • Hvad vil du gøre i disse tilfælde? • Hvad kan din motivation være for at skifte flere vinduer i huset? (varme, komfort, lyd, husets værdi, lettere vedligeholdelse)
Vedligeholdelse	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor meget vedligeholdelse ligger der i de nye vinduer eller de gamle?
Viden om renovering	

Inspiration til vinduer	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke produkter skal anvendes til denne vedligeholdelse? • Mangler I viden omkring vedligeholdelse af vinduer? Uddyb den manglende viden. • Mangler I viden om renovering og udskiftning af vinduer? Uddyb
Naboer Andre hjem	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor har I hentet inspiration til de nye vinduer? • I hvor høj grad har naboernes, vennernes og familiens adfærd betydning for det I selv har valgt at gøre? • Henter I inspiration med hjem, når I kommer rundt i andre parcelhuse?

<i>Miljømæssige tiltag [Alle spørges]</i>	
Hvilke tiltag er der i huset Vand El Varme	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke foranstaltninger har I i huset som har en ressourcebesparende effekt? På vandområdet, energi (el/varme), affald (kompost) osv. <ul style="list-style-type: none"> - <i>Ja: Hvorfor har I etableret disse tiltag?</i> - <i>Ja: Hvilke erfaringer og oplevelser har I med disse tiltag? Hvad fungerer godt, hvad fungerer dårligt?</i> - <i>Ja: Hvad betyder det for jeres livskvalitet at I har etableret disse tiltag?</i> - <i>Nej: Hvorfor gør I ikke noget?</i>
Godt/dårligt Livskvalitet	<ul style="list-style-type: none"> • Kunne I tænke jer at gøre mere? På hvilke områder og hvorfor?
Gøre mere?	<ul style="list-style-type: none"> • Ved du godt hvad du kan gøre for at nedbringe dit forbrug af el, varme og vand?
Har husstanden viden	<ul style="list-style-type: none"> • Kunne du tænke dig at etablere mere atypiske foranstaltninger? (solfanger/solceller)
Atypiske foranstaltninger	<ul style="list-style-type: none"> • Har I regnvandsopsamling? Kunne I tænke jer at etablere det? (vand til havevanding, bilvask o.l.) • Hvad forestiller du dig om sådanne tiltag? Hvad er din holdning til dem? • Hvad er din holdning til genbrug af gråt spildevand til fx. skyllevand til forvask i vaskemaskiner? • Er du bange for at komforten falder hvis du skal etablere øvrige besparende tiltag?
Komfort	

Generelt om rådgivning og vejledning

Generel interesse	<ul style="list-style-type: none">• Læser du boligmagasiner, pjecer, bøger o.l. om renovering og vedligeholdelse af huset selvom du ikke lige skal til at lave noget ved huset?• Se du tv programmer om renovering af interesse?• Bruger du CD-rom eller surfer på Internettet for at se om der er noget interessant, uden at du direkte søger specifik viden?
Pligt	<ul style="list-style-type: none">• Søger du først viden om renoveringen og vedligeholdelse, når du har forstået noget i huset trænger?
Bedste rådgivning	<ul style="list-style-type: none">• Hvor føler I, I får den bedste rådgivning omkring renovering af jeres parcelhus?
Behov for rådgivning Adgang & form	<ul style="list-style-type: none">• Hvad er dit behov for rådgivning? Hvad er det for nogle ting du gerne vil vide? (formulér dine mangler)• Hvor vil du gerne kunne 'hente' information om renovering og vedligeholdelse (biblioteket, byggemarkedet, andre steder?)• Hvilken form skal en sådan vejledning have?
Internettet	<ul style="list-style-type: none">• Bruger du internettet til at hente inspiration og rådgivning til renovering?• Kunne du tænke dig at bruge internettet til disse informationer?

Afslutning

Sidste kommentar	<ul style="list-style-type: none">• Har du noget du har lyst til at tilføje noget til det vi har snakket om?
------------------	--

Bilag 3 – diverse følgebrev, tekst

Kære parcelhusejere

Jeg ringede den anden dag, og du/I var interesserede i at deltage i mødet på Stenløse Rådhus, hvor vi vil se lysbilleder om økologisk byggeri, diskutere tre foldere om renovering og spise frokost.

Vi er endelig nået til en afklaring om datoen. Det bliver den 12. August fra kl. 10.00 – 13.00 med efterfølgende frokost. Det kunne ikke lade sig gøre at samle nok folk til den 8. Juli, da mange naturligvis er på ferie på det tidspunkt. Så med håbet om at rigtig mange vil melde sig til, har vi rykket mødet til august.

Selve projektet bliver gennemført på Danmarks Tekniske Universitet (DTU) i Lyngby og handler altså om bæredygtig vedligeholdelse og renovering af parcelhuse. Projektet er støttet af By- og Boligministeriet, og målet er at nå parcelhusejerne med ideer til at inddrage miljø og bæredygtighed, når huset skal renoveres.

Det er her, de tre foldere om vand, køkkenrenovering og vinduer kommer ind i billedet. Det er nemlig dem, der skal ud til parcelhusejere med informationer på den mest brugbare måde. Derfor har vi bedt om Jeres hjælp og mening om foldernes foreløbige indhold.

Samtidig vil vi gerne have en diskussion af, om bæredygtighed og miljø kan komme højt på dagsordenen, når der renoveres i parcelhusene, om I som husejere overhovedet finder det nærliggende, og hvad I oplever som de store problemer ved husrenovering.

Folderne sender vi til Jer ca. en uge før mødet. Så skulle der være god tid til at læse dem. På mødet vil I blive inddelt i 3 grupper, der skal diskutere hver Jeres folder. Bagefter skal I fremlægge konklusionerne for alle, og der vil blive åben diskussion af hver enkelt folder. Så selvom I får "ansvaret" for hver Jeres folder, er det vigtigt at læse alle tre.

Konklusionerne fra mødet vil blive indarbejdet i folderne og den endelige afrapportering til By- og Boligministeriet.

Vi har allerede gennemført en større spørgeskemaundersøgelse og 9 mere dybdeborende interview med parcelhusejere. Vi har

PERNILLE ALMLUND
DANMARKS TEKNISKE
UNIVERSITET (DTU)

INSTITUT FOR PLANLÆGNING
BYGNING 115
DK-2800 LYNGBY

TELEFON:
45 25 64 11
TELEFON DIREKTE:
45 25 15 43
FAX:
45 93 64 12

fundet mange brugbare konklusioner, som vi har brugt, da vi skrev folderne.

Personlige data

I de tidligere undersøgelser har der været en overrepræsentation af visse faggrupper. Da vi ikke er ude på at lave en undersøgelse der er repræsentativ for de danske parcelhusejere, får det ikke nogen indflydelse på vores arbejde, men vi må naturligvis forholde os til det i den endelige afrapportering

Derfor er der enkelte personlige data jeg vil bede Jer oplyse og sende til mig sammen med tilmeldingen. Vi skal jo også vide, hvor mange vi skal bestille frokost til!

Oplysningerne vil kun blive brugt anonymt og til at give et samlet billede af, hvem der deltager på mødet.

Med håb om et godt og lærerigt møde for os alle!

Med venlig hilsen

Pernille Almlund
Forskningsassistent, DTU

Retunér denne side til Pernille Almlund i vedlagte svarkuvert inden mandag den 17. Juli.

Vi kommer _____ personer

Samlede hustandsindtægt:

Under 150.000 om året _____
150.000 – 250.000 om året _____
250.000 – 450.000 om året _____
460.000 – 650.000 om året _____
mere end 650.000 om året _____

Kun for deltagere på mødet:

Køn	Erhverv
_____	_____
_____	_____

Kære parcelhusejere

Ting går nogle gange lidt for hurtigt! Jeg glemte nemlig at bede Jer om at skrive navn og adresse på den slip, I skal returnere til mig. Det er selvfølgelig nødvendigt for, at jeg kan se, hvem jeg skal sende materiale til, når vi nærmer os den 12. August.

Har I allerede sendt slippen og ikke skrevet navn og adresse på, vil jeg bede Jer ringe til mig på tlf. 4525 1543

Jeg beklager fejlen og siger på forhånd tak for hjælpen!

Med venlig hilsen

Pernille Almlund
Forskningsassistent, DTU

PERNILLE ALMLUND
DANMARKS TEKNISKE
UNIVERSITET (DTU)

INSTITUT FOR PLANLÆGNING
BYGNING 115
DK-2800 LYNGBY

TELEFON:
45 25 64 11
TELEFON DIREKTE:
45 25 15 43
FAX:
45 93 64 12

DTU, 9. Aug. 2000

Kære Bo Jønsson

Tiden nærmer sig for dialogværkstedet om renovering af parcelhuset. Jeg er lidt senere ude end lovet, da jeg har haft store problemer med at rekruttere folk. Vi bliver ikke så mange, men satser på at få det bedste ud af dagen.

Vi har ændret lidt på planerne, sådan at arrangementet bliver holdt fra 10.00 til ca. 12.00. Vi sørger for lidt spiseligt undervejs, men springer den egentlige frokost over. Til gengæld får I lidt vin med hjem som tak for ulejligheden.

Den grønne guide fra Veksø holder desværre ferie her i august, så i stedet starter vi med lidt let introduktion og springer så direkte ud i diskussionerne af folderne.

Jeg sender hermed teksten til to foldere, som jeg vil bede dig om at læse. De er jo på ingen måde færdig hvad angår layout, så jeg vil bede dig koncentrere dig om tekst og indhold.

Inden du læser folderne, vil jeg bede dig overveje, hvordan renovering og vedligeholdelse med omtanke for miljøet kan komme på dagsordenen blandt parcelhusejere. Skriv det gerne ned, så vi har det til på lørdag.

Når du så har læst folderne, vil jeg bede dig skrive de væsentligste kritikpunkter ned og de mest positive indtryk – begge dele underbygget af eksempler fra folderne. Sidst vil jeg bede dig komme med gode forslag til ændringer og forbedringer. Det behøver ikke være meget omfattende skrivelser, bare enkelte stikord!

Jeg glæder mig meget til mødet. Det er nemlig altid godt at høre målgruppens holdning til arbejdet, så vi ses på:

Lørdag den 12. August kl. 10.00 på Stenløse Rådhus

Med venlig hilsen

Pernille Almlund
Tlf. 4525 1543

Bilag 4 – Præsentation af dialogværksted

Program for dialogværksted lørdag den 12. August kl. 10.00-12.00 på Stenløse Rådhus

- 10.00 – 10.10 Præsentation af program og forløb/ved Pernille Almlund
- 10.10 – 10.20 Præsentation af projektet/ved Morten Elle
- 10.20 – 10.35 Præsentationsrunde
- 10.35 – 10.45 I laver hver især en prioriteret liste over budskaberne i folderne – 5 fra hver
- 10.45 – 11.00 I fremlægger budskaberne
- 11.00 – 11.30 Gruppediskussion om kritikpunkter, positive indtryk og gode forslag
- 11.30 – 11.40 I fremlægger konklusionerne
- 11.40 – 12.00 6 slutspørgsmål og afslutning

Forløb:

Vi vil skifte mellem individuelt arbejde, diskussioner i stort forum og egentligt gruppearbejde, hvor vi er tilhørere

Det er vigtigt at alle siger noget, så giv plads til alle

Det er vigtigt, at vi overholder tidsplanen, så vi skal være ret disciplinerede – det er et presset program

Præsentationsrunden:

- Navn
- Bopæl
- Særlig interesse for området
- Deres overvejelser om hvordan renovering og vedligeholdelse med omtanke for miljøet kommer på parcelhusejernes dagsorden

Gruppediskussion:

- Vælg først den der skal fremlægge konklusionerne
- Præsenter jeres kritikpunkter for hinanden og overfør dem på de gule posters
- Bliv enige om de 5 vigtigste og skriv dem ned på A-3 arket med gul poster
- Præsenter jeres positive indtryk for hinanden og overfør dem på de orange posters
- Bliv enige om de 5 vigtigste og skriv dem ned på A-3 arket med orange poster
- Præsenter jeres gode forslag for hinanden og overfør dem på de pink posters
- Bliv enige om de 5 vigtigste og skriv dem ned på A-3 arket med pink poster

GUL = KRITIK

ORANGE = POSITIVE INDTRYK

PINK = FORSLAG

Bilag 5 – Hvor kommer tallene fra?

Især til folderen om vand har det været nødvendigt med et vist talmateriale. Der er f.eks. ikke nogen 100% sikker statistik for vandforbruget pr. person og for udviklingen i vandpriserne. Derfor har vi skelet til, hvad der sker rundt om i landet og spurgt til vandforbrug og -priser i Gundsø, Lejre, Skævinge, Hvalsø og Århus. De oplysninger har vi sammenlignet med tal fra Københavns Vand om vandforbrug og vandpriser i København og tal fra Albertslund Kommunes grønne regnskab, 1999. Forbrugstallene fra Albertslund Kommunes grønne regnskab er meget detaljeret og giver et godt overblik over vandforbruget i forskellige typer boliger.

Gundsø Kommune: I Gundsø bruger de mellem 40 –45 m³ vand/pers/år, men de kunne ikke sige noget sikkert om vandprisen.

Lejre Kommune: Der, hvor der ikke er opsat målere, regner de med et vandforbrug på 70 m³/voksen/år og 35 m³/barn/år, dog højst 160 m³/husstand/år. Prisen for vandet er ca. 39 kr./m³.

Skævinge Kommune: I Skævinge bruger de mellem 100 – 170 m³/husstand/år. Prisen for vandet er ca. 39 kr./m³.

Hvalsø Kommune: I Hvalsø har de 684 målere i deres parcelhuskvarterer, men det svarer ikke til antallet af parcelhuse. Der bliver brugt 52 m³/måler/år, så tallet er svært at omsætte til personer eller husstande. Prisen er ca. 41,5 kr./m³.

Århus Kommune: I Århus har de et gennemsnitsforbrug på 175 m³/villa med 4 personer/år. Prisen for vandet er ca. 30 kr./m³.

Samlet set har tallene givet grundlag for vandprisen på 35 kr./m³, som vi har regnet med i folderen om vand. Hvad angår forbruget er der, som det fremgår af oplysningerne fra kommunerne, ikke nogle præcise og sikre tal at regne med – også fordi det endnu ikke er alle husstande, der har en vandmåler.

I folderen om vand har vi regnet med et forbrug, der er lidt lavere end det vi er stødt på i den meget omfattende litteratur om vandbesparelser, -forbrug m.v. Det har vi gjort fordi tallene både fra kommunerne, Københavns Vand og Albertslund Kommune tyder på, at forbruget er mindsket en smule i de seneste år. En meget sandsynlig grund til det, er at flere har fået sat vandmålere op i husstanden og derfor bedre kan holde øje med eget forbrug. Hvor det før var enfamiliehusene, der havde størst vandforbrug, er det nu de etageejendomme, der stadig har fælles afregning for vand, som har det største vandforbrug. Derfor har vi valgt at sætte vandforbruget til 130 - 140/person/døgn.

Selve tallene for hvor, stort vandspildet er ved de forskellige typer af lækager, har vi fra Københavns Vand.

Hvad angår vaskemaskiners og opvaskemaskiners vandforbrug fik vi oplysningerne fra "Snehvide" i Frederiksberg Centeret. Vandforbruget for nye vaskemaskiner strækker sig fra 39 – 70 liter pr. vask og for nye opvaskemaskiner fra 12 – 29 liter pr. vask for 12 kuverter. Det interessante ved indhentningen af de tal ligger imidlertid i vores umiddelbare tillid til, at forskellige styrelser og foreninger sandsynligvis var mere vidende på det område, hvorfor vi startede med at spørge der. Vi havde fat i Forbrugerstyrelsen, Danske vandværkers Forening, Energistyrelsen og til sidst Miljøbutikken. Kun Miljøbutikken kom med et skøn på, at et lavt vandforbrug for vaskemaskiner lå på under 15 liter vand pr. kg. tøj.

Bilag 6 – spørgsmål til fagpersoner

Spørgsmål til håndværkere

- Har I en miljøpolitik eller miljøprofil på Jeres arbejdsplads? (Evt. energipolitik)
- Er der noget bestemt I skal gå ind og anbefale kunderne? Også selvom de ikke spørger efter det?
- Prøver I at gå i dialog om, hvad der er mest fornuftigt? Og hvad er i Jeres øjne det mest fornuftige?
- Er miljøet overhovedet på dagsordenen indenfor Jeres branche? Og på hvilken måde? Diskuterer I det på arbejdspladsen? Læser I om det i fagblade?
- Indkøber I nogle varer fremfor andre med en miljømæssig begrundelse?
- Lægger I vægt på materialernes herkomst? Hvor træet kommer fra og hvilken type produktion? Er det noget folk spørger til?
- Overvejer I træets kvalitet, når I fremstiller eller bestiller vinduer?
- Efterspørger kunderne bestemt træ eller bestemt kvalitet til deres vinduesrammer?
- Efterspørger kunderne energiruder, eller er den viden ikke udbredt endnu?
- Går I ind og anbefaler kunderne energiruder eller bestemt træ, selvom de ikke spørger til det?
- Tilpasser I typen og kvaliteten af vinduer til det sted de skal sidde, sådan at der kommer ekstra gode vinduer, der hvor de er mest udsat for klimapåvirkninger?
- Hvor stor en rådgivende rolle har I overfor husejerne, når de renoverer eller bygger nyt?
- Kunne dér ikke sagtens indgå nogle gode råd om at tænke mere på miljøet, når folk renoverer eller bygger nyt?

Mere generelt:

- Er det meget forskelligt at renovere i huse fra forskellige tider?
- Giver det problemer i forhold til hvad I har lært på Jeres uddannelse?
- Bliver der stillet større og større krav til Jeres kunnen?
- Er det en god udvikling, der skaber åbenhed eller er det bare besværligt?
- Er det så en barriere eller en god mulighed for at bruge eller lære noget om mere miljøvenlig renovering?

Spørgsmål til VVS-ere

- Har I en miljøpolitik eller miljøprofil på Jeres arbejdsplads? (Evt. vandsparepolitik)
- Er der noget bestemt I skal gå ind og anbefale kunderne? Også selvom de ikke spørger efter det?
- Prøver I at gå i dialog om, hvad der er mest fornuftigt? Og hvad er i Jeres øjne det mest fornuftige?
- Er miljøet overhovedet på dagsordenen indenfor Jeres branche? Og på hvilken måde? Diskuterer I det på arbejdspladsen? Læser I om det i fagblade?
- Indkøber I nogle varer fremfor andre med en miljømæssig begrundelse?
- Lægger I vægt på hvad materialerne er lavet af, f.eks. om rør og ledninger indeholder PVC? Er det noget folk spørger til?
- Indgår grundvandsproblematikken i Jeres overvejelser, når I planlægger hvilke løsninger I vil anbefale kunderne?
- Anbefaler I nogle gange vandbesparende foranstaltninger på andre områder end dem I er bedt ud til at tage Jer af? Er det noget i godt kunne tænke Jer?
- Spørger folk efter vandspareråd og vandbesparende teknik?

- Hvilke råd giver I på: Toiletter?
- Brusebade?
- Håndvaske?
- Vaskemaskiner?
- Er vandbesparende toiletter samme kvalitet som andre toiletter?
- Tjekker i automatisk afløbene, når I installerer et vandbesparende toilet – nogle steder går det jo galt?
- Når I skifter toiletter, er det så typisk 12 l, 8 l, 6l eller hvilke, der bliver skiftet ud?
- Hvordan er det med varmtvandsbeholdernes dimensionering i forhold til husstandene – er det noget i overvejer, når de skal skiftes ud?
- Hvis vejen fra varmtvandsbeholder til vandhane og bruser er lang, løber der meget vand i afløbet inden det varme vand kommer – er det noget I har en løsning på? anbefaler I det? Er det meget dyrt?
- Hvor stor en rådgivende rolle har I overfor husejerne, når de renoverer eller bygger nyt?
- Kunne der ikke sagtens indgå nogle gode råd om at tænke mere på miljøet, når folk renoverer eller bygger nyt?

Mere generelt:

- Er det meget forskelligt at renovere i huse fra forskellige tider?
- Giver det problemer i forhold til hvad I har lært på Jeres uddannelse?
- Bliver der stillet større og større krav til Jeres kunnen?
- Er det en god udvikling, der skaber åbenhed eller er det bare besværligt?
- Er det så en barriere eller en god mulighed for at bruge eller lære noget om mere miljøvenlig renovering?

Interview i køkkenbranchen

- Hvorfor gik I ind i den alternative produktion, som på Enghavevej?
- for at være på forkant?
- kundernes efterspørgsel?
- Hvorfor når/hvis det virker undergravende på Jeres sædvanlige praksis?
- Er det et køkken i vil sætte i serieproduktion?
- Har I som firma en miljøprofil?
- Er miljøet overhovedet på dagsordenen i Jeres branche? På hvilken måde?
- Indkøber I nogle materialer fremfor andre med en miljømæssig begrundelse? Eller med indeklimaet som begrundelse?
- Lægger I vægt på, hvor materialerne kommer fra?
- Følger I udviklingen indenfor livscyklusanalyser, miljømærkning og lign. ? Er det noget I vil optage i sortimentet?
- Gør erfaringerne med køkkenerne på Enghavevej, at I går ind og anbefaler kunderne den type køkken?
- Med overvejelser om mindre lim?
- Med overvejelser om mindre PVC?
- Med overvejelser om at installere svaleskabe?
- Med overvejelser om genbrugelige/naturlige materialer?
- Hvad lægger I størst vægt på i jeres anbefalinger til kunderne, når de kommer for at købe nyt køkken?
- indgår belysning?
- arbejdstrekanten?

- mængden af nødvendige skabe?
- holdbare materialer, der kan vedligeholdes?
- større helhedsløsninger?
- andre praktiske overvejelser?
- Er der øget efterspørgsel på mere miljøvenlige køkkener, eller måske bare på køkkener med en fornuftig løsning på affaldssortering og/eller svaleskabe?